

ÇIKRIKLAR DURUNCA

Roman

Sadri Ertem

salkımsöğüt

2. Baskı

salkımsöğüt

Sadri Ertem

Çıkrıklar Durunca

Roman

1930 tarihli özgün baskı

Salkımsöğüt Yayınları

Salkımsöğüt Yayınları: 174

Çıkrıklar Durunca
Sadri Ertem

Roman

ISBN: 978-605-4223-85-5
Sertifika no: 25281
1. Basım- Nisan-2012
2. Basım- Haziran-2014

Dizgi: Salkımsöğüt Dizgi Evi
Kapak Tasarımı: Salkımsöğüt Grafik
Baskı: Dizgi Ofset Matbaacılar Sitesi,
10451. sk. nr. 4, Konya.

SALKIMSÖĞÜT YAYINLARI
Cumhuriyet Cad. Kuloğlu Mah.
Kâmilağa Sok. 29/C
Tel & Faks: 0442. 235 65 70
Erzurum
salkimsogutyayincilik.com
www.salkimsogut.com

© Bu kitabın her türlü yayın hakları Salkımsöğüt Yayınevi'ne aittir. Hiçbir şekil ve teknikle kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınevinin Notu

Salkımsöğüt Yayınevi edebiyatımızın unutulmuş, fakat değerli yazarlarından Sadri Ertem'in bütün eserlerini bir dizi altında yayımlamaya başlamıştır.

Elinizdeki eser yazarın ilk romanı Çıkrıklar Durunca'dır. 23 Şubat 1929 Haziran 1929 tarihleri arasında *Vakit* gazetesinde tefrika edildikten bir yıl sonra 1930'da Resimli Ay yayınları arasında kitap olarak neşredilmiştir.

Çıkrıklar Durunca edebiyatımızda toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazılmış ilk romandır. Bu bağlamda tezli bir eserdir. Yayınevi olarak bu yeni baskıda eserin ilk baskısını esas aldık. Yazım konusunda, *fîlcan-fincan, istiyen-isteyen, söylemiye-söylemeye, Kastamoni-Kastamonu, çünki-çünkü, susmıyan-susmayan* ilh. gibi kimi küçük değişiklikler dışında eserin imlasına dokunmadık.

Çıkrıklar Durunca hem ekonomi-politik hem Alevî inancı çevresinde Hazret-i Ali kültünü işleyen hem de sömüren-sömürülen bağlamında Osmanlı devletinin sosyal düzeninin gerçekçi bir eleştirisidir. Roman bu bağlamda çok katmanlı bir okumaya ihtiyaç göstermektedir.

Çıkrıklar Osmanlının ekonomik gücünü temsil eder. Çıkrıklar durunca Osmanlı Devleti'nde üretim de durur. Dışarıya bağımlı bir ithalat rejimine tutsak olan yönetim, sık sık borçlanmak zorunda kalır.

İşte Çıkrıklar Durunca romanı Osmanlı devletinin çöküşünü daha gerçekçi bir noktadan irdeleyen bir eserdir. Ekonomisi, üretimi olmayan bir devlet ayakta kalamaz.

Yazar bu eserinde okurları, askeri başarılara bağlı bir tarih tezinin karşısına ekonomi-politiği çıkararak roman kanalıyla yeni bir tarih okumasına davet etmektedir.

Salkımsöğüt Yayınevi

Sadri Etem Ertem

1898 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Sadrettin'dir. Sadri Etem imzasını kullandı. Büyükbabası, Mevlevî şairlerinden Hasbî Dede; babası Binbaşı İbrahim Ethem Bey'dir. Babasıyla Anadolu ve Rumeli'nin bazı yerlerini dolaştı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a geldi. Üsküdar Askeri Rüştiyesi ve Üsküdar İdadisi'nden sonra İstanbul Darülfünun'unda felsefe okudu. Millî Mücadele sırasında Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Yeni Gün* gazetelerinin yazı işleri müdürlüklerinde çalıştı. Cumhuriyet'ten sonra *Son Telgraf* gazetesinin başyazarlığını yaptı.

Sadri Ertem 1925'te halkı isyana teşvik suçundan Şark İstiklâl mahkemesince tutuklandı. Üç ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Daha sonra rejimin yanında yer aldı. *Vakit, Haber, Son Telgraf, Yeni Gün, Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinde hikâye ve yazılar yayımladı. 1939'da Kütahya milletvekili seçildi. 12 Kasım 1943'de Ankara'da kalp krizinden öldü.

Başlıca eserleri şunlardır:

Hikâye: Silindir Şapka Giyen Köylü (1933), Bacayı İndir, Bacayı Kaldır (1933), Korku (1934), Bay Virgül (1935), Bir Şehrin Ruhu (1938).

Roman: Çıkrıklar Durunca (1930), Bir Varmış Bir Yokmuş (1933), Düşkünler (1935); Yol Arkadaşları(1945).

Gezi: Kıyılardan Stepe Bir Vagon Penceresinden, (1934); Ankara-Bükreş, (1937).

Hatıra: Sovyet Rusya Hatıralarım, (1989).

Fikir ve Deneme: Türk İnkılâbının Karakteri (1940); Modern Avrupa İktisat Tarihi, (1934); İmparatoriçe ve Saray (1934); Politika Felsefesi (1935); Fikir ve Sanat (1938); Avrupa'nın İskeleti (1939). Propaganda (2 cilt, 194-1942), ders kitabı olarak hazırlanmış; Tarih El Kitabı (1938); Kazım Nami Duru ile birlikte Ortaokul İçin Tarih (1941) yayımlanmış eserleridir.

Tam elli iki sene evvel..

Bir gece yarısı..

Adaköy[1] horluya, horluya uyuyordu.

Sırt sırta vermiş, öbek öbek zift yığınları gibi sıralanan evlerin ocaklarındaki kütükler çoktan yana yana tükenmiş kül olmuş, kıvılcım bile kalmamıştı.

Bezir lambaları, idare kandilleri daha akşamdan üflenerek söndürülmüştü

Her zaman olduğu gibi.. Gecenin bu saatinde köy iri çam dalları altında yere diz çökmüş sinsi filler gibi yalnız burnundan soluyordu.

Bu saatte ne ayakta dolaşan bir adama rastgelenir, ne bir ışık görülür, ne de konuşan bir insan sesi işitilir.

Yalnız, çam oluktan fışkıran su durmadan dinlenmeden çağıl çağıl çağlar... Çağlar... Çağlar...

Susmayan bir o. Bir de reçine kokulu rüzgâr! Gecenin bu geçkin saatinde karanlık zift yığınına benzeyen evlerin birinde bir kadın hiç mi hiç mutat olmadığı halde uyandı. Hem nasıl bir

---

[1] "Adaköy" o zaman Kastamonu vilayetinin "Bolu mutasarrıflığına tabi Gerede nahiyesinin bir karyesi. (köyü).

uyanış, korkarak ve titreyerek...

Bir çığlık kulağında hâlâ dalgalanıyor. Kalk, kalk ne yatıyorsun be herif!...

Bu sesi bitişik odadaki ayak pıtırtılarının, gacır gacır gıcırdaya tahtaların iniltisi takip etti.

Kadının, gözünü açmasıyla yanında dudaklarını büzerek puflaya puflaya uyuyan erkeği dürtmesi bir oldu.

— Şu beziri yak, dedi, çabuk yak!.

Erkek şaşkın şaşkın söyleniyordu

Ne var. Ne oluyor Allah aşkına.. Eşkıya mı bastı..

— Yok canım...

— Yangın mı var?

— Yok...

— Ne oluyor, tahsildar mı geldi.. Jandarma mı birini, arıyor, Allah etmesin muharebe mi var... Söyle neden kalktın.. Neden beni uyandırdın?

Koca Ömerlerin evlerinden gelen sesleri dinle...

— Yat be karı.. Sabah ola hayır ola.

İhtiyar bunu söylerken odanın arkasından bir uğultu halinde devam eden mırıltılar birdenbire kasırga gibi odaya doldu. Bu bir kadın sesi idi. Bu ses karanlıkta bir sel gibi boşanıyordu. Bu seste dehşetlenen bir adam hali vardı. Bu ses ancak gözleri evinden oynamış bir insanın ağzından çıkabilirdi; ses perde perde yükseldi:

— Ali bize mihman geldi...

— Burası Ali'nin mezarıdır...

Ali isminin zikri "Alevî karı kocayı coşturmağa kâfi geldi. İkisi de yataklarından zıpladılar. Kulaklarını bitişik evin duvarına yapıştırdılar, gözlerini bir tahta budağına uydurdular! İçerisini merakla seyretmeğe başladılar.

Bitişik evdeki ocağın kenarında duran bezir lambasını titrek sakallı bir ihtiyar tutuşturdu, hafif bir aydınlık odanın içinde

sekti.

Bir köşede, ayakta duran, başı önüne eğik, kolları göğsü üstünde, bir kadın; yerde, iki diz üstü oturmuş, hayran hayran sakalını tutup kadına bakan bir erkek. Odanın yarısını kaplayan dokuma tezgâhı bir gözüktü, bir kayboldu.

Yan yana serili iki yatak, siperli ocak, kerpiç duvarlarla, basık tavan, isli bir aydınlık içinde titreşiyor. Ve aydınlık, bir sihirbaz cüce gibi duvardaki gölgeleri kâh uzatıyor, kâh kısaltıyordu.

Kadın kocasına seslendi:

— Dudu gene bir haber aldı galiba..

— Beşarettir inşallah...

— Beşaret! Ali efendimizden bahsediyor.

Duvarın arkasında bitişik evdeki kadının sesi tekrar aksetti:

— Haydi al bu yatakları dışarı at...

Kadın kocasını dürttü ve sordu:

— İşittin mi Dudu ne diyor?.

— Duydum.. Onda bir şey var, bugün... Her zaman öyledir. Ona her şey malum olur, o ne söyler de yalan çıkar.

Duvarın arkasından kadının sesi tekrar taştı; tekrar coştu:

— Herif odanın ortasına ayak basayım deme.

İhtiyar kulak kabarttı...

— Ne diyor...

— Odanın ortasına ayak basayım deme...

— Allah, Allah...

Tahtalar tekrar gacırdadı. garç, garç... garç.. Bitişik evdeki ihtiyar adam omzunda yataklarla odadan dışarı çıktı. Kadının sesi tekrar aksetti;

— Ömer edepli ol!.. edepli!!!

Kadın budak deliğinden seyretti:

İhtiyar, Mushaf yapraklarını çiğneyen bir zahit gibi korka, korka karısının yanına geliyordu.

Bitişikteki gürültü durmadı; gür, kuvvetli kadın sesi tekrar aksetti:

— Fatiha oku.. Fatiha... Burası Ali'nin mezarıdır. Bu ev yıkılacak.. Üstüne gökten altın bir kubbe gelecek.. Anladın mı?

— Anladım?

— İnandın mı?

— İnandım..

— Bitişik ev de imaret olacak. O ev de yıkılacak.

Kadın kocasına seslendi:

— Dudu bizim evinde yıkılacağını söylüyor.

— Ona ne malum olmaz.. Daha bir hafta evvel çocukların asker olmayacağını söyledi. Davullarla, zurnalarla askerler yola çıktı. Herkes diyordu ki: çocuklar artık giden gelmez yoluna düştü. Dudu çıktı: "Hayır, dedi, gitmeyecekler. Onlar "Yemen"e gitmeyecekler. Üç gün geçmişti. Haber geldi, çocuklar dağda zaptiyenin elinden kurtulmuşlar... Kıtlık olacağını da o söylemişti. Değirmenin batacağını da o söyledi.

— Ya bizim eve ne dersin.. O da yıkılacak diyor..

— Ne diyelim.. Onun bir dediğini iki etmek olmaz.

Dudu bitişik evde hâlâ söyleniyordu

— Geliniz etrafımda cem olunuz...

Karı koca bu sözü kendilerine tevcih edilmiş ilahi bir hitap gibi karşıladılar. Kadın bir tutam çıra tutuşturdu, eline aldı, arkasından kocası bitişik eve yollandılar.

Korkunç ve hırıltıya benzeyen bir ses onların kulaklarına paslı bir çivi gibi saplandı. İkisinin de adımları durdu, birbirlerini yüzlerine bakıştılar.

Kadın kocasının kolundan çekti:

— Aman Dudu'ya bir şey olmasın bu ses fena!...

— Ona bir şey olmaz. O daha dün sabah ne günler göreceğiz diyordu.

— Öyle ama.. Evvelki günden beri sekiz defa bayıldı; hatun-

da hal mi kaldı?

— Küçük oğlanın askere gidişi onu kötületti.

— Allah selâmet versin, Hüseyin'i çok sever,.

— Hatun bayılsa da, ölse de haklıdır. Bu kaçıncı?.

— Üç çocuk. Üçü de (Yemen) de. Çocuklar sağ mıdırlar, öldüler mi? Allah bilir.

Dudu'yu ben bilirim. Çocukken de böyle idi; ona karışık derlerdi, Dudu'ya periler gözükürmüş.. İyi saatte olsunlar.. Dudu on bir on iki yaşında vardı, yoktu, üvey anası her gün döğer dururdu. Kız bir gün: "Anam, anam" diye bağırmağa başladı. Bundan sonra ona bir şeyler oldu. O zamandan beri sık sık bayılıverir; yanında bağıra bağıra bir şey söylenemez, hemen gözleri döner...

Dudu'nun evinden tekrar sesler aksetti:

—Yanıma geliniz...

Ayakta geçin iki üç saniyelik konuşmadan sonra karı koca çıralarını savura savura Dudu'nun evine doğru hızla yürüdüler. Tahta kapı ihtiyar ve nezleli bir öksürük gibi ehhhheee! ehhheeeee! Diye açıldı, kapandı. Karı koca içeri girdiler. Dudu'nun yüzü limon küfü rengini almıştı. Alnında soğuk ter damlaları vardı. Saçları sanki bir demet diken olmuştu.

Kadının, kapkara gözbebekleri bir köşede çivilemişti. Başı kaskatı idi. Dudakları mütemadiyen kıpırdanıyordu.

Kara Süleyman'la karısının bitişik eve girişleri, ve ellerinde çıra demetlerinin çıkardığı aydınlık, karı ve kocanın hızlı hızlı konuşmaları, ahırdaki hayvanları ürküttü, köpekler havladı, atlar kişnedi, buzağılar böğürdü, tavuklar gıdakladı, aşağı yukarı köy uyandı. Elinde bir çıra demeti gözlerini uğuşturan kıvrık sakallı ve elleri değnekli ihtiyarlar, iç donu gömlekle sokağa fırlayan genç erkekler, esneyerek ve gözlerinin çapaklarını silerek Dudu'nun evine yaklaşan heyecanlı kadınlar, ağlaşarak analarının arkasından koşan çocuklar, odanın eşiğinden itibaren avluya sıra, sıra dizildiler..

Toplananlar birbirlerinin yüzlerine hayretle bakıyorlar..

— Hayırdır..

— Uğurdur inşallah..

— "Uğurdur hepimizi melekler uyandırdı, diye fısıldaşıyorlar. Dudu'nun söyleyeceklerini dinlemek için heyecanla bekleşiyorlar.

Dudu hâlâ dalgın, bitap ve ağzının kenarları köpüklü bir şeyler söylemek istiyordu, fakat yalnız dudak kıpırdamasından başka bir şey hissedilmiyordu.

Odada çıt bile yoktu. Herkesin gözü Dudu'ya dikilmişti..

Oda kapısı hızla açıldı, içeriye iri yarı bir kadından ziyade erkeğe benzeyen biri girdi, bu kadının kuvvetli adeleleri, geniş olgun göğsü upuzun bir boyu vardı. Köylüler arasında fısıltılar başladı:

— Esma Bacı geldi, onu söyletir gayrı. Esma'nın kumral kirpiklerinin altında sert bakan gözleri parıl, parıl yanıyordu. Etrafı, kınından çekilmiş bir hançer gibi süzdü. Dudu'nun yanına yaklaştı. Sanki bu gelen kadın oraya şifa getirdi. Bu kadının gelişi, köylüler arasında bu tesiri yaptı.

Zaten Esma ile Dudu birbirlerini tamamlayan bir çiftti. Fikirleri ve hisleri arasında müthiş bir benzeyiş vardı. Hatta bu iki kadın denilebilir ki bir zekânın, bir duyuşun iki bedene bölünmüş iki parçasıydı. Yalnız Esma'nın Dudu'dan farklı olan tarafı bir kadından ziyade bir erkeği andırması ve eline geçiremediği her şeyi kırmak, parçalamak istemesiydi.

Esma'nın en büyük merakı kendisine herkesin ehemmiyet verdiğini görmekti. Sevgili olarak yalnız kendi adının dillerde dolaşmasını isterdi. Onun için yanına dünya güzeli getirilse:

— Aman ne çirkin şey, derdi.

Köyde at yarışı olsa, derhal Esma ileri atılır.

— Ben... derdi.. Var mı bana karşı çıkacak. Silahtan bahsolunsa, Esma:

— Ben diye ortaya atılır. Getirin, derdi, tabanca getirin.. Martin ne isterseniz getirin.. Ama kellenizi sakının,

Hulâsa Esma aklına eseni derhal yapan bir kadındı.

— Olur mu, olmaz mı? Mümkün mü, değil mi? diye düşünmek onun kârı değildi.

Fakat bu yosma erkeğimsi kadın son zamanlarda Dudu'nun küçük kardeşi Hüseyin askere gittikten sonra Dudu'dan hiç ayrılmaz oldu.

Beraber ağladılar, beraber güldüler..

Beraber mani söylediler, beraber ilahi okudular..

Bu akşamki hadise vesilesi ile..

— Bu peygamberliktir diyen Esma oldu ve köylülerin epey zamandır dillerinin altında geveleyip, geveleyip yuttukları ve senelerdir hasretini çektikleri kurtarıcıyı işaret etti.

— Abla dedi, sen erdin.. Sen Hak peygamberisin, dediklerin gerçektir, artık vergi verilmeyecek, Yemene gidenler geri gelecek...

Bu söz üzerine köylülerin gözleri ümitle parıldadı.

Köylüler can ve gönülden bağrıştılar.

— İnşallah... İnşallah...

Dudu iri yarı kadına döndü:

— Esma dedi, bunları nereden duydun?...

— Bacım sana göründüler, bana söylediler... Gökten sekiz kitap aldım,.

Bu sözleri işiten köylüler iki göz iki çeşme ağlaşıyorlardı.

Dudu Esma'ya sordu:

— Daha neler olacak?

Herkes mavi dokumadan don, beyaz dokumadan gömlek giyecek...

Dudu tekrar gözlerini kapadı, elleri gene soğudu, vücudu donar gibi oldu. Esma eliyle onun alnındaki terleri sildi, Dudu seslendi:

— Bereket... Bereket olacak.

Müthiş bir çığlıkla bağırdı:

— Ayağa kalkınız...

Herkes ayağa kalktı.

— Heyyyy!!! Gözlerinizi açın... . Kalp gözlerinizi açın..

— Nur iniyor... Bakın.. Bakın! Ey ahali! Diz çökünüz...

— Gördünüz mü, inandınız mı?..

Hıçkıran seslerle köylüler cevap verdiler:

— Gördük inandık...

İhtiyar köy erkeklerinin gözlerinden yaşlar sızıyor, ucu kıvrık, beyaz, siyah, kırıtan sakalları tir, tir titriyordu.

Köy kadınları kapandıkları yerden bir türlü başlarını kaldırmıyorlar; katıla, katıla ağlıyorlardı.

Köylülerin içinde Dudu'ya en çok, inanan kocası Ömer'di. Dudu'nun, kocası üstünde müthiş, ama pek müthiş bir telkin kudreti vardı.

Dudu ona hiç yoktan:

— Kama dese... Ömer sivri bir demirin vücuduna batlığını hisseder gibi olurdu..

— Şu aydınlığı gördün mü? dese Ömer vücudunun cayır, cayır yandığını duyardı.

— Nur iniyor dediği zaman da böyle oldu.

Hatta gördüğünü zannettiği nura bakarken gözleri kamaştı.

Bütün köylüler de Ömer gibi idi, onların Ömer'den farkı atlarının, vücutlarının başka olmasıdır.

Burada mısır koçanı, meşe palamudu ve palamut kabuklarını karıştırarak ekmek yapan ve bununla yaşayan insanlar daha küçük yaşarından itibaren kendilerini beyaz buğdaya kavuşturacak meçhul bir mucizeye bel bağlamışlardı. Ne bekliyorlarsa meçhulden bekliyorlardı. Çünkü etrafta kendilerini kurtaracak bir şeycikleri yoktu.

Babalarından kalan tarlalar gittikçe kötüleşiyor, gök bereketini istediği zaman yere indirmiyordu.

Aylarca, senelerce beklemeye mukabil tarlalardan bir şeycik-

lerin elde edilmemesi ekseri zamanlar; için olağan şeylerdendi.

Ne toprağa, ne yağmura güvenebiliyorlardı. Muhtarın dostluğu, zaptiyenin merhameti, tahsildarın oturuşu, kalkışı da zaman zaman değişiyor, ve çok defa insanı her şeyden bezgin bir hale koyuyordu.

Bunun için köylüler her şeyden şüphe ediyorlar, herkesten dudak bükerek bahsediyorlardı. Yalnız bu kadar değil, o zamanki köylülerin, daha büyük bir dertleri vardı: Çocukları ekseriya Yemen'e gönderilirdi. Üç sene geçer, on sene geçer, yirmi sene geçer; analar, babalar her saniye yalnız bir şey düşünürlerdi:

— Acaba oğlum sağ mı?...

Sonra bu zavallıların ne seneleri senelerine ne ayları aylarına, ne haftaları haftalarına hatta ne de günleri günlerine benzerdi.

Köylüler karanlıkta sendeleyen her insan gibi kendilerine biraz ümit verecek herkese derhal uyacak bir halde idiler.

Dudu:

— Nur iniyor, dediği zaman köylüler içlerinde bir aydınlık, bir ferahlık hissediyorlardı.

Onun için "nur iniyor" sözü onların kulaklarından söz olarak girdi, gözlerinden alev sütunu halinde çıktı.

Kadınlar bu bahse dair konuşurken Ömer'le, kara Süleyman türbenin üstüne seccadeler serdiler, köyün mescidinden şamdanlar getirip yaktılar...

Ertesi sabah reçine ve çam kokuları içinde yanan Adaköy, artık yalnız çam ormanları ve şimşir ağaçlarının vücuda getirdiği öbekler, ve başlarını birbirlerine yaslamış sarı buğday tarlalarıyla uzanıp giden bir köy değildi.

Gece, orada yepyeni bir âlem halk etmişti. Herkes mezarın önünde dehşet ve korku ile titreşiyor ve Ali'nin mezarı ziyaretçilerle dolup dolup boşalıyordu. Fakat herkes sessiz, herkes hayret içinde Esma sessizliği parçaladı. Dudu'ya döndü.

— Bacım, dedi, ben artık dağa gidiyorum kaçaklara haber

vereyim.

İri gövdeli kadın bir hamlede dışarı fırladı..

Çeşme kenarındaki ahlat ağacına bağladığı beyaz atı çözdü, atın ütüne atladı dağ yolunu tuttu.

***

— Vergiyi hep biz veriyoruz.

—Kur'a kimsesizlere çıkıyor.

Ormandaki asker kaçakları bir halka olmuşlar böyle konuşuyorlardı.

Uzaktan bir nal sesi işittiler, hep birden silahlarını doldurdular...

Martinilerin mekanizmaları işledi: Çat.. Çat... Çat...

Atlı yaklaştığı zaman bir ses çamların arasından taştı, dağlara çarptı, çukurları bir sel gibi doldurdu. Daha uzaklara aştı.

— Duuuur! Kimdir ooo?...

Esma bağırdı:

- Hey... Çocuklar, benim!.. Ben!

Karşısına elindeki martini ile Dudu'nun kardeşi Hüseyin çıktı.

Hüseyin elindeki tüfeğe rağmen bir kız tesiri yapıyordu. Hüseyin'in incecik, çekik, çekik kaşları ye kırmızıya yakın pembe dudakları, hatları pek az fark olunan çizgisiz yüzü, altın sarısı saçları yumuşak ve narin bir bedeni vardı.

Çocuk sordu:

— Ne var basıldık mı? Kırağası mı geliyor?,.

— Hayır.. Hayır hiçbir şey yok.. Korkma!,.

Esma kır atından yere atladı; kadının bazan çılgın bir dişi hırsı ile, bazen kin duyan bir insanın ateşiyle parıldayan gözleri çocuğun gözlerine dikildi. Dudaklarının ucu ve burnunun kanatları titredi. Bir parsın avına saldırışı gibi dişlerini çocuğun kızıl dudaklarına batırdı; kollar ile incecik belini sıktı.

Islak bir şapırtı ile dudaklarını, Hüseyin'in dudaklarından

ayırdı...

— Müjdem var, dedi, arkadaşlara haber vereceğim.

Kaçakların yanına beraber gittiler kalabalığa girince Esma'nın gözleri birdenbire değişti Şimdi onun gözlerinde merhamet ve ümide benzeyen parıltılar vardı

Hızlı, hızlı söyledi

— Ali rençberin imdadına koştu...

Demin şu karşı meşelikte Yatır'ın yanma gitmiştim, gökten beyaz at üstünde bir pirifâni indi.

Bana yaklaştı, mübarek eliyle arkamı sıvazladı.

Elinde sekiz kitap vardı, koynuma koydu.

"Hak emn sendedir korkma kaçanlara selam, divanlara bereket diyip kayboldu. Ben bundan korktum, sizin yanınıza gelecektim. Fakat pir gene zahir oldu.

Beni göz açıp yumuncaya kadar türbenin yanına koydu gitti. Kaçaklar hayretle titreşerek sordular:

—Hangi türbeye?

--Hangi türbeye olacak Hazreti Ali Efendimizin türbesine..

Size müjdeler olsun.

—Hazreti Ali'nin türbesi köyümüzde zahir oldu, kocaman oğlu Ömer'in evine nur saçıyor...

Ben gidiyorum, haydi sizde arkamdan gelin

***

Esma beyaz bir atın üstünde arkasında kaçaklar omuzlarında tüfekleri köye girdiler, ve türbenin önünde silah çattılar.

Dudu mezarın önünde Esma'yı, kardeşini ve koyun çocuklarını görünce bağırdı.

— Selamet... Selamet... Bereket...

Esma atından indi, Dudu'nun yanma geçti, ona bir şeyler fısıldadı.

Dudu,

— Muhammed'in aslanıdır

"Allah, Muhammet, Ali'dir,

diye bir ilahiye başladı, iki mısraını söyleyebildi, gene kendinden geçti

Esma sordu,

— Ev ne zaman yıkılacak?

Dudu derinden cevap verdi

— Şimdi

Bu söz az zamanda köyü dolaştı. Herkes evin yıkılmasını beklemeğe başladı.

***

— Allah... Allah... Eyyy...

— Çat, pat, güm...

Kadın erkek çocuk ihtiyar herkesin elinde birşey var, kiminde bir kürek kiminde bir balta, kiminde bir nacak, kiminde bir kazma...

Kerpiç ev, iki saatte üstünden saban geçmiş bir tarla halini aldı. Herkes bir define, bir sır keşfetmiş gibi memnundu. Herkes büyük bir yükten, büyük bir elemden, bir günahtan kurtulmuştu. Ali'nin mezarının fanilerin altından kurtarılması, Alevî köyü için çok manalı idi.

Evin yıkılmasından sonra herkes rahat bir nefes alınca Dudu'ya koşuyor. Asırlardır beklenen refaha dair bir şeyler dinlemek istiyordu. Bu bir teselli bir masal bile olsa güzel bir masaldı. Dudu'nun önünde sakallı ihtiyarlardan, henüz tüyü çıkmamış çocuklara kadar bir müminler kafilesi... Hepsi de hayran, hayran diz çökmüşlerdi, edepli edepli sualler soruyorlardı.

— Kıtlık hep bundan geliyordu değil mi Dudu hatun...

— Tabii.

Bu cevap köylüleri sevindirdi. Dudu'nun etrafındaki insan halkasında ümitli mırıltılarla konuşmalar devam etti:

— Bundan sonra artık ambarlar tıklım, tıklım dolacak..

— Bilirsin ya... Beş altı defadır hep sizin ev yanıyor...

— Mübarek üstünde insan istemiyormuş biz ne bilelim?

— Sık, sık zelzele de hep bundan oluyordu galiba...

— Ona ne şüphe...

— Onun makamını bulamadık da insanlara bir hastalıkta arız oldu... Cüzam gibi bir şey... Bir kaç senede teni parça parça dökülüyor.[2]

— Kadrini bilmedik.... İki gözüm...

— Artık rahat olur.

— Biz de rahat oluruz değil mi?

— Ondan şüphe mi var?

— Haşa!

— Göreceksiniz çıkrıklar tekrar işleyecek köyünüz gene eskisi gibi şenlenecek Yemen'deki yavrularımıza kavuşacağız.

Dudu fısıldar gibi söyledi:

— Köyümüz cennet olacak..

Yıkık duvar kenarlarında kovuk, kovuk kaplumbağa yumurtalarını arayan, dağlardaki lezzeti tadılmamış otları toplayıp yemek yerine yiyen insanlar için "Köyümüz cennet olacak" sözü büyük beşaretti. Bunun için kimin mezarının keşfi, köyde harikulade bir hadise, bir mucize tesiri yaptı.

Bütün köy yeniden canlandı, bütün köyün yüzü güldü. Herkes inanmanın kuvvetiyle rahatlaştı, açlıklarını, daha kısa bir zaman evvel geçen hazin maceraları, o müthiş kıtlığı unuttular.

Evin yıkıldığı gün bir bayram, bir kurtuluş günü oldu.

Bayram heyecanı devam ederken Dudu mezarın başında tatlı yüzü, yanık sesi ile anlatıyordu:

Ali'm kâh Allah kâh Muhammet, kâh Ali suretinde görünür hepsi birdir. O bir aslandır. Onun pençesinde demirler çöptür.

---

[2] Adaköy halkı frengiyi bile Ali'nin mezarının gizli kalmasına atfediyorlar.

Bütün köy, sabırlı, mütehammil, zayıfları koruyan Ali'nin imdatlarına geleceğini gayet tabii buluyorlar, öteki köylerden: Hatta şehirlerden bahsederken.

— Ne uğurluyuz ki onun yattığı toprakta doğduk...

— Bizi sevmese, diyorlardı, iki gözüm gelir de burada kalıbı dinlendirir mi idi hiç?

Köylüler gece yarısına kadar yemek yemeden, içmeden yalnız Ali'den bahsettiler.

Bu akşam çocuklar açlıktan ağlamadı!

Öküzlerin buzağıların böğürmeleri işitilmedi.

O gece bütün köy halkı Ali'yi rüyasında gördü. Ali'nin mezarı meydana çıkmış fakat türbe henüz yapılmamıştı.

Dudu rüyaları tabir etti.. Her rüyayı tabir ederken onun gözleri, korkunç, meçhul elemlere bakan ve meçhul ruhlarla konuşan gözleri açıldı, kapandı, ruhlar âlemine daldı.. Rengi soldu.. Vücudu donar gibi oldu, söyleyeceklerini başı Esma'nm dizi üstünde söylendi:

— Ali'm, Ali'm, şah Ali'm... Sen bizimsin Ali'm... Türbe yapalım Ali'm. Hepimiz senin kulun, kölen Ali'm...

Bu söz gökten yer inmiş bir ayet gibi müminleri harekete geçirdi. Esma'nın sesi meydanda gürüldedi...

— Haydi iş başına!..

Herkes canla başla işe koyuldu..

İlk kazmayı Dudu hatun vurdu.. Temel atıldı.

Kimi uzaklardan taş bulup sırtladı kan ter içinde geldi. Kimi avuçlarının kabarmasına, kanamasına bakmadı toprağı elleriyle kazdı, kazdı. Kimi uzak çeşmelerden sular taşıdı, çamur hazırladı. Çocuklar ve ihtiyarlar ibriklerle su taşıyarak hayırlı işe. karıştıklarından dolayı gurur duydular.. Dudu bir hafta kadar inşaata nezaret etti. O mütemadiyen emrediyordu:

— Ha gayret ha!... Ha! .Ali'nin yiğitleri.. Göreyim sizleri!

Türbenin yanma bir büyük misafir odası.. Bir ocak, bir aşhane yapılacak...

***

Civardaki Alevi köyleri bu haberle sarsıldı bütün köylerin yolları Adaköy'de birleşti.

Alevi köyleri Adaköy'ü bir Kâbe gibi heyecanla, hürmetle korku ile, mukaddes bir mabedin harimi gibi derinden alâka ile yâd ettiler... O zamana kadar yollarında otlar biten köyün etrafında bir ayda ince, sarışın nice yollar peyda oldu.

Ali'nin türbesinde nezirler, hediyeler toplanmağa, aşhanede günden, güne kazanlar kaynamağa bacasından hergün daha fazla dumanlar tütmeğe başladı,

Köye yepyeni bir hayat geldi.

Ve Adaköy'ün toprağı uzak köylerde bir sürme gibi küçük kutularda taşındı: Köyün çeşmesinin önü hergün civar köylerden gelen balıkla doldu boşaldı, çünkü buranın suyu şifadır diye uzaktan bakraçlarla tulumlarla gelenlere, Adaköy'ün çeşmesinden akan her damla bir ümit verdi. Dudu hastaları okudu, üfledi, tespihten geçirdi.

Gün geçtikçe burası köyden nahiyeye nahiyeden kazaya, kazadan sancağa, sancaktan vilayete doğru genişleyen bir şöhret aldı.

Dudu'nun eseri durgun suya atılmış bir taş gibi dalgalandı, dalgalandı...

Nihayet çok uzak sahillere Adaköy'e dair haberler götürdü.

Uzaktakiler bunu hayretle dinlediler; şehirlilerin birçokları ehemmiyet vermediler.

Köylüler hergün gelen, koyun, keçi, dana, tavuk nezirleriyle karınlarını doyurdular, cılız çocuklar yavaş yavaş gürbüzleşti; yüzlerine kan geldi.

Çocuklar artık kuşların yumurtalarını almak için yuvaları bozmadılar. Uslandılar üzerlerine bir kâmillik geldi. Herkes adeta gizli köşelerden Ali'nin kendilerini gözetlediğini zannediyordu.

Onlara göre esen rüzgârlarda Ali'nin gam dağıtan, ruha ferah veren derinliği vardı. Rüzgar esip, ağaçlar eğildiği zaman

bütün köy halkı:

— Ali'nin ruhu geçiyor.. Dağ taş, ağaçlar eğilip ona selâm duruyor derler, onlar da rüzgârın estiği tarafa, yaprakları, çiçekleri alıp, sürükleyip götürdüğü tarafa dönerler onu ilahi okuyarak takdis ederlerdi.

***

— Hasan nereden?

— Nereden olacak Ömer dayı... Kuş uçup kervan geçmeyen yerlerden..

Dudu'nun kocası Ömer elindeki telgraf direklerinin çanaklarına benzeyen yayvan büyücek kahve fincanını höpürdeterek delikanlıyı bir defa daha süzdü, delikanlı kumral, geniş göğüslü, gözleri pırıl pırıl yanan bir gençti.

Türbenin misafir odasına daha dün gece gelmişti.

İhtiyar, gencin yüzüne dikkatli dikkatli baktı:

— Hasan b e e e e.... Sakalın da çıkmış.. Dünkü çocuk kim derdi ki bizim Hasan saçlı sakallı adam olacak ta diyar diyar dolaşacak..

— İhtiyarladık bile dayı..

— Ey.. Bu kuş uçmayan, kervan göçmeyen yerlerde yediğin içtiğin senin olsun, gördüklerinden haber ver, ne iş tuttun.

— Ne olacak.. İlahi, destan, Köroğlu, Âşık Garip, Kerem kitabı, gülyağı filan sattım, canım bizim gibi adamın nesi olur. Elimde şu on kitap bir teneke kutu köy köy dolaştım... Sabahı gördüğüm yerde akşamladım. Evvela İstanbul'a gittim. Oradan Bağdat caddesini tutturdum.. Bir gün baktım ki Basra'dayım..Bir gün baktım Necit'te.. Bir gün baktım çölde.. Bir gün baktım Şam'da, bir gün Halep'te.

Ama ne olsa memleket başka insanı çekiyor.. Dayanamadım gene geldim.

İhtiyar

— Sar bir cıgara, diye, sapı kaytanlı tütün kesesini Hasan'ın kucağına attı. Fincanı minderin yanına bıraktı, kalın kuşağın-

dan çubuğunu çıkardı, bir iki defa üfledi..

Hasan sordu:

— Dayı köyde kimler sağ kaldı?..

İhtiyar meşguldü, söylenen sözü anlamamıştı.

— Ne dedin.. Hasan.

— Köyde kimler var, kimler kimler öldü?

— Hasan çavuş sizlere ömür.

— Yaaaa.. Ne iyi adamdı..

— Sırma hatun geçen sene öldü, parasını vakfetti, çeşme yaptırılacak.

— Yaaa.. Allah rahmet eylesin!

— Koca Memiş'in kızı ikiz doğurdu..

—İyi!

— Dellanların Kadir'in dili tutuldu, beş senedir yatalak..

— Hı!

— Mıhtarın Recep bir inek getirdi mübareğin memesi meme değil çeşme..

Hasan'ın gözleri pencereden dışarı kaydı. Ömer söylüyor, fakat Hasan etrafı seyrediyordu. Seyrettiği şeylerin hiçbiri kendisine yabancı değildi, her şeyi koyduğu gibi buldu. Yalnız duvarlar biraz yıpranmış, çatılar biraz daha çökmüş ve bacalardaki leylek yuvaları çoğalmıştı.

Ömer anlatmağa devam etti:

— Mıhtarın oğlu evlendi.

— Hüsmenlerin davarına kıran girdi. Mustafaların dört boynuzlu bir koyunu doğdu ondan sonra köyde kıtlık oldu.

—.....

— Değirmen uçtu..

Hasan ihtiyarın sözlerini artık işitmiyor gibi idi. Çünkü ihtiyar onun istediklerinden hiçbirini söylemiyordu. O çölden boşuna gelmemişti, köyde onu çekecek ne bir miras, ne de bir iş

vardı. O yalnız bir şey için, bir hatıranın diş ağrısına benzeyen acısı ile yollara düşmüş, sevdiği kadını görmek için buralara kadar gelmişti. Ne açlık, ne susuzluk ne erimiş bakır gibi güneş, ne badiyelerin korkunç ağızları onu yolundan çevirebilmişti, Hiçbir şey onu yolundan alıkoyamadı, hiçbir şey onun kıvrak sesini bozamadı. Hiçbir el onun ağzını kapamadı, sesini gökler, kuşlar, dağlar dinleye dinleye dolaştı, ileri atılan her adımda bir sevinç duyuyor,

— İşte biraz daha yaklaştım diyordu.

Şehirler iklimler onun iki yanında sisler içinde titreyen birer paçavra gibi kalmıştı. Her meçhul şehrin esrarlı loş kafesleri arkasında meçhul tenine güneş dokunmamış kadınlar onun sesiyle titrediler, bu seste sevdiklerinin ateşini buldular.

O adı bilinmeyen yolların esen rüzgârlarından dost kokusunu içe içe ilerledi.

Dağlar açıldı, çöller yol verdi; böylece aylar geçti.

Nihayet buraya bu küçük köye, bundan bir kaç sene evvel kazanmak için ayrıldığı yere döndü geldi.

Fakat bu köy ne tuhaftı.. Ne acaip bir tesir vardı. İçinde bir üzüntü, korkuya benzeyen, ümitsizliğe benzeyen bir hal hissediyordu.

Halbuki kocaman çöl onu unutmamıştı, uzak yollarda güneşle kalkıp yıldızla yatan kuşlar gibi dolaştığı günler, hasretin ve daüssılanın içinde kükremiş bir aslan gibi yelesini sallayıp dişlerini ve pençelerini batırdığı günleri hasretle andı..

İhtiyarın çenesi makine gibi işliyordu:

— Yakında köyün köprüsü yapılacakmış! Ne dersin Hasan?

— !

İhtiyar çubuğunu çekerek tekrar sordu:

— Ey Hasan bu köprünün tamirine inanalım mı dersin?

Hasan'da cevap yok.. Hasan sanki bir mum.. Hasan'ın gözleri duvarlara çivili, duvarları düşünüyordu. Çocukluğu biraz da bu, günden güne yıkılan duvarlar demekti, ilk defa güzel kızı bu

duvarın üstünde seyretmişti, ilk defa onunla bu duvarın arkasında buluşarak konuşmuştu. Onu görebilmek için bu duvarların üstünde az mı sekmişti?.. Hatıralar duvardan çeşmeye sıçradı, çeşme çocukluğunun ilk günlerindeki gibi yalnız akıyordu, etrafı biraz daha yosunlanmış. Yosunlar biraz daha koyulaşmış, yeşiller biraz daha siyahlanmıştı.

Çok eski dert ortağı çeşmenin şırıltılarında, neler yoktu.

Şu meydanlık ona neler hatırlatınadı?

Köylüler kaz dövüştürürken Hatice bir gün ona nasıl işmar etmişti, o ne bakıştı, o ne güzel süzülüştü, o ne hoş bakıştı? Delikanlıya ığıl, ığıl bir şeyler oluyor, hatıralar, sert bir günlük kokusu gibi gittikçe sertleşerek, baş döndürerek derinleşiyordu işte:

Şu kenardaki elma ağacına bakınca omzunda sert bir şeyin dokunduğunu hisseder gibi oldu..

Bir gün Hasan erkenden tarlaya giderken omzuna sert bir şeyin çarpmasıyla:

"— Ay, diye durmuş sağa bakmış sola bakmış bir şey görememiş, yoluna düzülmüştü, sırtına sert bir şey daha çarpınca:

— "Ooof.. Anam! diye hızlı, hızlı söylene, söylene ilerlemeğe başlamıştı..

— Ana mı?. Yar mı?.

Anadan mı geçersin yardan mı?. Diye sesleniyordu.. Hasan bu sesi tanıyordu, bu sesin sahibi dalların arasından gülüyor ve elinde kırmızı bir elmanın bembeyaz diş yerleri görünüyordu

Hasan şimdi bu kadının sesini kulaklarında o elmanın lezzetini ağzında hissediyordu.

Bu levhalar Hasan'a perde perde açılırken daüssılanın sızısıyla yanıyordu onun için hızlı, hızlı tekrar sordu. Bu soruş susamış bir adamın su istemesine benziyordu.

— Dayı köyde kimler var kimler yok, diye sualini tekrar etti.

Dudu'nun kocası Ömer, Hasan'ın macerasını eskiden beri biliyordu.

İhtiyar gülümsedi gencin maksadını anladı, fakat bir ihtiyarın bir gence, bir gencin bir ihtiyara aşka dair söz söylemesi ayıptı, ihtiyarlara aşka dair malumat vermeyi bir nevi pezevenklik addederlerdi; köyün edebi erkânı böyle idi. Havadan sudan cevap verdi:

— Bir saattir çaldığım çene boşuna mı gitti Hasan... Bu ne dalgınlık beee...

Hasan az daha soracaktı:

— Benim kız ne âlem?...

Kendini derhal topladı, ona göre âşıklık feragatti.

İhtiyar gence acıyordu, onun çektiği ıstırabı anlıyordu; bunun için dilinin ucuna kadar geldi:

—Ah Hasan geç kaldın, seninki gitti.. Bülbülü kafesten kaçırdın, diyecekti.

Kendini topladı, Tanrı misafirinin kalbini kırmak âşıkı dilhun etmek bin sene eşkıyalıktan daha fenadır diye düşündü, genç adamın ıstırabını içinde duydu ve kötü bir haber vermemiş olmak için sözü değiştirdi; onu hem methederek başka şeyler söyletmeği hem de aklından istifadeyi düşündü.

— Ey Hasan sen okudun yazdın.. Şu bizim dokuma tezgâhlarını işletmek için ne yapsak bir... Bütün köy işten yana hep aylak.

— Neden?

— Neden olacak nahiyedeki satıcılar bizim dokumaları artık almıyorlar satmıyorlar, bizimki pahalı oluyormuş frenkten daha ucuz mal gelirmiş.

— Ya! Allah bir çaresini verir!

İhtiyar genç adamı daha çok sıkmadı. Çünkü o görüyordu ki delikanlı ne tezgâh, ne de nahiyedeki tüccardan haberi var. İhtiyarı ancak nezaket olsan diye dinliyordu; Hasanı yalnız bıraktı.

***

Hasan köyde bir çeşni oldu. Onu uzak iklimlerden gelen bir

kuş gibi tecessüsle muhabbetle seyrettiler. Uzak, meçhul iklimlere dair sualler sordular. Fakat Hasan'ın derdine dair konuşan olmadı.

Genç bir gün kayıplara karıştı, fakat ondan şüphe edilmezdi, çünkü o Dudu'nun da Esma'nın da bezmine dahil olmuş onlarla nikapsız olarak görüşmüştü.

***

— Kız bir tas su yer... .

— Bir tas.. Yanıyorum...

—.....

— Ne olur, dön.. Bana bak ne kadar susuzum.

— Genç yorgun ezgin, kazadaki çeşmenin başında elindeki güğümlere su dolduran kadına böyle yalvardı.

—Kız, kız Hatice...

Kız, suyun şırıltısından deminki sesleri pek anlamamıştı. Fakat..

— Kız Hatice, kız Hatice, sözü onun yüreğini hoplattı. Bu ses bu dirinden gelen ses hiç de yabancı değildi; içinde korkudan mı, sevinçten mi olduğu belli olmayan bir sarsıntı oldu. Başını arkaya doğru yarı çevirdi.

— A.... Senin işin ne... Burada?

Kızın yüzünün görünen kısmından memnuniyet yerine keder dalgalanıyordu.

Genç bunu kendisine yüz vermek istemeyen sevgili oyunu zannetti..

— Peki Hatice ben dağ tepe aştım bunlar için mi? Ben sana ne yaptım.. Ne o surat.. Ne korktun ben adam yemem.. Darıldınsa gideyim..

Kız başını çevirmeden cevap verdi:

— Beni Hatice olduğu için değil.. Susuzluğunu gidermek için çağırdın.. Zaten beni Hatice diye artık aramazsın ki..

Kızın, ömründe en çok sıkıldığı bugündü.

Zannediyordu ki Hasan suratındaki büyük yara yerini sol avurdundaki şerha şerha bıçak tekme yerlerini, gözünün kenarındaki o büyük, bir oyuk tesiri yapan yüzünü görür görmez yoluna devam edecek, Hatice'yi bir daha anmayacaktır.

— Hatice, beni unuttun, izini kaybettin, beni bulamaz sandın.. Şimdi de yüz vermiyorsun, nereye gitsen seni bulurum.

Bu sözler üzerine Hatice'ye biraz sükûn geldi.

— Doğru mu söylüyorsun.

— Doğru..

Hatice durgun bir suyun dalgalanması gibi vücudunu hafif hafif kımıldattı. Bunu bir insan gözü değil, sevk-i tabiileri şahlanan bir hayvan daha iyi anlayabilirdi.

Genç erkeğin vücudunda ayni raşe dolaştı. Biraz evvel Hatice'ye dair düşünen insanda her şey sustu.

Şimdi ortada gemini koparmış ağzı köpürmüş, gözleri kızarmış bir hayvan vardı. Bu hayvanı coşturan, bu hayvanı şahlandıran bir küçük hareket, bedenin hafif kıvrılışı idi.

Kadın kendinde bu sihirli kudreti bilseydi, Bilseydi ki.

Genç adam artık bir çılgındır.

Gözü bir şimşek gibi parlıyor.

O... o kıvrılışı, ne esrarlı şeydi!.

Sanki gencin damarları çatlayacak, vücudundan alev fışkıracaktı. Kadın hâlâ sol yanağını göstermemek için tek gözü ile bakıyor, kâh bağırmamak istiyor:

— Git buradan, çekil yanımdan!

Bu düşüncesini beğeniyor kendi kendine:

— Hasan beni güzel, o eski güzel kız zanneder. Varsın öyle zannetsin!

Bu düşünce çok güzeldi, fakat Hasanı kovmak o kadar kolay değildi. Onun ince oldu bir boyu, geniş omuzu, çelik gözleri, kalın dudakları ve parıldayan, yanan bakışları ile ona "evet" diye cevap vermemek imkânı yoktu. Bu düşünce onu çok meşgul etmedi, derhal bundan caydı, Hasan ona birden o kadar munis

göründü.

— Gel Hasan.. Gel!... Gitme diye az daha boynuna atılacaktı.

Fakat buna da cesaret edemedi. Beyin zonk zonk ediyordu.

Kadın kurtulmak için çölden ıssız denize, ıssız denizden çöle koşan bir ümitsiz gibi idi; ikisi de onu boğacak, onu öldürecekti.

Kadını kararsızlıktan iki kuvvetli kol kurtardı.

Genç adam sevk-i tabiileri şahlanan bir hayvan gibi, yatağından taşan bir sel gibi coştu. Delikanlı kadının sıcak nefesini boğazında, boğazının en derin köşelerinde duydu.

Şah damarları kabaran adam uzaktan bir şeyin:

Hişt hey,... Edepsizler... Sözünü duymasa idi daha kim bilir bu sel ne kadar coşacak çağlayacak düşünmeden, hiçbir şey bilmeden, görmeden böylece kalacaktı.

Genç adam kızardı, genç kadın utanır gibi oldu.

Genç kadın çeşme başında namussuzluk denebilecek şeylerin en kötüsüne en fecine uğramıştı; herkesin gözü önünde artık bir orospudan başka bir şey değildi, nitekim onları çeşme başında gören adam muhakkak ki şimdi bütün kazayı baştan başa dolaşmış:

"Bir orospu var bu şehirden çıkarın" diye bütün namusları seferberliğe davet etmiştir.

Bütün bunlara rağmen kadının içinde bir sevinç, tatlı helecan vardı. Sevmiş olmanın, arzu edilmiş olmanın heyecanı bir güzel ve serin rüzgâr gibi içine hafiflik ve rahatlık vererek dolaşmaya başladı. Hele kararsızlıktan kurtulmak ne büyük saadettir. Bunu, içinden duydu. İçin için seviniyor, gülmek her şeye gülmek istiyordu.

Hasan kadını kolundan tuttu hızlı hızlı:

— Haydi, dedi, şimdi gideceğiz.

Kadın her şeye hazırdı. Hâlâ yüzünde sıcak bir nefes hissediyor gibi idi; bu kadar hararetle sarılan bir adamla insan nerelere gitmezdi?

— Peki amma, dedi.

Biraz duraklar gibi oldu. Bu defa genç adam şüphelendi düşündü.

"Ne oldu buna.. Niye duruyoruz.. Acaba birinin kapatması mı oldu? Bir başkasına mı gönül verdi. Nedir? Neden yürümüyor?

Genç adam düşünme devam etti:

— Bir kadın evvela seviyorum der. Erkeğin kollarına yaslanır. Tenini teninin ateşine bırakır, fakat sonra birden vazgeçer bir başkasını daha güzelini düşünebilir. Kim temin eder ki bu kadın da böyle değildir. Kadın erkekteki şüpheyi sezdi.

— Peki Hasan, dedi, istediğin gibi olsun! İstersen elimdeki güğümlerle yola çıkalım...

— Yürüyelim öyle ise...

— Haydi istediğin yere..

***

Onlar çeşmenin başından dönmeden ötede çınarın altındaki salaş kahvede sanki bir fırtına koptu. Davul durdu, zurna durdu, göbek çalkalan zenne kıyafetli yüzü düzgünlü, gözü sürmeli ince narin bir kadın gibi kıvrak köçek durdu, ziller durdu; her şey durdu.

Bir eli cebinde öbürkü ile sakallarını sıvazlayan, bir gözü ile ortadaki, kadın yüzlü çocuğa başkasına göstermeden işaret çakan iri göbekli şehir eşrafı, kulak kabarttı. Kahvenin köşelerinde, masalarında haylaz beyzadeleri karşılarına alıp onlara dama satranç oyunu öğrenci, pos bıyıklı yüzleri sert çizgili, ekseriya kanlı gözlü kâh yalvaran, kâh korkutan bakışlı hovardalar, başlarını çalımla uzattılar.

Çocuklar büzüldüler; uzaktan elleriyle başıyla sakalıyla işaretler yaparak koşan ihtiyar tellâl avazı çıktığı kadar bağırıyor, geğiriyor gene bağırıyor fenalıklar geçiriyor, bağırıyordu: Ses perde perde kahveye yaklaştı..

— Irz elden gitti... Çeşme başında zina var.

Bütün kahvenin heyecanı bu sözden sonra coşkunlaştı. İhtiyar tellâlın bir işaretiyle itidalini kaybeden kahve halkı hep bir-

den dişlerini gıcırdatarak

— Irz elden gitti... Vay kerata vay... Vay orospu vay.... diye söyleniyor herkes birbirine soruyordu:

— Kim acap?..

— Molla Hasan derler bir kaçık.

— Bir ahlaksız..

— Bir namussuz..

— Zamane. Ne ırz, ne namus kaldı..

Bir ses sert sert yükseldi:

— Ne namus yok mu hiç? Biz pezevenk miyiz, din gayreti yok mu sizde?.

Bir başkası bağırdı:

— Allah'ını seven ardımdan gelsin!..

Sopasını kapan, yerden bir taş parçası yakalayan bir ok gibi kahveden dışarı fırlıyor çeşmeye doğru koşuyordu. Ahali beni koşuşuyor hem söyleniyordu.

— Recmedelim

İkisini de parçalayalım.

— Kahpeyi kazığa vurmalı.

Namus ve ahlâk ateşiyle tutuşan kalabalık çeşmeye geldiği zaman Hasan'la Hatice epey uzaklaşmışlardı; fakat kafile yolları geçti, kazadan çıkan caddenin üstünde bir çığ halini alarak genişledi, büyüdü, bir insan seli oldu.. Denebilir ki kazanın yarı halkı yalınayak ağızları köpüklü gözleri dönük bir halde iki serserinin ardından koşuyordu.

Kafilenin önüne, çıkan kadın, erkek onlardan sille yedi tokat yedi, tekme yedi. Şehre inen köylüler niye uğradıklarını anlayamadılar. Bu arada Hatice ve Hasan köşede bir, çalı aralığına gizlendiler, kafile önlerinden geçti. Coşkun coşkun yoluna devam etti.

Babasız çocuk doğuran Meryem'i kendisini recme hazırlananlara:

"— Günahı olmayan ilk taşı atsın, sözü önünde lâl olmuşlar, taşlar ellerinden tap tap yere düşmüştü. Halbuki buradakiler çocuksuz bakireye hem taş attılar, hem taşlarının ucuna hiç tanımadıkları insanların kanlarını bulaştırdılar.. Asıl genç kadını, genç erkeği bulamadılar.

Fakat gazadan döner gibi kan ter içinde kahveye döndüler.

Sakallılar gene kadın yüzlü çocukların karşılarına geçtiler, köçek gene parmağındaki zilleri titreterek oynadı. Kahveden gelen sesler aksediyordu..

— Aşağıdan yavrum, aşağıdan.

***

Akşam basarken, Hatice ve Hasan çalıların arasından çıktılar. Bu amansız insanların elinden kurtulmanın yegâne çaresini hızlı hızlı koşarak kaybolmakta buldular.

Genç kadın, genç erkekle ayrı geçen günlerine dair konuşmadan, birlikte yolculuğa mecbur olmuştu.

Korka korka yollarına devam ettiler, şehirden uzaklaştıkları halde nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Kadın sordu:

— Nereye gideceğiz? Gece basıyor.

— Bilmem, istediğin yere. Her yer bizim... Şu dağlar, bu yeşil ağaçların altı, şu derelerin kenarı.. Gün sıcak, gece aydınlık, yaz Allah'ın yazı... Bize şehirde ekmek yok, rahat yok.. Namus yok! Ben sana burada otlardan bir güzel yatak yaparım.

Hasan şöyle bir döndü bir kucak sararmış otla kadının, yanına geldi; kuru otları kadının ayaklarının altına, bir yastık gibi yığdı. Hatice'ye döndü:

— Yoruldun, dedi, sen yat.. Karnımız da aç. Ben sana yemiş bulup geleyim. Belki de bir yolcu filan görürüm, biraz ekmek alırım..

Kadın yorgundu, ve vücudu diken bereleri içinde idi. Boylu boyuna otlar üzerine sere serpe uzanıverdi.

Hasan nafile yere yolcu bekledi, oradan ne kuş uçtu, ne kervan geçti. Kimseye rast gelmeyen Hasan etrafı dolaştı ve biraz

ham iğde bulabildi. Onları topladı, koynuna ceplerine doldurdu. Hasan kadının yanma geldiği zaman vakit bir hayli geçmişti, sabahın pembe beyazımsı yüzü bir gölge gibi seçilebiliyordu.

Kadın o kadar yorgundu ki bir türlü uyanmıyordu, Ara sıra gerinip sağa sola dönüyordu, Fakat gözleri bir türlü açılmıyordu. Genç adam koynundan çıkardığı iğdeleri çömelerek yiyor, hem de güzel kadını seyrediyordu. O kumral saçların ne güzel bir dağılışı vardı. Hatice'nin saçları serin rüzgâr arasında dolaştıkça her telini ayrı, ayrı titretiyordu, Bu kımıldanış ona ayrı bir güzellik veriyordu. Kadın birden soluna döndü. Hasan bir bıçakla vurulmuş gibi oldu, sanki dondu, sanki karşısında o güzel kadın değil, bir leş, bir hayvan kadavrası vardı.

O yüz, o gözün kenarı ne idi? Allah'ım.. Ne iğrenç ne kötü şeydi bu. Gözleri karardı. Dün de yolda Hatice'nin yüzü gözüne ilişmiş, akşam da bir yara izi görmüştü fakat ona bu o kadar feci, bu kadar çirkin gelmemişti..

Bir an geldi ki, delikanlı uyuyan kadının yanından kaçmak arzusunu bile duydu; fakat Hasan bunu düşünürken kadın birden öbür tarafa döndü. Güzel yanakların ince çizgileri ona, eski günleri, onun için çektiği ıstırapları hatırlattı. Hatıralar ona o kadar munis göründü ki artık bir hatıralar yığını olan kadını bırakıp gitmeğe razı olmadı. Hatice'nin kıvrık uzun kirpiklerinin aralığından gülümseyen gözlerine daldı. Sıcak kadının yüzüne o kadar şiddetli yurdu ki nihayet Hatice uyandı. Kalktı.

Genç adam ona iğde verdi. Ham meyvanın hiçbiri boğazından geçmiyordu.

Bu kuş uçmayan kervan geçmeyen yerden ne kadar evvel kurtulunursa açlığa bir çare bulacaklarını zannediyorlardı.

Yolcu yolunda gerek diye ellerindeki meşe dallarına dayana dayana yola düzüldüler.. Onların yola çıkmaları hiçte güç değildi kürenin üstünde onları oldukları yere bağlayan ne var?

Hatice şu kocaman dünyada akşamdan beri üzerinde yattığı otlarda kalan vücudunun kıvrıntılı izlerinden başka bir şeye malik değildi. Genç adam ondan da mahrumdu

Yürüdüler... Yürüdüler

İkisinin de gözleri dönmüştü, Yorgundular. Açtılar Biraz ileride, su kenarındaki söğütlerin yeşil dalları uzaktan sükûnet, istirahat ve serinlik veriyordu. Su başı, söğüt dibi yolcu uğrağıdır diye sevindiler. Tepeden gördükleri bu yeşil ve serin gölgelik onların içinde bir vaha tesiri yaptı.

Belki bir insan bir yolcu bulunur diye çabuk çabuk yürüdüler. Adeta koşarak inişleri yokuşları tırmandılar.

İlerledikçe yeşil gölgelik önlerinde açıldı, büyüdü. Esmer ve serin gölgelerin arasından berrak bir dereciğin kenarında kımıldanan vücutlar fark olundu.

Biraz ilerledikleri zaman önlerine yüklü arabalar çıktı. Yorgun beygirler iki tarafa başlarını sallıya, sallıya kızgın yolda ıkına, ıkına ilerliyorlardı. Arabaların üstüne bağdaş kurmuş üstleri, başları, yüzleri toz içinde insanlar onlara pek aldırış etmediler.

Genç önlerine çıktı seslendi:

— Uğur ola.. Nereden gelip nereye?

— Şehre mal götürüyoruz.

— Hasta bir kadın var arabanıza almaz mısınız?

— Olmaz; hayvanlar taşıyamaz. Yükümüz, ipek, iplik, Avrupa kumaşlarıdır, topları ağır!..

— Biraz ekmek vermez misiniz?

Bir kamçı şakladı. Araba tozu dumana katarak geçti...

Kol başı bağırdı:

— Dilenciye, açık göze sadaka yok, açıl... Haydi git sen de çalış...

— Dilenmiyorum yardım istiyorum.

— İşle kazan..

Eğer delikanlı kendini çekmese idi atların nalları, ve arabanın tekerlekleri altında param parça olacaktı. Kadın şaşırdı kaldı. Açlıktan vücudu, zangır, zangır titriyor, başı çatlayacakmış gibi ağrıyor, konuşulan şeyleri şöylece anlayabiliyordu.

Kocaman bıyıklarının ve dik sakallarının arasında içi bir so-

mun parçasını çabuk çabuk eriten arabacı, bir kıza baktı; bir sağ gözünün kirpiklerini oynattı, kaşını eğdi, bir eli ile bıyığının ucunu kıvırdı. Somun dolu avurtları mütemadiyen bir körük gibi işliyordu, arabacı somunun son lokmasını ısırırken durdu. Artık yutamıyordu bir yumruktan çok küçük ıslak, salyalı bir hamur parçasını kadına doğru fırlattı. Kadın kollarını açtı. Bir mucize, gökteki bir nimet geliyormuş gibi bekledi. Fakat niye yarar ki ekmek yosunlu, yemyeşil kurbağalı bir dereye düştü. Düşer düşmez çör, çöp arasında kayboldu kurbağalar bağrıştı. Arabacı:

"— Ne yapayım kaderin yokmuş. Diye gülerek geçti gitti..

Bütün ümitleri ile söğütlere doğru yürüdüler.

Ne heyecan ne yürek çarpıntısı...

Aç, yarı ölü gövdeyi çekip sürükleyen ancak ümitti. İki günlük açlık vakıâ hayatlarında fevkaladelikler görmeğe hazırlanmış olanlar için bir hiçtir. Fakat onlar yemek vakitlerini hiç şaşmamışlardır. Halbuki Hasan'la, Hatice fevkalbeşer kahramanlar değildi. İki günlük şu açlık onların sinirlerini bozmuştu; su kenarında ya sevinecekler neşelenecekler yakut da aç kurtlar gibi başları döne döne tırnaklarını ciğerlerine geçirecekler, kendi dişleri ile kendi etlerini sökeceklerdi.

Söğütlerin altına geldikleri zaman, bir tarafta halılara bağdaş kurmuş insanların sesini duydular, öte tarafta dere kenarında serinlik ve ferahlık veren yeşil otların kokuları arasında buram, buram burun deliklerini kıran kebap dumanı sarhoş etti. İkisi de derin, derin nefes aldılar, uzun uzun:

— Hehhh... Diye derinden derine iç çektiler.

Gerçi karnı tok olan kariler bunu kaba bir fantazi farzedebilirler. Fakat burada muharrir için ne fantazi, ne de kan için çıtkırıldım edebiyat arzusu vardır.

Burada tek, basit olan açlık vardır. Açlığın kemiklerinin çatırdattığı, kanlarının durgunlaştırdığı seslerini kıstığı insanlar vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, teşbihler, cinaslar, arkasında dumanın üstünde ufuneti bütün bir âlemi rahatsız eden hakikat vardır.

Sözlerden ince tıraşide bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Muharriri bir perendebaz bir cambaz, yahut kelimeler serdarı görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler.

***

— İşte çingeneler geliyor. Hasan'la Hatice'yi su başında görenlerden biri böyle bağırdı.

Hayret etmeyin çünkü orada çingene neşe eğlence ve bol, bol oyun saz söz demektir.

Bütün kasaba eşrafı kadınsız cemiyetin açlıklarını unutmak için ne lazım ise her şeyi tamamlamışlardı.

1

Binlik, binlik rakı.. Bol, bol, meze.. Genç, neş'eli güzel yüzlü saki, kıvrak bedenli rakkaslar.. Burada kadından başka her şey vardı. Herkes keyfince felekten kâm almağa çalışıyordu. Zarif nüktedan müftü sarığı bir tarafa yığmış, gözleri dönük bağdaş kurduğu yerde fırıl, fırıl kâh sağa kâh sola dönüyor, bazen sakiye bazen köçeğe bitkin bitkin bakıyor, bakıyor, baktıkça kendinden geçiyor. Ara sıra ağzından bir mısra' fırlıyor.

"Dökülen mey kırılan şişe-i rindân olsun!.

Bu mısra ateşli bir buse gibi" rakkasa doğru uçuyor. Müftü Efendi bir başkasının sâki ile şöylece bir ahbaplaştığını görünce yanındakinin kulağına:

— Kaçan ada uyur.. O zaman gösteririm sana.. Diye fısıldıyor.

Bir başkası ona takılıyor..

— Hocam haram değil mi?

— Şaraba tuz koyunca helal olur. Ben üstüne koymuyorum da tuzluyu hemen arkasından yiyorum. Aynı şey, şekil farkı, ahkâm zamanla tebeddül eder.

— Elbette efendim elbette

Öbür köşede nargilesini tokurdatan beyaz takkeli bir ihtiyar

ellerini önündeki yemiş tabağından hiç çıkarmıyor mütemadiyen yiyor, atıştırıyor marpuçtan duman savuruyor, hem de etrafındaki halka şen masal anlatıyor.. Genç günlerin neş'elerinden bahsediyor.

Kız, oğlan nazı nazın şehlevend avazı avazın,

Belâsın ben de bilmem kız mısın oğlan mısın kâfir?...

— Kız mısın oğlan mısın kâfir?

Diye inildiyor. Etraftan sesler!

— Nur ol..

— Yaşa!...

Bir başka taraftan:

"Efendim henüz girmiş on beş yaşına

"Gülgülî kerrâkeli mor hareli...

Müftü Efendi artık coşkundur, yanındakilere:

— Sinni Cemal!.. Sinni Cemal!... Efendim.

Cenabı hak bile peygamberini onbeş yaşında bir nevcivan suretinde gördü diye söylenirken gözü ince bedenli kara kaşlı sakiye ilişince biran irkildi. Onun yaşı ilerlemişti.

Onun da hatırını hoş etmek için:

— Hayır, hayır; burada on beş yaş taravetin kemalidir. Gönül nüfus dairesi değil ya!..

Enfiyeli hacı yağlı, misli bir nükte savurdu,

Hep gülüştüler.

Tahrirat kâtibi, meclis-i idare azasından Nazikîzade'ye:

— Müftü oğlana ökse kuruyor.. Diye hızlıca söyledi. Müftü bu sözlerden hiçbirini işitmiyor, bağırıyordu.

"— Mezesini gözlerim alsın! Zülfünden, gözlerinden, rengi rûyundan...

Kaymakam söze girişti:

— Bizim müftü, dedi, pek de eflâtunîdir.

Müftü kaymakamın da dediğini duymuyordu. Armonik ça-

lan otuzluk Ermeninin gözleri gözlerine ilişti Muftü Ermeniye döndü:

Bil, maskat-ı re'sim dedi ol şuh-ı güzeşte...
Aniden bakıp rûyine, kartal deyiverdim.

Diye yüzünü buruşturdu

Bu eşraf meclisinde en uslu adam eti rakıya batırıp ekmeğe saran, ve zağarına yutturan zil zurna sarhoş genç tüccar Sıddıkzâde idi, o birkaç okka eti böyle hayvanına kaptırıyor ve:

Eğlensin, bu köpek de zevk alsın... Bu yalan dünya sade bizim değil ya! Diye söyleniyor.

Hayvan ispirto anason kokusundan tiksindikçe.

— Hay köpoğlu, ağzının tadını bilmiyorsun. Herkes bunun için birbirini yiyor, Diye söyleniyordu.

İşte çingeneler geliyor diye seslenilen yerden böyle bir hava, coşkun sarhoşluk ve tokluğun verdiği kabalık, rehavet vardı.

Hasan ile Hatice uzaktan işaret eden adamın ellerini gördükleri ve;

— Geliniz.. Hey.. Diye bağırdığını işittikleri zaman:

— Kısmet çıktı! Diye sevinmişlerdi, onlar zannediyorlardı ki:

— Aç mısınız, susuz musunuz? Karnınızı doyurunuz.

Diyecekler. Halbuki:

— Haydi bakalım zilleri çabuk tak, Efendileri bekletme.. Efendiler alnına altın yapıştıracaklar. Diye acayip bir teklif karşısında kaldılar

Hatice sarardı soldu..

Kekeleyerek:

"— Biz, dedi, Çingene değiliz.

— Nazlanma.. Bizim buraya geldiğimizi daha dünden haber aldınız. Haydi zilleri çıkar.

— Yanlışınız var!

— Haydi be.. Söyle şu şoparına gaco biraz göbek çalkasın!

— O oynamaz Efendi oynayamazda.

Muhaverenin bu şeklinden hiddetlenen bir delikanlı gözlerini devire devire:

— Biz çingeneden kız almasını da biliriz, zaten böyledir, Karı koca dayak yemeden rahat edemezler.

—Açız üç gündür. Biz köçek değiliz. Yolcuyuz.

— Birisi lafa karıştı

— Şu ağızlara da bak..

Bir başkası:

— Kerata, dedi, sanki karıyı kıskanıyor mu dersin?

Sıddıkzâde söze karıştı çalımlı, istihfafla sordu:

— Karını, dedi, bizden mi kıskanıyorsun?

Hasan cevap verdi:

—Hâşâ senden ondan güzelsin, dilbersin.

O bir hoyrattır. Böyle şeyler bilmez.

Bir iki tokat, bir kaç tekme. Kadın erkek kafilenin yanından ayrıldılar. Onlar uzaklaşırken, efendiler uşaklarına şiddetle tenbih geçtiler:

— Aman dikkat edin.. Keratalar bir şey çalmasınlar, onların gözü zenginin malındadır, canındadır.

Hasan ve Hatice ilki gün evvel kendisini ırz elden gitti ye kovalayan insanların önünden nasıl kaçtılarsa işret sofrası önünden gene aynı şekilde kaçtılar.

Hatice ile Hasan hem yürüyorlar, hem konuşuyorlardı

— Hasan şu herifi bir yakalasam yok mu?.

— Hangi herif, hani şu sana çatanı.

— Hangisi, hangisinden farklı ki..

— Tokat vuran.

— Ha! hoş, hepsi bir; onlardan zaten bize hayır var mı ki?

— Hayır olsun olmasın!.. Ama onun bana yaptıklarını bir bilsen, ahhhhh" bilsen. Hatice'nin gözleri yaşardı, dudakları kıvrıldı.

— Elinde ölüyordum.

Hasan sordu:

— Ne münasebet?

— Bak yüzüme.. Onun kunduralarının yeri.

— Köyü kıtlık bastığı zaman o öteberi almak için köye geldi.

Bütün köyün kap kaçak nesi varsa hepsini yok pahasına aldı.

Tahsildar da vergi diye başıma çöktü. Bir kara dağ gibi. Sattılar, savdılar ne varsa.. Bir don bir gömlek kaldım. Elimdeki çevremi de istediler vermedim. Kollarımdan sürüklediler, vermedim, dövdüler vermedim, suratımdan ateş fışkırdı, vermedim, kan fışkırdı, vermedim; gözlerim önüme döküldü, gene vermeyecektim. Kendimden geçmişini neden sonra ayıldım ki yüzüm kan içinde, gözümün oyukları kanla örülmüş, kirpiklerim birbirine yapışmış, çalılıklar arasında uyanınca gene onun sesini işittim.

— Nasıl alınırmış çevre?

Herifin korkusundan gözlerim açıldı.

"Diyeceklerimi yap diyordu, sana daha para vereyim. Karşımda ağzını sulandıra sulandıra anlattı, bıyıklarını burdu.

"— Kimse görmez" dedi.

Bağırdım, tekmeledim ısırdım... ama söyledi, kâh yalvardı, kâh sövdü.

— Yüzünü parça parça edeyim de.. O zaman sen bana yalvar. Rast geldiğin erkeğe yalvar.. Erkek itlere bile yalvar, seni öyle bir hale koyayım. Diye kamasını çıkardı. Yüzümü çizdi, çizdi.. Ben ne yapabilirim.

Eğer Dudu'nun kocası çitlerin arasından gözükmese idi suratımın öbür tarafını da param parça edecekti. Çekildi gitti.. Rezalet çıkmasın diye..

Dudu'nun evinde bana baktılar, yaram iyi oldu. Ama çifte

çubuğa gidemez oldum.

Kolay iştir diye, bez dokumaya kaymakamlıktaki tezgâhlara gittim. Gittim ama orada iş yokmuş beni birisinin yanına tutma verdiler. Sonrası malum.

Hasan kadını dinliyor cevap vermiyordu. Fakat kızdı, hiddetlendi gözleri döndü.

Sıddıkzade'ye kendisini bir güzellik harabesinde bıraktığı için kızıyordu.

Bu güzellik barbarına karşı kinden daha kuvvetli bir şeyler duyuyordu, kin duyduklarının yanında bir dostluk gibi kalır.

Hasan ve Hatice, yorgun, bitkin bir halde yollarda ahlat ve iğde yediler geçtikleri köylerde ilahi söylediler, tıpkı Sodom beldesine yolu düşen yabancılar gibi.

Onların bu birkaç günü Sodom beldesine yolu düşen bir yabancınınkinden daha az acı değildi.

Sodom zevk ve neş'e ve şehvet içinde çalkalanırdı. Orada rabbin sevdikleri ancak taşa tutulur ve kanlarını Sodom beldesinin topraklarına akıttıkları için ayaklarına zincir vurulur, çarmıha gererlerdi.

Orada Rabbin sevgilileri hile ile kendilerine yiyecek bulurlardı. Fakat bu iki insan, Rabbin o kadar sevdiği mahlûklar olmayacaklar ki, kalplerine hileden, desiseden bir parça bile girmedi; kimseyi aldatamadılar, Rabbin sevgilileri gibi kendilerine Huda'dan kalkanlar yapmadılar.

Onun için köye başları dönük vücutları, lime lime düştüler.

Köyde ilk karşılaştıkları manzara çeşme başındaki ahlat ağacında at yularıyla asılı olan balmumu rengindeki abani sarıklı adamdı.

Ağaçta sallanan adam mütegallibeden yüz kuruşa senede üçyüz kuruş faiz alan Veli Efendi idi. O Dudu'ya deli, Esma'ya 'bir orospudur', dediği için kaçaklardan teşekkül eden yeni zabıta kuvveti tarafından tevkif ve idam edilmişti. Onlar bu adam niçin asılı diye düşünmediler bile... Hatice asılıya baktı, baktı:

— Hasan, dedi. Allahtan dilerim darısı Sıddıkzade'nin başı-

na!. Ve Dergâha doğru yürüdüler. Hatice, Hasan ilk sıcak lokmayı burada yediler, orada vaktiyle kendilerini bir sapan taşı gibi fırlatan Adaköy'de sonsuz bir vefa buldular. Evvelce bir ateş tarlası diye kaçtıkları yerler şimdi bir gülistan, ruha ferahlık veren sevimli bir yuva oluvermişti.

Hasan çok görmüş, çok şey öğrenmişti; etrafındakilere bunları tatlı, tatlı anlattı; fakirlerden, büyücülerden, çölden seraptan bahsettikçe bir acaip daüssıla ile herkes ona yaklaşıyor, onu daha sevimli buluyordu. Hele sesi bütün köyü yaktı, civar köylerde bile şöhret aldı..

— O, artık güzel sesi etrafına insan toplayan bir şöhretti.

O ne sonsuz cennetlerden, ne gayyalardan, ne cinlerden bahsediyor ne de hırs ve fisk ü fücür içinde çalkalanan bir hayvan gibi görünüyordu.

O gökten yere yolunu şaşırarak düşmüş kanadı yoluk bir ilah değildi. Ayakları çamurda vücudu tezekten bir cife iken insanlarla konuşmak için güneşin göğün ve maveranın tahta boşuna çıkan budalalar gibi gülünç olmadı.

Bunun için Hasan zahit olmadan, mescit minberine yüz sürmeden, zeytinyağı kandilinin fitiline dokunmaṇ sevimli olmuştu.

Onun berrak bir ahenkle çağlayan sesi yüzünü muntazam hatları hele onun başkalarının ıstıraplarını suya atılmış bir sünger gibi toplayıp çekmesi kendini herkese sevdirdi, Köyün en bahtiyar insanı Hasan'dı.

İnsanın soytarı olmadan, başkalarını güldürmeden, başkalarının hodbinliklerini şahlandırmadan sevimli olması ne güç şeydir.

***

Bütün köy birbirine girdi.

Dere kenarından dönen çobanlar Hatice'yi köye baygın bir halde getirdiler; kadın, bitkindi. Rengi sapsarı idi, dudakları beyazdı.

Hatice'nin bembeyaz dudakları ara sıra açılıyor, bir inilti duyuluyordu.

"—Ah belim.. Ah.. Sırtım..! Tam nalça yeri. Sıddıkzade'nin tekmelediği yer..

Hatice'yi türbeye götürdüler. Kadınlar Hatice'nin vücudunu açtılar. Baktılar, sırtında tekme yerleri vardı.

Bu hale köyde kimi sustu, kimi yalnız:

"—Vah, kızcağız... Dedi kimi:

"—Erkektir zengindir, efendidir, döğer de söğer de. Karının ne de pamuk gibi canı varmış! dedi.

Kimi;

— Kader böyle imiş diye teselli aradı. Hatice türbede yatağa düştüğü günden sonra bir daha kalkamadı.

Her gün türbenin tozlu köşesinde biraz daha sarardı, biraz daha bal mumlaştı, inceldi etten ve dünyayı hatırlatan kan pıhtılarından kurtuldu, ellerinin mavi damarları dışarı, dışarı fırladı. Yüzünün çizgileri derinleşti. Gözleri Parlaklığını kaybetti bu donuk yüzlü kadın daha çok yaşamadı.

***

Köy gene aynı köy; günler; haftalara, aylar, birbirine benzeyerek birbiri üstüne yığılan sararmış ağaç yaprakları gibi birikti.

Sonbahar geçti.

Kış geçti. Hasan artık koyu renkli derin hatlı bir tunç heykeldi.

O artık sessiz ve insanlarla alışverişi olmayan bir adamdı.

O her gün dergâhın sürüsünü alır kırlara gider keçilere çobanlık ederdi. Bu onun için hem eğlence iç sıkıntısına bir çare, hem de kendini geçindirmek için bir işti.

Sürülerinin arkasında kâh Keremden parçalar okur dağlar çın çın öterdi:

Âşık ağlar canân diye

Garip ağlar vatan diye

Kâh bir ilahi söyleye söyleye dağlara, kuytu su kenarlarına çekilir orada sabahtan akşama kadar kalırdı.

- Hasan çobanlık ederken sonbahar geçti, kış geçti, ilkbahar geldi.

Kerem Ali dağlarından esen rüzgâr, kırların mor menekşeleri, sümbülleri ve yaylaların yemyeşil bir çiçek denizi gibi açılan derinliği Hasana neler hatırlatmıyordu.

Gittikçe otlar büyüyor, otlar büyüdükçe Hasan'ın derdi artıyordu.

Üzerine insan vücudu yaslanmış bir ot yığını Hasan'ı harap etmek için kâfi geldi.

Sevgimizi, çocuğunuzu kaybetti iseniz, bilirsiniz. Yataktaki vücudun izleri, yastıktaki kırışıklar, yorgandaki yar kokusu sizi onlara dokunmaktan meneder, onları bozmaktan, onları düzeltmekten korkarsınız. Bir çalı, bir minder, bir avuç pamuk şilte ve yarım arşın yün örtüye sahip olmayanlar için ancak bir bahar mevsimi vardır, bir döşek hatırasını ancak o canlandırır. Onun için ot mevsimi Hasan'ı yaktı, harap etti.

Birgün Hasan'ın eline küflenmiş bir kayış kemer geçti. Bu onundu.. O güzel Hatice'nin... Bu kemer onun beline sarılmıştı.

Kemerin iç tarafında belden gelen terlerin koyulaştırdığı, parlaklaştırdığı yerler ince bir bel sebu endam bir boy hatırlattı.. Hatice bu kemeri kaç defa beline itina ile sarmış, kaç defa o fildişi gibi vücudu onun içinde sıkmış, hatırladı bir defa belini daraltmak için ne kadar uğraşmıştı.

Bu deri parçası kaybolan bir şeyi arayıp, ağlamak istiyor gibiydi. Kemerin öksüzlüğü ne hazin, ne acı geldi ona.. O elinde kemeri eğip bükerken Dudu'nun kocası rast geldi.

— Hasan be.. Divanesin etme bunu.. Bir avrat bu kadar düşünmeğe değmez. Allaha âsi olursun! diye söyledi.

Hasan ihtiyarın sözünü işitmemezliğe geldi. Fakat ihtiyar sanki ilâhi bir vazife yapıyormuş gibi tekrar laf açtı, teselli olsun

diye anlattı.

— Biraz evvel Sıddıkzade'yi kır atında gördüm. Dört nala geçti terkisinde gene bir kız vardı. Oğlum insan biraz havaî olmalı... Gül yahu... Gül biraz da eğlen.. Gençsin.

— Karşıki köyden.. Muhtarın kızı olacak.

— Sahi onun kızı güzeldir.

— Kaşları ince, ince, gözleri tahrilli elâ, yosma mı yosma...

— Sıddıkzade birisine göz koydu mu mor fesini şöyle bir yıktı yakası kadifeli paltosunu sırtına çekti mi artık ondan hayır gelmez, atına alır, arabasına bindirir, elin evine atlar, bağına girer. Anasını keser, babasını döğer, kızını salla sırt eder götürür.

Mübarek üç ay evvel birinin kızına vurulmuş, kızı üç karısının üstüne nikâhla almak istemiş kız hayır demiş... Boğaz, boğaza dövüşmüşler.

Sıddıkzade sormuş:

— İyi ama kız bana neden varmıyorsun? Param mı yok?

— Var ağam.. Hem de çok..

— Güzel mi değilim?

— Yağız delikanlısın, şirinsin

— Karım ol...

— Olamaz..

—Neden?

— Ortak ortak üstüne varmam da onun için.

Bunun üzerine dövüşmüşler, kız itmiş herif hiddetlenmiş.

Bunun üzerine kıza hakaret olsun diye onu tek gözlü, kambur şimdiye kadar bekâr kalmış müezzine vermiş!

Şimdi kız ihtiyarı öyle seviyormuş ki. Sıddıkzade'nin yüzüne bile bakmıyormuş. Sıddıkzade kızı seviyordu hani!.. Fakat ne yanıyor, ne de böyle senin gibi kendini yiyor? Bir avrat bu kadar düşünülmez... Aferin Sıddıkzade'ye, avrattan avrata sekiyor. Şunda bir yol ibret al..

— Allah onu da öyle istemiş. Değil mi?

Hasan hem bunu söyledi hem gülümsedi.

— E öyle... Öyle ya Allah büyük.

Öyle mi? Deme be baba.. Etme.. Ben seninle şaka ettim.

— Töbe de..

— Demesem ne olur?

Günah

— Baba ne diyeyim? Allah'ınız da Sıddıkzade'ye benziyor, astığı astık, kestiği kestik öyle mi?

— Haşa!.. Sıddıkzade kul, öteki Mevlâ.

— Mevlâ ama, kul gibi kusurlu işler işliyor.

— Benim yârimi alıyor, muhtarın kızını Sıddıkzade gibi bir herifin terkisine veriyor. Sonra da muhtarın kızına yarın ahirette:

— Neye zina ettin ey kulum?.. diye ateşten topuzu indirecek, hatuncağızı inim inim inletecek.

Sıddıkzade kazanacak, kâr edecek, bir çeşme yaptıracak.. Ömrünün sonunda yapılan bir çeşme yüzünden, kıyamete kadar herkes onu rahmetle anacak..

Eh! Allah ta böyle sevimli bir kulunu hor görmez ya?..

— Dilediği gibi işler onun işine karışılmaz.

Neme lazım Hasan, böyle düşündükten sonra, sapıtmakla sapıtmamak arasında fark yok..

İnsan zengin oldu mu rastıklayıp, sürmeleyip Allah'ı bile koynuna alsa günahı kalmayacak.

Hepsi iyi, hepsini affetsin, istediğine topuz vursun ama, ne olurdu şu benim yarimi almasaydı!?.. Neyi eksilirdi?.. Benim bağrım yandı, dişim döküldü, yârini kaybedenin on beş yaşında beli bükülürmüş!.

— Allah onu daha çok sevmiş Hasan!

— Benimle ortak olacak ne vardı?

— Sus... Sus töbe de.

— Baba.. Zina edenleri, hırsızları, soyguncuları, orospuları, pezevenkleri bir tarafa; zayıfları, kimsesizleri, bir tarafa koyup; iyileri kötülere dövdüren bir Allah anlamıyorum.

— Sus küfür ediyorsun.

— Sen küfür ediyor baba! Sen töbe de.. Töbe! şu köydeki kötülükler Allah'tan evvel Sıddıkzade'nin elinin altından çıkmıyor mu? Allah'a varıncaya kadar daha nice köylerde, şehirlerde Sıddıkzadeler var.

Hasanın gözünün önünden yaralı yüzlü güzel kadın.. tekme ve bu güzel kadının sırtındaki yara bir şimşek gibi geçti, mırıldandı.

— Bu kadar kötülük Allah'tan gelmez.... Baba Allah kötü değildir

Bu konuşma Hasan'da yeni yeni düşünceler peyda etti. O zamana kadar içinde müzminleşmiş bir acı vardı. Bu acı kötülüklerden nefret haline girdi. Ve Sıddıkzade onun önünde kötülüğün, fenalığın yegâne numunesiydi. Kendi yüzüne inen şamarın acısını ancak şimdi daha iyi duydu. Hakaret önünde ilk zamanlarda soğuk bir demir parçası gibi, hissiz duran Hasan şimdi büyük bir ateşe sokulmuş gibi oldu. Evvelâ yandı, alevleşti, sonra bu soğuk demir içten gelen arzuların kalıbına göre şekil aldı.

İhtiyar ayrıldık sonra hep Sıddıkzade'yi düşündü.

O günde akşam oldu, hiddetten kinden, nefretten gelen bir feragatle:

Kenarından geçeyim yol sizin olsun!

Ağular içeyim bal sizin olsun!

Bir su ver içeyim göl sizin olsun

Ben kanlar giyeyim, al sizin olsun..

Diye söylene söylene köye döndü.

Dergâha girdiği zaman Dudu ona gülümseyerek:

— Hatice'nin dedi keçisi bu gün doğurdu. İşte burada oğlak, diye, minimini şeytan gibi sürmeli ve çekik gözlü bir bebek hissi

veren yavruyu kolları arasından bıraktı, henüz ıslaklığı, ıslaklığın parlaklığı üzerinden geçmeyen yavru, canlı, canlı bağırarak Hasan'ın abasının altına doğru sokuldu.

Bu sokuluş, bu kıvraklık, bu gözlerin çekikliği, koyulaşan rengi, ölen kadına ne kadar benziyordu? Bazen insanlarla hayvanlar arasındaki bu sırrı münasebet nice gözlerden kaçar, nice gözler vardır ki, sırı dökülmüş aynalar yahut yosunlu sular gibidir onlar müşabehetleri keşifte bir budak deliğinden farklı değildirler.

Dudu esasen tenasühe inanan bir itikada sahipti. Bu müşabeheti görmüş ve sırf bunun için Hasan'a sevimli bir iş daha çıkarmıştı. Hasan artık o günden sonra sürülerini daha alaka ile güdüyor, sabahları:

— Sığırtmaç gidiyor ha!. Diye daha kuvvetli, daha canlı bağırıyordu.

Hasan keçi yavrusunu munis bir çocuk hissiyle sevmeye başladı, yavru yorulmasın diye kolları arasına alıyor o mini mini şeytan hoplayıp zıplayıp kollarından kaçmak isteyinceye kadar bırakmıyordu.

Hele Hasan kaval çalarken onun bazen başını ve kulaklarını eğip dinler gibi bir vaziyet alışı sonra birden ürküp kaçışı... Hasan'ı derinden sarıyordu.

Bu senenin balları Hasan'la beraber bütün kır halkını sevindirdi, birçok oğlak doğdu ve herkes bu sene tiftik mahsulünün bereketli olacağını birbirine memnuniyetle söylüyorlardı.

III

—Tak, tak!..

Yolun başından tozu dumana katarak ilerleyen bir süvari göründü... köylüler saf saf oldular, hafif hafif fısıltılar oldu.

—Sıddıkzade Ali Efendi ağam geliyor, hani edepli ol.

—Öyle yüzüne dik dik bakma.

—Öyle kobat, kobat durma, elini göbeğinin üstüne koy.

—Allah ömürler versin...

—Ne yaman şey, mor karanfil gibi fesine sardığı abani Hicaz'dan gelmiş olmalı.

—Kötü mal kullanmaz..

—Bu çuha şalvar Ali ağandan başkasında yoktur.

—İnanmıyor musunuz? Vallah da yoktur billah da yoktur...

Büyük kapı açıldı, alaca karanlıkta Sıddıkzade'nin terekesinde bir hayaletle kapıdan girdi.

Uşaklar kır atı kenara çektiler.

Uşaklar köylülere bağırdılar:

—Ağa yorgun...

İhtiyar, genç köylüler bir ağızdan inceli kalınlı seslerle söylediler:

—Ali Efendi ağamızı görelim demedik. Hani şöyle kasabaya indik de kendisine biraz hediye getirdi idik...

—Ağam yesin diye yağ getirdim...

Bir heybe uzandı.

Öteki:

—Kaymak, dedi, bizim ağzımıza yakışmaz, ağam yesin!...

Bir başkası:

—Peynir getirdim... dedi. İlk ağız müşteri bunun bu kadar iyisinden anlamaz.

Bir başkası:

— Ağamın çocuğu oynasın diye bir tay getiriverdim.

Kambur bir köylü:

— Bu taze, taze ağız.. dedi, bir kâse uzattı:

Uşaklar gülüşerek, eğlenerek köylülerin hediyelerini aldılar, kalan köylüler sırtlarındaki sepetleri küfeleri, çıkınları yalvararak kapının önüne koydular takım, takım, hediyelerinin kabulünden dolayı sevinçle han odalarına doğru çekildiler, gittiler.

Köylüler Sıddıkzade'yi adeta dini bir rabıta ile seviyorlar,

onun dostluğunu her ne pahasına olursa olsun kazanmak istiyorlardı.

Sıddıkzade bu bankasız kredisiz hükümetsiz yerde Allah tarafından gönderilmiş bir kahramandı, parasız kaldıkları zaman köylülere yardım eder; işlerini görürdü.

Sıddıkzade kazanın en zengini ve hükümet memurları üzerinde en nüfuzlu adamı idi. Vilayet meclisinde âza belediye heyetinde âza Ticaret odasında âza müftünün ahbabı, kaymakamın dostu, kadıyla içtiği su ayrı gitmezdi, nüfus memuru, tapu memuru, sanki onun kapısında birer tanrı misafiri, zaptiye ağası onun yaveri idi.

Sıddıkzade kaymakamları, kadıları, müstantikleri püskürten yel değirmensiz ve şatosuz, bir derebeyi olmuştu. Babasından kalan nukut ve serveti vardı.

Babası vaktiyle Vali'nin perde çavuşu idi. Uzun seneler Vali Paşa'ya sonsuz bir sadakatle, hizmet eden Sıddık Ağa seneler geçtikçe Vali'nin gözüne girdi. Vali en mahrem şeylerini Sıddık Ağa'ya söylemekten çekinmez Sıddık Ağa da Vali'nin bir dediğini iki etmezdi. Gece gündüz efendisinden ayrılmaz, hatta uyuduğu zamanlarda yatağını Vali Paşa'nın sesini derhal işitebileceği bir yere sererdi.

Sıddık Ağa otuz beş sene kadar zaptiye çavuşluğunda kaldı bu zamanda birçok valiller, değişti, hepsine perde çavuşluğu etti, hepsinin zamanında itibarı vardı. Vali'yi ziyarete gelenler, valiye arzuhal vermek isteyenler herkesten evvel onu görürlerdi, Sıddık Ağa ile anlaşmadan, onun gönlünü etmeden hiç bir iş yapmanın imkânı yoktu.

Sıddık Ağa, Paşa'nın eli, ayağı ve günahı boynuna bir takım gizli işlerinin tahsildarı idi derler..

Sıddık Ağa Paşa'nın haberi olmadan da kendi hesabına iş becermesini bilirdi. Sıddık Ağa vilayete gelip giden büyük rütbeli memurların ağzından hiç düşmeyen:

— Bu devlet iflah olmaz... Sözünü işite işite bir nevi alışkınlıkla para biriktirmeyi, yegâne, sönmeyen, solmayan, hararetini kaybetmeyen bir insana haline koydu.

Sıddık Ağa Paşa'nın her hareketini, oturuşunu kalkışını münasebette bulunduğu adamları dikkatle takip etti; hepsinden kendisi için bir kâr kapısı açıldı. Paşası, kırmızı fesi, bol ve geniş mavi püskülü, beli büzmeli lui (Louis) çuhasında ceketi, yarı şalvara benzeyen pantolonu ile zamanın zarafetine ve hükümetin arzularına rehber oluyordu. Sıddık Ağa'nın Paşası Tanzimat devrinin medenileştirdiği ricalden ve Büyük Reşit Paşa'nın adamlarındandı.

Vali Paşa'nın yegâne emeli bu yeni kıyafeti şehirde tamim etmek o eski kallâvî yaşayış ve giymiş tarzını terk ettirmekti Nitekim, Sıddık Ağa Paşasının arzularından, emellerinden öyle şeyler sezerdi ki bahara kavuşan haşarat nasıl kış uykusun birden ani, bir titreme ile hoplayarak, zıplayarak kalkarsa Sıddık Ağa'yı da Paşanın emelleri bir bahar gibi hareket ettirirdi.

Bu haşere böylelikle canlandı..

Kastamonu'da kıyafet meselesini Sıddık Ağa böyle haletli, valiyi ziyarete gelenlere hafiften çıtlattı:

— Vali Bey böyle eski zaman kıyafetiyle gelenlerden hoşlanmıyor. Eğer işinizin olmasını isterseniz bir takım yeni kıyafet düzün.

Vali Paşa da ekseriya meclislerde artık bu eski kıyafetin kötülüğünden bahsederdi. Sıddık Ağa İstanbul'dan takım takım yeni kıyafette elbise getirtti ve tanıdığı dükkâncılar vasıtasıyla pahalı pahalı sattırdı. Bir hayli kâr etti.

Bir gün bir emir geldi, Vali Paşa bundan çok müteessir oldu, Vali kılık kıyafet itibariyle yeniliğe taraftar olsa da artık bu kadarına razı değildi, siyaset için adam asmak hakkı elinden alındıktan sonra, şimdi bir de kendisine ortak olacak, işlerine karışacak bir heyet teşekkül ediyordu. İstanbul'dan nezaretten gelen mahrem emirde vilayet meclisinin derhal intihap olunması bildiriliyordu. Vali Paşa rüyaları bile bir zaman korkunç bir hayalet olan valilerin şimdi ne hale geldiğini sakalını eline alarak düşünürken aklına geldi.

—Sıddık,.

— Buyurun Paşam...

— Seni tekaüt edelim artık...

— Etme Paşam, sayende sayeban oluyorum.

— Daha iyi rütbe..

— Paşama kulluktan başka hizmet olur mu!

— Vilâyet meclisine âza olacaksın..

— Allah ömrünüze ömür bereketi versin. Ben yine perde çavuşluğu edeyim.

— Olmaz Sıddık olmaz...

— Paşamı darılttık mı acap?

— Hayır, Sıddık.. Şimdi vilayet meclisi olacak, vilayet meclisi âzası gelip valilerin işine karışacak, artık vali onlar sayılır..

Ne günlere kaldık Paşam.. Benin senin yerinde gözüm yok.. Ben senin kapında perde çavuşuyum..

— Bilirim Sıddık, ama, bir başkası geleceğine sen vilayet meclisi azası olursun, seni reis vekili de intihap ettiririm. İşleri beraber görür gideriz.

Sıddık Ağa'nın tekaütlüğü gayet kolaylıkla yapıldı.

Haftasında vilâyet meclisine âza oldu.

Sıddık Ağa ilk iş olarak, bir dükkân açtı.

Bir az sonra ordunun kontratçılığını aldı, askere erzak verdi, az zamanda Sıddık Ağa samur kürklü eşraftan bir zât oldu. Sıddık Ağa dördüncü karısından olan oğluna Gerede'de bir dükkân açtı onu anasının bağları bahçeleri tarlaları, tiftik ve koyun sürüleri başına bıraktı.

Sıddık Ağa vilayette, Sıddıkzade, kazada mühim birer ticaret adamı oldular, Sıddıkzade, kasabada rakiplerini ortadan kaldırıncaya kadar neler yapmadı?

Onun bu işte türlü, usulleri vardı İstanbul'dan mal aldığı zaman kazada fiyatları düşürür, dükkânın önüne levhalar asar.. Tabi konu komşu da fiyatları indirirler. Fakat Sıddıkzade ucuz sattığını ilan etmekle beraber onu kimse tezgâh başında göremez, görmeyince de kimse mal satın almağa muvaffak olamaz. Dükkânın çırağı.

— Efendi bilir, biz bilmeyiz diye müşterileri savardı.

Sıddıkzade, komşularındaki mal bitince derhal tezgâhının başına geçer ve mallarını meydana çıkarır pahalı, pahalı satardı.

O şimdi, kazanın yegâne Avrupa kumaşı satan ve yerli yünü yabancılara devreden adamdır.

Sıddıkzade böyle bir Sıddıkzade idi. Köylüler de bunun için etrafında dolaşırlardı.

Dükkânın önünde bekleşen köylüler, birkaç ay sonra getirecekleri yüne müşteri bulmak için ona şaklabanlık ediyorlar onlara verecekleri mallara karşılık borç verirdi bundan dolayı köylüler onunla çok alâkadardı.

Hanlara dağılan köylüler ertesi gün Sıddıkzade'nin dükkânının önüne geldikleri zaman buzlu camın arkasında eğilip kalkan gölgeler seziliyor, dışarıya;

— Çat.. Çat.

— Düşeş.. Dubara..

Kaymakam Bey..

— Marsettim..

— Çık bakalım paraları.

Şıkır, Şıkır... Bir, iki, üç.. On, yirmi otuz.. Osmanlı altını ha, sesleri aksediyordu.

Köylüler, eşeklerini sokağın bir köşesindeki dut ağacına bağladılar, kimi çeşmenin yanında heybelerinden çıkardıkları kuru ekmeklerle geviş getirip efendilerini beklediler.

Onlar efendilerini, yanında başkası varken görmeyi bir nevi hürmetsizlik, nezaketsizlik addederlerdi.

Sıddıkzade'nin tavla başında gözleri dönüyor, parlıyor, büyüyor, küçülüyor, kumral sakalı çenesinin üstünde titriyordu. Gerçi, kalenderlik ve ahbaplığa benzeyen sözleri vardır arasıra nükteler savuruyordu. Fakat Sıddıkzade'de hiçte kaymakamı eğlendiren bir insan; yahut kendi keyfi için zar atan adamın hali yoktu, Maksadı bu oyunda onu ne olursa olsun yenmekti. Onun her yeni memura, ve kaymakamlara karşı oyunu bu cinsten idi,

memurları ilk defa davet eder, yenilir borcunu öder, ikinci oyunda asıl oyununu oynardı. Bu günde kaymakamla ikinci oyununu oynadı.

Kaymakam zaferinden emin adamlar gibi yüksek sesle söylüyordu:

— Ali Efendi... Bu defa yüz lirasına... Çıkar mısın?

— Sayenizde beyim..

Bu sözünün pusu kurmuş bir şeytan sesi olduğunu Sıddıkzade'nin hançeresi bile anlayamadı, bu ses o kadar ustalıkla çıktı.

— Oynayalım..

Sıddıkzade söyleniyor:

— Sayenizde bir yazıyorum..

Nargilesini fokurdatan hâkimin davudî sesi işitildi

— Sonra bir gülbahar da benimle kaymakam bey..

Sıdıkzade elindeki tebeşirle tavlanın kenarına üst üste beyaz çizgiler çekti. Kaymakam ezildi, büzüldü..

— Çat, Çattt...

Nihayet oyun bitti..

Sıddıkzade kaymakamın vaziyetini anlıyordu. Ayda on lira yirmi beş kuruş maaş alan kaymakam bir oyun için yüz lira nasıl verebilirdi? İmkânı yoktu ki bunu bulabilsin.

Kaymakam borç için senet yazmak istedi.. Sıddıkzade gülümseyerek;

— Rica ederim beyim sizin sözünüz kâfi. Hem burada kaymakam beyin parası geçmez oyundur bu.. İnsan yener de yenilir de.

Kaymakam serinleşti, derin bir nefes aldı. Henüz kasabaya yeni gelen memurun önünde Sıddıkzade bir iyi insan, candan ve muhabbetle karşılanacak bir dost gibi göründü. Ilık bir muhabbet havası kaymakamın ruhunu sardı.

Sıddıkzade, hemen yarın yazacağı mektubu zihninde tasar-

laya, tasarlaya uşağa bağırdı:

— Kahve söyle..

Sıddıkzade hapiste olan kardeşinin akşamları hapishaneye gitmek üzere evine bırakılmasını isteyecekti.

Kardeşi bir gün tarlanın hududunu gösteren kara taşları ayağıyla sürükleye sürükleye ilerlettiği ve nihayet bir iki tarla ilerisine geçtiği zaman toprağını arayan köylülerin hakaretine uğramış kendisine tapu senetlerini gösterenlerden birini çekip tabanca eli vurmuştu.

Kardeşinin hapishanede yatması onun eşraflık hasiyetine, şerefine namusuna dokunuyordu.

Bunun için kaymakama müracaat edecekti. Tam zamanı yaklaştı, memnuniyetini gizleyemedi yüzünde, şakaklarında neş'eli çizgiler peyda oldu.

Öğlen yemeğini dükkânda yediler zaptiye ağası da, bu hoş öğle sohbetine iştirak etti içeriden kaşık takırtıları, bakır sininin hantal sesi, bismillah, sözü dışarıya aksediyordu.

Köylüler:

— Ali Efendi ağam.. Şimdi görülemez ki... Diye bekleşiyorlar.

Belki gözleri buzlu camdan akseder diye sokaktan bile geçemiyorlar, elleri göbeklerinin üstünde, başları önlerine doğru düşük bir halde duvar kenarlarında tünüyorlar ve sanki derin bir vecd içinde geviş getirerek efendilerinin hazmına hizmet ediyorlardı.

İçeriden karanlık gölgeler kalktı.. Vakit öğleyi geçiyordu, kapı açıldı... Kaymakam, kadı, zaptiye ağası birbiri arkası sıra dışarı çıktılar köylülerin kimi ayağa kalktı kızararak selam durdu, kimi görmesinler diye kaçtı, iç sokaklara gizlendi, Ali Efendi'nin bodur kösemsi, ince bir parmak kalınlığında sarıklı katibi vardı. Bu adam köylülere yaklaştı:

— Haydi.. Çabuk olun ağa belediye meclisine gidecek diye bağırdı.

Dükkânın önü irili ufaklı yemenilerle doldu. Köylüler bir camiye girer gibi tevazuyla, heyecanla, çıplak ve açık ruhla,

efendinin karşına çıktılar. Burası sanki yalan söyleyenlerin çarpılacağı bir yerdi.

Sıddıkzade kâtibine bağırdı:

— Mehmet Efendi!!! şu defteri getir..

Mehmet Efendi ince uzun bir defteri çıkardı

— Bak şu yarıcıların hesabına..

Mehmet Efendi bir solukta okudu:

Bir okkası deşteban ücreti kaldı 69 kıyye otuz dört buçuk okkası efendinin hakkı minha!! Baki.. Otuz dört buçuk kıyye tutar.

12 kıyyesi öküz masrafı.. Minha!! kaldı 22 buçuk okka..

10 kıyyesi sapan masrafı mihhaaa kaldı 12. o kıyye buğday helalinden malınız. Yarıcılara seksener okkalık buğday istihsalâtından ancak. 12 okka isabet ediyordu Köylüler bu hesaptan memnun oldular.

— Allah ömrünüze ömür berekâtı versin!

Kâtip tekrar seslendi.

— Anladınız ya ne kadar alacağınız var...

— Anladık.

— Aldığınız malları da biliyorsunuz.

— Biliriz ağam.

Sıddıkzade kâtibine emretti

— Aç defteri,

— Hacet yok.. Hacet yok.

— Biz de biliriz ağamızı

Kâtip gene defterden sahifeler okudu:

Memiş tuzdan şellakiden, semerden borcun üçyüz elli, alacağın yetmiş beş.

— Bu hesabı nasıl kapatalım?

— Sen şimdi daha basma alacaksın, tuz alacaksın, yemeni alacaksın bunların parasını nasıl dersin?..

— Bilmem!. Sayende öderiz.

Sıddıkzade kasayı açtı...

— Al şu 285 kuruşu ver Mehmet Efendi'ye, borcunu kapatsın. Bunu vermezsen sana yeniden mal yok ha!.

Mehmet Efendi elinde 285 kuruşu aldı, üçyüz otuz kuruşluk bir senet yazdı,

— Bas parmağını dedi.

Koylu parmağını bastı parmağını basar basmaz köylü canlandı.

Efendi.. ağam bir top şellaki; bir top basma; on okka tuz da yaz deftere, diye söylendi.

Bütün köylüler böylece hesaplarını gördüler. Heybelerini doldurdular, katip hepsine:

— Tiftikleri buraya haaaa! diye gözlerini aça aça tembih geçti. Kimi heybesini boğazından geçirdi, kimi eşeğine yükletti yollara düzüldüler.

Akşam karanlığı içinde esmer hayalâtlar gittikçe koyulaşıyor, sesler mırıldanıyordu:

— Ali Efendi ağam gibi insan yoktur. Melek mübarek melek.

Köylerine mallarla dönenler, karılarına, çocukların yeni kumaşlar, yeni hediyeler getirmişlerdi.

Köy sevindi, köy bayram yaptı, köylüler daha canlı, daha cesaretli çalışmağa başladılar.

Tiftik sürüleri artık yegâne ümitleri idi. Tarlalarda çalışanlar bir şey kazanamıyordu. Eğer bu sene, tiftiklerin tüyleri biraz daha uzun olursa daha çok para alacaklardı. Her kes bununla meşgul, Hasan bile, keçilerinin tüyleri parlak ve uzun olsun diye hayvanlara mütemadiyen tuz yalatıyordu.

Dere kenarları, ağaç dipleri, ağıllar artık pırıl pırıl gürbüz, afacan, ele avuca sığmaz çekik gözlü mahlûklarla doldu. Güneş bunların derileri üstünde daha şirinleşiyor bunların tüylerinin arasında sanki göze görünmeyen sihirbazlar gizli idi, gökten yere kadar milyonlarca sene sonra gelen aydınlık orada birden-

bire değişiyor, tatlılaşıyordu.

Her kes bu sene için, ümitli, ümitli konuşuyordu:

— Ne bol bu yün.

— Ne de ince..

— Eh bu sene çocuklara birer göz oda daha yapıverelim.

— Oğlanı evlendirmeli mi dersin?

— Bu seneki bereketle neler olmaz..

— Camiye iyi imam getirelim..

— Minarelerin kandillerine zeytinyağı alırız.

— Muhtar yeniden evlenir..

— Borçtan kurtuluruz..

— Askerdekilere para göndeririz.

IV

Cenubî Afrikada Karu yaylasının cenup denizlerine bakan yamaçlarında Anadolu'dan bahseden iki sarışın ihtiyar sözlerini bir an için kestiler. İhtiyarlardan biri uzun bir bahriye dürbününü sağ gözüne uydurdu, bir katlı tahta çiftlik binasının geniş penceresinden uzakları tarar gibi dürbünü gezdirdi.

Sabırsızlanıyor, meraklanıyor, ara sıra mırıldanıyordu:

— Of.. Nerede kaldılar...

Bir toz bir duman... Sarı esmer yarı çöl manzarası yeren düzlüğün nihayetinden bir şeyler belirdi.

Biraz sonra, duman daha yaklaştı. Ve renkli hayalâtlar birbiri arkasından gözüktü. Bu araba kafilesi. Yüklü arabalar kafilesi...

Biraz daha yaklaştıkları zaman ihtiyar saydı.

Bir...

İki,..

Üç...

Dört...

Beş...

Altı.. Yedi, sekiz dokuz..

Nihayet.... Otuz beş.. Arabaların önünde geniş şapkalı belinde uzunca bir kayışla bağlı Nagant tabancası sallanan meşin külotlu bir delikanlı dört nala ilerliyor çiftlik binasına doğru geliyordu.

Altışar at koşulmuş otuzbeş arabanın heybetli gürültüsü iki yüzden fazla atın nal şıkırtıları, ve hayvanların boynundaki çıngırakların gürültüsü yaylayı sardı.

Dürbünle bakan adam artık gözünün önündeki o upuzun demiri eline bir baston gibi tutarak geçen kafileye bakıyor onu daha iyi görüyordu.

Süvari yaklaşınca sarışın ihtiyar balkona çıktı, süvariye seslendi:

— Gemi kalkmadan yetişmeli öbür arabalar nerede?

— Biraz sonra yola çıkacaklar...

Ağıllarda keçiler kırpılıyor.

— Haydi...

Süvari uçar gibi, yılankavi yollardan kayboldu.

İhtiyar "Stayvers, seyise bağırdı:

"— Atlarımızı hazırla...

İki ihtiyar, bir delikanlı süvari gibi genç atlarının üstüne bindiler.

Atları sürdüler geçen yağmurdan beri, at nallarının çukurluklarını olduğu gibi muhafaza eden sert boz renkli toprakta bir kilometre kadar yol almışlardı fundalar arasından koşan uzun tüylü keçiler önlerinden bir rüzgâr gibi aştılar. İki üç binden aşağı olmayan bu sürü arkadan gelen dört meşin elbiseli, geniş şapkalı atlı çobanın şaklattıkları kamçılar önünde dağ, taş, tepe demeyip önleri çitle çevrilmiş ağıllara giriyor orada uzun kıvır, kıvır saçlarının güzel renklerini makas altında bırakıyorlardı.

"Stayvers,, altıyüz kilometre murabbaından fazla, düzlük üzerinde (sekiz) binden fazla keçiye sahip her "Sküeter, gibi mağrur gene onlar gibi çok kazanmak, kuraktan ve yağmurdan

azamî istifadeyi temin etmek isterdi.

Stayvers ağıllardaki adamlara bağıra, bağıra şu sözleri tekrar etti.

— Yarın bütün sürülerin işleri tamam olmalı. Port Elizabet'ten ilk kalkacak gemi bunları götürmeli.

Onlar, hep birden cevap verdiler:

— Baş üstüne... Sör, fakat bu sene yün fazlaca, belki artar bu son cevap Stayversi çok sevindirdi, buruşuk yüzünde sevimli hatlar belirdi. Bu büyük zahmetlerden sonra elde edilen rahatlık, saadet gibi tatlı idi. Gözleri parladı bakışları sevimleşti, kaşlarının rahat, rahat yatışı, kirpiklerinin oynayışı onun ne kadar memnun olduğunu anlatmağa kâfî idi.

Küçüklük arkadaşı Tomson onu hayranlıkla seyrediyordu.

Stayvers'e seslendi

— Görüyorum ki çok memnunsun ve bu şüphesiz hakkın. Zaten sen Kolejde zengin bir adam olacağını söyler dururdun, sen ne Latinceye ne Şekspir'e (Shakespeare) ehemmiyet verdin, Beyken'in (Bacon) felsefesi seni sarmadı. Tenis ve golf peşinde koşan şampiyonlardan da değildin. Bütün bunlarla beraber, senin bir gün yeni bir cins keçi ticareti yapacağını tahmin mümkün değildi.

— Evet öyle... Bunda şaşılacak bir şey yok. Asya'dan bir damızlık aldım Afrika'da ürettim.

— Çok tabii bir şey anlatır gibi söylüyorsun. Fakat kolejdeki sarı çocukla bu günkü Stayvers, Mançister borsasına hâkim tiftik kıralı olmaya namzet Stayvers arasında ne büyük bir fark var.

— Ömrümüz bir bahri muhit gibi mesafeleri istila ediyor ve hudut genişledikçe kendimizi tanıyamaz bir hale giriyoruz.

— Stayvers çok alay ettiği ilahiyat profesörü gibi konuşuyor.

— Amcamın bir ilahiyat doktoru ve misyoner olduğunu unutmuyorsunuz galiba.

— Amcasından Stayverse ne? O ilahiyat okumuş, Latince öğ-

renmiş, mukaddes tarihi yutmuş ve belagatte üstat olmuş!, Staysrvers'e ne oluyor? O yepyeni şeyler yapmış bana bundan bahset...

— Ah eski geveze... Tıpkı Sofomorda[3] onyedi yaşındaki gibi hâlâ o çocuk aceleci Tomson!.

İkisinin de gözlerinden kurunu vüsta şatosu gibi, sarmaşıklar arasında yükselen Kolej renk, renk parıldayan ziya huzmesi gibi geçti. Konuşmalarına devam ettiler.

Tomson:

— Tabii, koleji bitirince insan birden dostlarını kaybediyor Britanya adası bahrimuhitlerin, ve dünyanın en geniş karalarına, meçhul iklimlerine insan gönderiyor. Gerçi bahri muhitlerden bir birine evimizin bir odasından ötekine geçer gibi atlıyoruz.. bu kadar kolay.. Fakat ne geniş mesafe?...

Ben Kanada'da, Avusturalya'da iken seni düşünmez değildim, fakat hayatını safha, safha takip imkânını bulamadım.

— İşte sana geveze dediğim de bunun içindi ya.. Amcamdan boşuna bahsetmedim fakat sen derhal söze karışır, lafları altüst edersin bu senin eski âdetindir. Herkesin tuhaf bir şeye merakı vardır mesela parmağını ceketinin düğme deliğine geçirmeden konuşamayan insanlar gibi ben de seni görünce bir az saçma söylemek, söyleyeceğim şeyleri bir az müphemleştirmek arzusunu duyuyorum.

Bu biraz da gençliği düşünüş gibi bir şey...

Tomson:

"— Evet. Hâlâ belagat müsabakasındaki gibi.

Usuldendir, azizim hitabet beş dakikayı geçmesin!

— Geçmez, dostum geçmez. Senin merakla beklediğin şeyi de şimdi söyleyeceğim.

Bilirim, sen vaktiyle, mesela ben bir yeni pantolon alsaydım

---

[3] Sofomor, kolejlerde üç sene sonra mektepten mezun olacak talebenin bulunduğu sınıf.

bunu baban nasıl aldı kaç liraya aldı diye inceden inceye sorardın, bu Tomson'un illeti idi, şimdi de içinde aynı arzu var. Yaş, saç, sakal insanları pek az değiştiriyor Tomson.

— Stayvers sanki kolejin kıdemli talebesi acemilerle konuşuyor.

Bu hal hoşuma da gidiyor.. Gidiyor ama.. Şu tiftik hikâyesini anlat daha iyi olur.

— Koleji bitirdikten sonra meşhur misyoner amcamla birlikte Hint seyahatine çıktık.. Ben seyahatin yarısında Hint ticaret kumpanyalarından birine memur oldum ve seyahatimi Kaşmir'e kadar uzattım, vazifem gittiğim yerlerdeki ahalinin tabiatını tetkik ve tüccarî ihtiyaçlarını anlamaktı, uzun sözün kısası bu ticaret kurslarını bitirmiş bir adamın yapabileceği en iyi tecrübe idi.

Kaşmir şehrine kıyafetimi tebdil ederek girdim. Orada mühim tezgâhlar vardı, hepimiz bilirdik ki Kaşmir yünlüleri bütün Avrupa asalet âleminin bir alameti gibidir. Ona malik olmayan asil yok gibidir.

— O coğrafyayı geç.. Bunları mektepte anlat' sam sınıfta birinci olurdum.

— Peki o tarafı geçiyorum, burada Asya'nın yüksek yaylalarından getirilen bir nevi keçi yünü Kaşmir kumaşlarının esrarını teşkil ediyordu bunlar tıpkı bu gün gördüğüm yünlere benziyordu.

Büyük Kaşmir ticaretini sen çok iyi bilirsin, dünyanın altınoluğu Kaşmir'e akıyordu; sırf bu keçiler yüzünden.

— Ey, sihirbaz, Stayvers şimdi sen de bu altın oluğunu bir Bahrimuhit aşırı yere çevirdin..

—Hindistan'dan döndüğüm zaman kafamda yepyeni bir âlem vardı. Bunu İngiltere'ye dönünce anlattım, güldüler.

Rober Fulton icat ettiği vapuru Napolyon'a takdim ettiği zaman:
— Alın bu herifi, atın bu dilenciyi bir daha söz söyletmeyin demiş ben de ona benzedim.

Hayal arkasında koşuyor dediler.

Bu işe inanan yalnız birisi vardı : Nişanlım..

Nişanlım İskoç asilzade ailelerinden birine mensuptu, son zamanlarda servetlerini muhafaza edememişlerdi. Nişanlıma yeni servet hayali bir maden keşfetmiş gibi tesir yapıyordu. Bilhassa o benim zengin olmamdan ziyade kedisinin güzel, güzel kibar yünden örülmüş kumaşlara sahip olacağı için seviniyordu. Bu suretle kararmağa asalet arınası parlayacak Leydi sevinecekti.

Sevdiğim kadının arzusunu yerine getirmek ise benim en kuvvetli arzum idi. İlimden anlayanlara sordum, orta Asya keçilerinin iklim itibariyle Britanya adasında yaşayamayacaklarını anlattılar ve dediler ki:

— Bunun tecrübesi eskidir. Lort Bernham bu uğurda mahvoldu orta Asya'dan getirdiği keçilerle Karun olacağını zannediyordu. Ümit ölmez. Bir gün yolum Şark'a düştü, Osmanlı imparatorluğunda bankalar açılıyor, şimendifer imtiyazları alınıyordu, büyük bir ticaret şirketi beni Hindistan'da olduğu gibi tetkike memur etti. Ben Şark'ta seyahate alışmıştım, bu defa açıktan açığa tüccar memuru olduğumu söylemedim ve kendimi tetkikatta bulunan ilahiyat mütehassısı diye takdim ettim. İlahiyat mütehassısı sözü ne güzel anahtarmış. Bana, başka dinde, fakat iyi kalpli, saf samimi birçok meslektaşların kalbini açtı.

Bu dostlar müftü, imam denen sürü sürü adamlardı, bunların çok iyiliklerini gördüm. Nereye gitsem onları buldum, onlar koskocaman sakalları altında dünyayı bir mescit halinde görüyorlar, mescit nasıl Rabbülaleminin bir meskeni, bir evi ise, onların ruhları da öyle derhal tanrı misafirine açılıyor, ona ikram ediyorlar, ve dini mübahaseye başlıyorlar, onlar içleriyle, ruhlarıyla söylüyorlar inandıklarını pervasızca anlatıyorlar ve hepsinde saf, basit kurunu vustaî bir misyoner aşkı var. Zannediyorlar ki, bir ikram, bir hediye derhal bir adamı mescide ibadete sevk edecektir.

— Ey, Stayvers sen kim bilir onları kaç gün hidayete erişiyorum diye sevindirdin.

— Sevindirmek laf mı? Dost oldum, diyebilirim ki Türkiye benim dostlarımla dolu

— Ne de çabuk?

— Çabukluğu ne.. Bir ziyafette Avrupa'dan yeni gelmiş bir Türk mühendisi vardı, yıldızlardan bahsolunuyordu. Dedi ki;

— Yıldızlar güneşin etrafında dönerler, ve adetleri mahduttur.

Derhal Vali kızdı, Müftü cübbesini topladı ve eşrafların yüzleri zelzeleye tutulmuş gibi oldu. Ben söze karıştım

— Allah bilir, semayı semadakine yeri yerdekilere diye bir laf attım..

Bu söz onlara mülayim geldi, Vali elimi sıktı, müftü enfiyesinden bir tutam verdi.

Ve dinsiz gençlerden şikâyet etti.

Ben onlara:

— Dinlerimiz ayrı da olsa dinsizliğe karşı bir cephedeyiz dediğim zaman, eski zaman Paşa'sı coştu, coştu, başındaki uzun püsküllü yeni giymeye alıştığı kırmızı fesini attı, beyaz takkesiyle kaldı, boynuma sarıldı, şapur şapur öptü. Sıkı fıkı dost olduk. Tetkikatta bana sühulet göstermeleri için Vali'den bir de tavsiye aldım, işim işti... Şark'ta memurun ne demek olduğunu anlamak için Allah'ın bir ordu kumandanı, Peygamberlerin bir devlet idare memuru şeklinde düşünüldüğünü hatırla.

Haydi be şeytan nelere de dikkat ediyorsun.

— Şeytan tabii ... Ben tavsiyeyi aldım mı aldım, doğru Anadolu içerlerin doğru seyahate başladım. Elimdeki kâğıdı gösterince herkes selam durdu.

Yürüdükçe mevsim değişiyor ağaçlar, bodurlaşıyordu. Nihayet dümdüz, bazı yerleri otluklarla yeşermiş yaylalara girdik. Yaz öğleleri, orta Anadolu'da korkunç, ve acaip bir şeydir, yer yer, çekilmiş sulardan kalma tuzla tortular gözüme ilişiyordu. Ah bu tuzlu toprak, insanın gözünü pek çabuk alır ve adeta insana titrek, bir buhar içinde serap gösterir. İşte böyle bir öğle idi buhar içinde yürürken gözüme bir sürü ilişti.

Zannettim ki Kaşmir'in hayaline tutuldum. Atlarımızı sürüye doğru sürdük; sürü bize yaklaştı, biz sürüye... Parlak tüylü, tıpkı orta Asya'daki gibi kıvır, kıvır tüylü parlak renkli keçiler önümüzden geçmeğe başladılar..

Yanımdaki zaptiyeye sordum. Zaptiye cevap verdi:

— Buna tiftik derler...

— Bundan çok var mıdır?

— Dağlar, taşlar kadar.

Ne güzel..

— Çok güzeldir.

Zaptiye çavuşu Vali'nin emir çavuşu idi. Vali'nin emriyle bana refakat ediyordu

Çavuş Vali'nin bir dostuna karşı azami hürmeti göstermek istiyordu.

Çavuşa dilimin döndüğü kadar, ve Şark lisanlar mektebinde öğrendiğim Türkçe ile söyledim.

— Bu hayvanlar pek hoşuma gitti, bir çift almak isterim acaba fiyatı nedir?

Jandarma derhal cevap verdi:

— Para ne demek? Çelebi

— Olmaz parasız almak istemem!

— Öyle ise çobana bir bahşiş verirsiniz olur gider.

Zaptiye dik, dik bağırdı

— Hey Çoban Hey çoban

Çoban göründü, yanımıza yaklaştı

Zaptiyenin kendisini çağırması çobanı ürkütmüş olacak ki adamcağız sapsarı kesildi.

Söz aramızda.. Nasıl sapsarı kesilmesin! Orada bir jandarma Roma'daki papadan daha hâkim.

Çoban süklüm, püklüm durdu, yerden temenna etti.

— Emriniz ağam dedi.

Çavuş:
— Çelebi Vali Paşa'nın alıbabıdır bir çift tiftik keçisi vereceksin biri erkek biri dişi olacak, Ağa'ya söyle benim için Vali Paşa'nın emriyle de...

— Olur

Jandarma çavuşuna, ve çobana bahşiş vereceği zaman ikisi de söylendiler, galiba Kuran'dan ayetler okudular, sonra sırıttılar iki oğlağı jandarma terkisine aldı. Bundan sonra yolumu derhal İstanbul istikametine çevirdim denize çıktım.

Bir ay sonra bizim Leydi'ye bir çift tiftik keçisi takdim ettiğim zaman çok sevindi.

Bu hayvanları yaşatabilmek için orta Anadolu'nun iklimine uyan bir yer lâzımdı.

Onun da çaresi bulundu. Kap yaylaları Anadolu ikliminin aynı iklimi haiz imiş.

Haydi!! Britanya'dan cenubi Afrika'ya.. Artık ciddi çok ciddi bir tecrübeye girmiştim. Eğer muvaffak olursam, hayvanları tüylerinin güzelliğini muhafaza ederek üretebilirsem Vali'nin maiyetlerini ve jandarmanın dostluğu ile istediğim kadar hayvanı nakletmenin mümkün olacağına emindim. Cenubî Afrika'ya gidenler altın ve elmas davasıyla memleketlerden çıkıyorlardı. Ben burada başka bir şey keşfetmiştim...

Tecrübem muvaffakiyetle neticelendi. Ertesi sene tekrar Anadolu seyahatine çıktım.

Türkiye'de öyle parlamento usulü filan olmadığı için memurları valileri yerli yerinde buldum.

Sizi çok seviyorum, ayrılığınıza ancak bir sene tahammül edebiliyorum, dediğim zaman şarklı dostlarımın gözleri yaşardı, dertlerini döktüler.

İkinci seyahatte anlıyordum ki onlar bana bir Müslüman'a yapılan hürmeti itibar gösteriyorlardı: hatta benim gizliden gizliye İslam dinine girdiğimi söyleyenler bile varmış.

Din mübahaselerinde onlara hak veren senin alay ettiğin papas mantığı bilsen ne kadar işime yaradı. Ben bu defa ziyafetten

ziyafete davet ediliyordum.

Gene gezintiye çıktım Vali Paşa'nın çavuşu Sıddık Ağa'ya götürdüğüm hediye ağızlık çok hoşuna gitti.

Onunla bu defa daha iyi ahbap olduk, Bana derhal keçileri sordu, ona:

— İyi fakat Sıddık Ağa ne olur, bir kaç tane daha bulmak mümkün olmaz mı? dedim gözlerimin içine öyle şeytanca baktı ki, kendisinin parlak, pırıl, pırıl parlayan bir kaç çil mecidiye istediğini derhal anladım.

Hindistan'a giderken altın hediye götürmeği tecrübe etmiştim şimdi de burada Mahmudiye altını çok ehemmiyetli... Bundan bir kaç tanesini kulplatıp boynuna asan ve yahut başındaki örtüye diken kadın gayet itibarlı insan addolunur. Ben ihtiyat olarak beşibirlik, altın küpe filan da almıştım. Beraber yolculuğa çıkarken bir kaç Mahmudiye altınını Sıddık Çavuş'a toka ettim, bu sizin hanıma bizimkinin hediyesidir dedim...

Tomson:

— İş adamı başka.. Oluyor vesselam!

— Başka türlü olmanın imkanı yok.. Haremde saklanan bir kadın için kocasına şu hediyeyi karına götür demek, ey adam gel bu gece beni kıtır kıtır kes demektir.

— Her ne ise!

— Biz yola düzüldük.

Yolumuzun üstünde birçok sürülerle karşılaşıyorduk. Gözüne kestirdiği bir sürünün önünde zaptiye bağırdı?

— Hey çoban... Hey herif...

Bu sesle,

Dağlar, taşlar, zangır, zangır titredi, jandarma sesinin Osmanlı İmparatorluğunda ne olduğunu bilsen bu sesin tonunu anlayabilirdin.

Çoban karşımıza istemeye, istemeye geldi. Tir tir titreye, titreye karşımızda durdu. Buna ayakta durma değil ancak büzülüş denebilir. Tostoparlak bir hal alan çoban:

— Emredin, dedi.

— Bize yedi dişi, yedi teke ayır iyi olsun dipçiği başında paralarım, anladın mı hödük?

Çoban:

— Baş üstüne, dedi, koşa koşa gitti.

Fakat beş dakika geçti çoban gözükmedi, on dakika geçti hâlâ çoban meydanda yok. Bir çeyrek geçti çobanın uzaktan sesi bile gelmiyor.

Jandarma emrinin hemen yerine gelmemesinden hiddetlendi.

Çavuşun gözleri döndü titremeğe ve atının üstünde huysuzlanmağa başladı.

Sıddık Ağa sövdü, saydı, küfür etti eli titredi, sanki karşımızda coşmuş bir kaplan vardı:

Kükrer gibi bağırdı:

— He herif, dağı taşı yakarım sürüden bir tel yün bulamazsın. Haydi köpek.

Bu seslerden sonra çoban fundaların arasından göründü. Bize doğru yürüdü, Fakat eli boştu.

Jandarma atından hışımla yere atladı, elindeki çerkes kamçısı kalktı indi, kalktı indi, kalktı indi:

Şırak, şırak, şırak..

Çoban seslendi:

— Etme ağam... Benim ne suçum var? ağalar vermeyiz kadınlar uğursuzluk olur diyorlar, ben ne yapayım... Mal benim değil ki...

Jandarma kamçısını bir daha şaklattıktan sonra

— Haydi var dedi o ağaları buraya gönder. Çoban yüzünde mor, mor çizgiler, hare hare kan yerleri ile uzaklaştı, jandarma bana:

— Atlarımızı sürelim, dedi.

Çobanı kaybetmemek için dört nal koştuk.

Çoban geri kalmıştı, atla yarış edebilir mi?

Çavuş onun omuzuna bir kamçı daha savurdu.

Çoban atlarımızın önünden koşarak ilerledi, bir çeşme kenarında durdu. Söğüt ağaçları altında ihtiyarlar nargilelerini tokurdatıyorlar, ve kıvrık sakallı, ve göğüslerinin kılları meydanda köylüler dertleşiyordu.

Bizi görmelerine lüzum kalmadan çoban:

Kurbanın olam ağam, ağamın derdini dinle. Diye nargile tokurdatanlardaki birinin kulağının dibinde ağlar gibi mırıldandı ve candarma çavuşunu işaret etti.

İhtiyar köylü hürmetle ayağa kalktı, candarma çavuşunun önünde ellerini göbeğine bağladı.

Buyur Sıddık Ağa buyur dedi ve etrafındakilere seslendi:

— Çavuş ağaya, çelebiye ayran getirin. Bizlere döndü:

— Karnınız aç mı? Yolcuya sorulmaz amma neyse.

— Hele bir acı kahvemizi için evvela, suyumuz zihin açar, dedi.

Candarma çavuşu sözleri işitmemiş gibi atının gemini çekti.

— Ağa bana bak.. ben laf istemem. Bizim karnımız tok, duracak değiliz...

Parasıyla mal istiyoruz mal..

— Çoban dedi idi.. Canımız kurban emriniz baş üstüne. Amma!.. Sıddık cevap verdi:

— Vaktimiz yok laf dinleyemem. Haydi hayvanlar!.. Sıddık hem bunu söyledi hem de elini çizmesinde sokulu kamçıya götürdü. Yoksa.. Bunu görüyorsun ya tadını çobana sor?

Etme ağam, kulun, kölen olayım.. Bunu etme bize.

— Laf etme diyorum.

— Yine sen bilirsin ama, hayvan verecek olursak uğur gider.

— Uğur gelir ağa, uğur gelir.. Hakkında hayırlı olur.

Sıddık bunu söylerken gözlerinin döndüğü, vücudunun tir tir ettiği adam akıllı belli oluyordu.

İhtiyar köylü "uğur gelir", sözüne cevap vermedi sustu.

Çavuş kamçıyı ihtiyarın başı ucunda şaklattı. Kadınlar, çocuklar bağrıştılar.

Kamçı tekrar indi; şırak; tekrar indi tekrar:

— Şırak... Şırak.. Şırak...

İhtiyar köylü yere düştü.

Candarma bağırdı:

— Haydi davarları... Parasıyla beeee..

İhtiyar kanla dolan gözünü yenleriyle sildi:

— Ben elimle vermem varın alın..

— Söz sizin, mal sizin, biz de sizin...

—Sıddık Ağa çelebiye mal verilmez, bu atalardan kalmadır. Gözümüze, dizimize durur. İhtiyar köylü sanki bu sözle gelecek akıbeti görüyordu.

Tomson:

— Bunu nasıl söylüyorsun..

— Gayet tabii... Ben iş adamıyım.. Kârın arkasından bir atmaca gibi atılırım bu benim hakkımdır. Bahri muhitleri başka türlü aşmak var mıdır? Ümitsizlikle ve merhametle kirlenmiş bir kazanç ne tuhaftır. Tomson.

Ne ise.. Candarma çavuşu yere indi, sürüden keçileri ayırdı, kim ses çıkarabilirdi?.

Çoban da, ihtiyar köylü de bu manzaraya baka kaldılar.

Eşyalarımızı yüklettiğiniz hayvanlarla, tekrar deniz yolunu tuttuk..

Ben artık memnun, rahat ve ümit içinde idim. Leydi Aston'un kahkahaları kulaklarımda çınlıyordu.

O akşam çamlar arasında, taş bir handa misafir olduk.

Haydi ertesi gün yine yol... Candarma Sıddık Ağa türkü söylüyor, dağları inletiyordu.

O tüfeği geniş omuzu çember sakalı, korkunç siyah gözleriyle çok heybetli idi. Ecdadının bir şövalye olduğunu tefahürle

söyler. Köroğlu sülalesinden geldiğini türkülerle anlatırdı. Sıdık gene bir Köroğlu havası tutturmuş gümbür gümbür söyleniyordu. Böylece güle oynaya bir hayli gittikten sonra bir boğaza girdik. Sıddık yine kömür gözlü yardan bahsediyordu. Sık ağaçlar arasında dar bir yol kayaların oyulmuş aralığından uzanıp gidiyordu.

Bu yol korkunçtu. Bu yol rüzgâr estikçe sanki uluyor, oğulduyor iniltili sesler çıkarıyordu. Sıddık'a buranın korkunçluğunu söylediğim zaman güldü.

—Köroğlu dedi buralarda silahsız gezerdi. Korkma çelebi! Bu sözün Sıddık'ın ağzından çıkmasıyla silah sesinin işitilmesi bir oldu.

Sıdık atını sürdü. Ben atımı sürdüm, hizmetçiler yüklü hayvanları kamçıladılar.

Ormanın kuytu, karanlık, uluyan derinliğinden sesler aksediyordu.

—Keçileri bırakın... Canınızı kurtarın.

Bu ses tekrar edildi:

— Hayvanları bırakın canınızı kurtarın.

Yaprak hışırtısı arasında hafiften gelir gibi gürüldedi.

— Hayvanları bırakın canınızı kurtarın!

Sıddık bağırdı:

— Heyyyy! ersen çık meydana..

Topunuzun boğazına lâle takar da hükümet meydanına götürürüm..

Bundan fazla insan sesi çıkmadı...

Ben tabancam sarıldım, candarma silâhına..

Karşılıklı, tak, tuk.. Silah sesleri başladı.

Kesif, siyahımsı ağaç karaltıları arasından, boz renkli dumanlar yer yer, halkalaştı.

Biz attık, onlar attılar... Nal şakırtıları silah sesleri birbirini kovaladı..

***

Ben bir köy odasında çoraplarımı ayağıma kanla yapışmış buldum. Gözlerimi açtığım zaman, Sıddık baş ucumda gülümseyen gözlerini açmış bakıyordu, bana

— Geçmiş olsun İkisini tepeledim. Berikiler kaçtı. Yarın köyün anasını bellerim görsün onlar.

Derhal sordum.

— Hayvanlar nasıl?

Biri vuruldu.. Öbürküleri uşaklar kuytu kenara çektiler.

Yaram ağır değildi. Fakat içimde zaman, zaman, ürkeklik hislerinin dalgalandığını duydum.

— Ey bu kadar da olmasın mı?

—Ne ise geçti.. Sahile indiğimiz zaman, zannedilirdi ki Prens Dögal dolaşıyor.

Etrafımızda muhafızlar, silahları hemen patlayacak gibi.

Candarma zabitleri arkamda, memurlar o sürü, sürü memurlar bacağımdaki hafif yarayı sanki kendileri açmış gibi korka, korkak, ürkek, ürkek önümde iki büklüm oluyorlardı. Bütün endişeleri, benim bu tecavüzü bir siyasi mesele vesilesi yapabilmem idi. O kadar toy değildim.

Fakat ne olursa olsun ihtiyaten hayvanların tüylerini kestiler ve o canım güzel mahlûkları boyadılar hepsi simsiyah birer keçi oldu. Uzun lafın kısası.. Keçilerim denizi aştı.. Ve bizim Leydi tiftik yününden bluzunu yaptı.

İskoçya'dan Cenubi Afrika'ya geçen insanlar arasında da (Kaşmir) modeli ne yaman tesir yaptı. Zannederim ki bizim Leydi dünyada en çok bundan memnun oldu.. Sonra Tomson... Tam on beş sene bu keçilerle uğraştım.

— Seni tanımazsam hayret ederim.

— Ne yapayım ?.. Bu lokmayı ancak yirmi senede yutabildim.. Bir az geç hazım, ona şüphe yok; fakat her halde fena bir netice değil.

— Hiç fena değil ama, oldukça çetin bir iş..

—Çetin, metin.. İnsan işin bir defa anahtarını ele geçirdi mi.. Artık gel keyfim gel.

Açılmayan kapı olmaz; açmasını bilmeli.. Merhamet, şiddet, zeka, ilim, hatta cinayet dostum yalnız bir şey içindir: Muvaffakiyet..

— Senin muvaffakiyetinin sırrı?

— Belki buna sebep bir az benim cesaretim fakat en büyük hisseyi amcamın ilahiyatına ayırmak lazım.

— Ama sen buna gülersin. Sen de Kanada'ya gitmeyip de Şark yolunu tutsaydın orada ya sihirbaz, ya afyon tüccarı, yahut da din alimi olarak muvaffak olacaktın,.

— Bu sene işim iş..

Cenubi Afrika piyasasında Anadolu'ya yegâne rakip.

Onlar konuşurken, gün battı, iki ihtiyar bir çocuk gibi sevinçli, sevinçli atlarını çiftlik binalarına doğru sürdüler.

VI

Sıddıkzade nargilesini tokurdattı, mor fesini tahta kalıbın üstüne yerleştirdi, yayılmış tiftik postu üstünde toplandı, çekme potinlerini çıkardı, rahat rahat bağdaş turdu, şalvarını düzeltti, gerindi tembel, hantal bir bakışla etrafa bakındı.

Ne nargilenin içinde hoplayan su ne ağzından çıkan duman, ne dükkandaki loşluk ne de tavanlardaki örümcekler, hiç bir şey onu düşündürmedi, esnedi, tekrar esnedi, gene esnedi,. Esnedi, esnedi. Ağzı bir kapan gibi açıldı kapandı, kapandı açıldı.. Ağır ağır açıldı, sık, sık açıldı.. Açıldı...açıldı..

Önünde deste, deste kâğıtlar duruyordu, can sıkıntısıyla onların zarflarını şöyle bir yırttı, belki içinde okunacak faideli şeyler vardır diye. Fakat hafız olmayınca bu zarflar bu kâğıtlar ona bir şey söylemedi. Hafız onun için adeta bir gözlüktü o şimdi bu mektuplar karşısında miyop bir adam gibi kalıyordu.

Seslendi;

— Hafız.. Hafız..

Dükkânın kuytu bir köşesinden bir ses aksetti:

— Buyur ağam geliyorum.

Yavaş, yavaş karaltı Sıddıkzade'ye doğru yürüdü.

Sıddıkzade:

— Hele dedi, gel önümde bir diz çök şunları oku.

Hafız usul usul çömeldi, diz çöktü, kuran okuyan, mukabele dinleyen bir insan gibi ellerini dizlerinin üstüne yerleştirdi zarfları birer, birer açtı:

"Dader-i azizim.. Diye başlayan mektupların çoğu amcazadelerinden, yeğenlerinden geliyor, kimi kandil tebrik, ediyor, kimi bu seneki buğday, arpa mahsulünün kötülüğünden bahsediyordu. Bir iki mektup da yünlerin güzelliğinden ve bolluğundan haber veriyordu. Sıddıkzade mektupları sessiz, sessiz dinledi, selam yerlerine geldiği zaman:

— Geç.. Berikini oku, diye yeni bir mektubu işaret etti, bu suretle hafız mektupları kolay, kolay dürdü büktü, zarflarına yerleştirdi, en sona kalan zarfa el attı, Sıddıkzade nargilesini tokurdattı, gözlerini yumdu..

Hafız:

— Bu dedi, İstanbul'dan geliyor ağam.. Sıddıkzade gözlerini açtı, nargilesinin dumanlarını savurdu.

— Hepsini baştan sonuna kadar oku, dedi.

O mühim mektupları böylece okutur, hatta anlayamadığı, zihninin kavramadığı şeyler olursa, tekrar tekrar okuturdu.

Hafız mektubu okumağa başladı:

"Benim biraderim,

Elhamdülillah sıhhatteyiz Cenabı Hak'tan sizin de sıhhatinizin berdevam olmasını niyaz eyler ve selamı mahsustan sonra hatırı şerifinizi istifsar ederim.. Benim biraderim, supu vâlâlarından safer mahında ıstar edilen şukkada yünleri hangi ayda gönderelim diye sual buyuruluyordu. Buraca tüccarı muteberenin kararı, Anadolu'dan yün satın almamaktır. Ardiyelerdeki mallar yüz üstü kaldı. Böylece malumunuz olsun Huda keferenin gözünü kör etsin.. Benim biraderim. Arzu ederseniz size, patiska ve yünlü kumaştan istediğiniz kadar denk gönderelim kefere bir iki

sene sonra hesaba bakmak şartıyla hesap açmak istiyor, cevabımıza muntazırız... Ol taraftan sorup sual edenlerin cümlesine selam, büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperiz baki ihtiramat benim biraderim.

Kanefizade Abdülbaki

Sıddıkzade birden sarsıldı, maksadı anlamıştı bir defa da hafıza sordu:

— Ne diyor bunlar...

— Şey.... Ağam... Yün almıyorlarmış..

Bize mal gönderecekler.. Parasını da çok sonra istiyorlar.

— Yaz onlara kumaş, patiska, yünlü, basma göndersinler.

Hafız bir kenara büzüldü, belinden divitini çıkardı. Divitin yanındaki kalemdenliği açtı uzunca bir kamış kalem çıkardı, kalemi sol baş parmağının tırnağına bastırdı, kalemin ucu hafif bir gürültü ile cırt etti, ve ortasından ayrıldı, hafız kalemi hokkaya bandı, sol dizini kalçalarının altında kaybetti, sağ dizini bir ufak rahle haline koydu mektubu yazmağa başladı..

Kâh kalem " Cırt.. Cırt.. ediyor, kâh bir kedi yavrusunun kirli bir sahanı yalamasına benzeyen hafif bir şıpırtı çıkıyordu. Çünkü hafiz yazdığı kadar da mürekkep yaladı.

Mektubun evvela müsveddesi yapıldı sonra temize çekildi ve nihayet Sıddıkzade'nin mührü altına basıldı, fakat mühür basılıncaya kadar da akşam oldu.

Akşam yakınlaşırken açık göz köylüler bir birlerini atlatarak Sıddıkzade'nin dükkânı önünde birikmeğe başladılar. Hepsi ümitli, hepsi de bol, bol satış yapacaklarından emin idiler.

Dükkânın önünde Hafızı görenler ona yaklaşmak için;

— Hafız Efendi Ağa Hafiz Ağa, Ağamıza bir diyiver biz ne zaman gelelim. Mallar hazır.

Eşraftan Yusuf Efendi ağam bize, oraya götürmeyin dedi, ama biz gene Sıddıkzade'nin kapısından ayrılmayız.

Hani, Yusuf ağam bize, ucuz aldığını da diyiverirdi ama, biz

böyle şeye aldırmayız.

Hafız bu acaip koylu nutuklarına çok zamandır alışıktı.

Eşrafın birbiri aleyhine yapacakları tezvir gammazlık bir nevi faide olurdu, elinde hiç bir daima köylüler vasıtasıyla nakledilir. Sıddıkzade'nin kâtibi bu oyunların içinde doğmuş, içinde büyümüştü. Kaç defa rakibine aynı oyunu oynamış efendi namına merhameti yüzünün bütün hatlarına uyan sevimli bir nikap haline koymuş, sözde acımış, sözde köylülerin dertleriyle yüreği yanıyormuş gibi hayıflanmıştı.

Onun ince tel tel sakalı aşağı doğru süzülürken yüzü hakikaten Mesih'in acıyan yüzü hissini verirdi, fakat gözleri, kirpiklerinin arasında gizlenmiş kendini sipere koymuş bir şeytan gibi gülümserdi.

O da çok defa:

—Ağanız hakkınızı yiyor diye söylemiş genç, tecrübesiz kuzuları ağıldan çıkarmayı pek tecrübe etmişti. O bu işte pişkindi ve efendisine hoş görünmeyi bilirdi.

Onun için köylülerin seslerine kulak kabarttı. Kimlerin efendisine karşı dek kurduklarını dikkatle öğrendi.

Köylülerin önünde açıldı, onlara söylenen sözleri harfiyen öğrendi.

Kâtibe açılan köylü de saftı, fakat onun da bu kadar açılıp saçılıp işittiklerini olduğu gibi söyleyivermesi boş değildi. Ağaya borçları vardı ve elinde mal birikmişti. Ne yapacaktı? Belki gammazlık bir nev'i faide olurdu, elinde hiçbir şey kalmayan adam nihayet iki zengin arasında casus olmaya mahkûmdur. Hem öyle büyük vicdan azapları duyularak, deruni mücadeleler yaparak varılmış bir netice değildir.

Bu yavaş yavaş zehirlenen bir beden gibi insanların içinde yayılır. Ve insana sıkıntı vermeden canlanır, filizlenir. Onun için bu işler efendilere çok ucuza mal olur. Fakat ucuzluğuna rağmen köylü için sonsuz bir ümit kapısıdır.

İşte bu ümitle fakir köylüler Sıddıkzade'nin kâtibinin önünde neler söylemediler? Ne perendeler atmadılar.

Söz genişledikçe genişledi.

Köylüler utanarak Sıddıkzade'nin kâtibine hulus çıktılar:

Birisi

— Günahları boynuna, gören görmüş. Yusuf Ağa hani su iktiza ettiği zaman yıkanmıyormuş:

Bir başkası:

— Yusuf Ağa'nın oğlu kumardan baş kaldırmıyor... Dedi.

Öteki

— Yusuf Ağa her akşam oğlan oynatıyormuş avrat gibi elbise giydirirmiş dedi.

Soldaki

— Namaz kılmıyormuş böyle ağa olur mu?

Sağdaki:

— Biz böyle Ağayı n'idelim!.

— Yaşasın Sıddıkzademiz,

Bunu söyleyen kendini en kurnaz zanneden köylü idi. Derhal maksadını açığa vurdu:

— Hafız Efendi Ağam malları yarın getirsek

Gözleriyle, kaşlarıyla işaret ederek Sıddıkzade'nin kâtibini insafa getirmek istiyordu.

Sıddıkzade'nin dükkanına mal satmak için gelen köylüler arasında Alevî dergahı namına da Hasan gelmişti, fakat, bir kenarda sessiz, durgun bir halde büzülmüştü. Ne şaklabanlık ediyor ne de gürültüye karışıyordu.

Bu konuşmaları bir kaz dövüşü seyreder gibi seyretti

İçinden;

— İşte iki kaz, diyordu, ikisi de ne için kanat çırpıyor birbirine yalvarıyor, öteki kimin hesabına bir hindi gibi kabarıyor, şişiyor, bu acaip mahlûkların seslerine gürültülerine dalan Hasan daha uzun zaman beklemedi.

Sıddıkzade'nin kâtibi son sözünü söyledi:

— Bu sene yün almayacağız.. Siz borçlarınızı getirin...

Bu ses köylülerin beyninde yıldırım gibi tesir etti. Renkler attı, sanki büyük bir meydanda ihtiyar çınarlar devrildi, şimşekler yaprakları yaktı, kavurdu, herkesin dili tutuldu.

Köylüler köy yollarına düştüler.

Yolda bir zaman sessiz gittiler, acı acı soluyarak yürüdüler. Sonra hep birden, birbirlerinin yanına sokularak:

— Ne yapacağız şimdi; diye dertleştiler...

Hepsi hiddetliydi, sinirleri gergin adamlar birbirlerine çatmak için bahane arıyorlardı.

Kâtibe şaklabanlık edene musallat oldular:

— Hani.. Ne oldu? Herif bize dek etti.

Şaklabanlık eden köylü, için, için bir utanma duydu, kendi aptallığına kendi de kızdı.

Bir başka köylü atıldı:

— Zaten o düztabandır, onun yüzünden daha nelere uğrayacağız Allah bilir?

— Sen gevezelik etmeseydin bunlar olmazdı.

— Burasını manga mı sandın Hinoğlu!

Fırsatını bulsalar onu paramparça edeceklerdi.

Hasan bunların arasında kâh güldü, kâh kızdı fakat fırsat buldukça köylülerin arasına girdi.

Muhtara;

— Şu kazları sustur buna ancak gülünür yeter diye söylendi.

Köylülere fazla bir şey anlatmadı, bir şey söylemedi, sınırlı adamlarının bu anda düşünmeğe hakikatle baş başa kalmaya tahammülleri yoktu.

Köye gelir gelmez Hasan derhal dergâha koştu, Dudu ve Esma onu dikkatle dinlediler.

Köylüler de, elleri bel kuşaklarının içine sokulu düşüne, düşüne dergâha geldiler. Çünkü onların başları sıkılınca Dudu ile Esma, Hızır gibi imdatlarına yetişirdi, onların gayretiyle daha bir kaç mevsim evvel Adaköy'ü kupkuru bir çöl dolmaktan kur-

tarılmıştı. Köylüler uzun gevezeliklerden sonra bir demir gibi sert, bir bıçak sırtı gibi pırıl pırıl yanan bir süngü gibi delen ve bir alev gibi vücudu saran Dudu'nun önünde diz çöktüler ve ondan imdat umdular, gün geçtikçe işler fenalaşıyordu.

Dudu, Esma, Hasan elbirliği ile bir teklif yaptılar:

— İstanbul'a gidelim mallarımıza orada bir müşteri bulalım.

Esma İstanbul'a gidecek heyetten başka şeyler de umuyordu. Düşünüyordu ki İstanbul'a gidenler Adaköyü'ndeki vakaları şatafatlı, şatafatlı anlatacaklardır.

Dudu'nun kocası, Hasan ve iki köylü daha İstanbul yolunu tuttular.

Daha doğrusu bir köyün, Alevî dergâhı etrafında biriken insanların mümessili olarak bir heyet heybelerini sırtlarına vurdular, asalarına dayana, dayana ayrılık çeşmesinin önündeki meydanlıkta kayboldular.

- Hasan:

— Bütün bunlar diyordu, Sıddıkzade'nin edepsizliği hilebazlığı yüzünden oluyor.

— Deme Hasan, bu kadar edemez..

— Eder.. Onu bilmezsiniz siz..

— Deme be..

— Yallah öyle, para onun, kan onun, afyon, haşhaş, rakı onun, memleketin ırzı namusu onun, koçaların karıları onun, delikanlılar onun..

— Biz de onun. Şimdi de mallarımıza göz dikti.

— Ne kızıyorsun Hasan, bu kadar okudun, bu kadar gezdin de eşraftan olamadın. Bak Sıddıkzade'nin babası da köylü idi. İş becerenin kılıç kuşananın.

— Kılıcı biz kuşanacağız.

—Nasıl?

"— Basbaya Eğer Sıddıkzade'nin belindeki kılıncı biz almazsak onunla boğazımızı kesecek... Yünleri satamazsak hayvanlara haciz koyacak çıkrıklara haciz koyduracak çoluk çocuk biz ney-

leriz? Sıddıkzade'nin niyeti kötü, herif boyuna dükkânına kumaş atıyor ben sanki farkında değilim.

Alimallah herif bizim çıkrıkları ateşe attırır da tabanlarını ısıtır.

— Ne yapalım?..

— Yapılacak şey kolay evvela İstanbul'da mallara müşteri bulalım aşağısını bana bırak.

— Hasan anlıyorum... Ama çok güç herifi yok edeceksin Üçüncü köylü;

— Hasan Sıddıkzade'ye zaten kızgındır.

— Vallah kendim için değil.

Hasan böyle dedi fakat laf arasında Sıddıkzade adı geçince gözlerinde güzel bir kız yüzü, onun yüzündeki bıçak izleri, tekme yerleri, ve nihayet dayak altında moraran vücut bir şimşek gibi parıldadı.

Hasan:

— O, dedi, bir katildir. Yalnız benim için hepiniz için de katildir.

Dördüncü köylü,

— Kısasa kısas!

Hem yürüyorlar hem konuşuyorlardı

Koca Ömer güngörmüş dergâhlarda bulunmuş senelerce bir Mevlevi tekkesinde hizmet etmişti. Cahildi fakat sözleri cana yakın şeylerdi. İnsan, çorak bir yerden fırlayan pınara nasıl hayret ederse bu ihtiyarın mantığı da insanı şaşırtabilirdi. Onda ne tuhaf buluşlar, ne tuhaf nükteler, ne tuhaf anlatış tarzı vardı.

Hasan'ın hararetlendiğini görünce, hemen işi hikâyeye çevirdi.

— Vaktiyle dedi bir pehlivan varmış, Ama cihan pehlivanı....

Dermiş ki adımı işitince kimse benim ile güreşmeye cesaret edemez. Fakat ben vücuduma öyle bir suret yaptırayım ki gören, yenilmez cihan pehlivanı geliyor diye bir, köşede büzülsün, bunun için en iyi suret göğsüme bir arslan resmini yaptırmaktır.

Pehlivan karar verdi mi, verdi, hemen: soluğu, demirci dükkânında alır, bağırır:

— Hey.. Demirci.. Gel buraya!..

Demirci pehlivanın heybetinden titreyerek yanına varır, etek öper, selam verir.

— Emret pehlivanım! der..

Pehlivan:

— Benim göğsüme bir aslan, dövmeden bir aslan resmi yap ki, bunu canlı aslanlar görse haykırarak yolumdan kaçsınlar, o kadar heybetli olsun, çok heybetli anladın mı? demiş, demirci de:

— Anladım! Diye cevap vermiş, bilirsin ya, dövme, vücut demirle delindikten sonra üstüne barut dökülerek yapılır. Pehlivan abasını çıkarmış, iskemleye oturmuş, göğsünü dimdik çıkarmış.. Ve son defa olarak, kükrer gibi bağırmış:

-— Aslan çok heybetli olacak haaaa!!!

Demirci eline sivri demiri almış, bir eline çekici, heybetli aslan resmini yapmağa başlamış. İlk çekiçte bir ses, bir gürültü:

— Aman, aman.. Amannnn!

— Ne oldu.. Pehlivanım?

— Aman, amaaan!

— Emret pehlivanım!..

Yara yerini göstererek:

— Burası aslanın neresi?..

— Aslanın kuyruğu..

— Gel şu hayvanın kuyruğu olmasın!

— Baş üstüne pehlivanım,.

Demirci bir elinde demiri, bir elinde çekici heybetli aslan resmini yapmağa koyulmuş. Bu sefer pehlivan inlemiş..

— Oooof, Ooof.. Bu aslanın neresi?

— Pehlivanım bu, aslanın yelesinin ucudur..

— Haydi demirci, bu aslan yelesiz olsun,..

Demirci baş üstüne demiş..

Bir elinde demir öbüründe çekiç tekrar heybetli resme başlanmış.

Pehlivan gene:

— Aman, aman burası aslanın neresidir? Gözleridir efendim gözleri.

— Gözsüz olsun bu aslan.

Demirci:

— Pekâlâ efendim, diyerek gene demiri bir elinde, çekiç bir elinde heybetli resmi yapmak istemiş.

Çekiç çat. Diye demirin üstüne inince pehlivan yerinden sıçramış, sormuş:

— Burası aslanın neresi?

— Pençesi pehlivanım.

— Pençesiz olsun bu aslan.

—Peki.

Demirci tekrar çekici bir eline, demiri bir eline almış, çekici demire hızla indirmiş.

Pehlivan yerinden oynamış.

—Ayyy.. Bu aslanı neresidir?

— Gövdesidir

Pehlivan cevap .. Vermiş:

— Gövdesiz olsun bu arslan.

Cihan pehlivanı olmak başka, göğsünde arslan dövmesi taşıyan adam olmak gene başkadır. Cihan pehlivanı pehlivandı, ama göğsünde aslan resmini taşıyacak adam değildi.

— Senin anlattığın da bana öyle geliyor.

— Ben pehlivan değilim ama, göğsüme arslan dövmesi yaptıracak adamım, Sıddıkzade benim içime ne dökmeler döktü neler neler...

— Başarabilir misin?

— Eh... Onu sen bana bırak

— İyi bir şey değil ama.. Eline, diline, beline sadık ol da ne işler işle.. Bilerek babanın kanını iç, bilmeden ananı emme. Ben başka bir şey demem.

***

İstanbul el ele tutuşarak ve heybeleri omuzlarında çıktılar. Mahmutpaşa'da hanlardan birine yerleştiler.

Şehir onlara baştan başa yabancı idi. Halbuki onlar tanıdıkları ile derhal karşılaşacaklarını zannediyorlardı.

Kalabalık başlarını döndürdü. Kıyafetlerin renk renk akını onları sarstı, bakışları alaycı şehir çocuğu onların dermanını kesti, kime ne soracaklardı? Kimden ne öğreneceklerdi?

Karşılarında açılan gözler sanki onları küçük görmek için çevrilmiş birer adese gibi idi.

***

İstanbul da araya taraya Bolulların kahvesini güç halle buldular, hemşerilerle sarmaş dolaş oldular. Fakat bunların yün alımı, satımı ile alakaları yoktu, birçokları kibar konaklarının yağlı enseli, gedikli aşçıları idi. Boyunlarından atma gümüş kösteklerini şakırdata, şukurtata konuştular, fakat dertlerine derman olacak bir şey söyleyemediler.

Dört arkadaş bir iki ahbabın yardımı ile cuma selamlığını görmeğe gittiler, çünkü İstanbul'da kendi dertlerini dinleyecek bir adam, işlerini kolaylaştıracak bir kimse bulamadılar.

— Hiç olmazsa gezmiş oluruz dediler.

***

— Süngü tak.

— Hasdurrr, selam durrr!

Tata, tata, tita boru sesleri.

Takkk. Takkk. Süvarilerin çabuk geçen adımları.. Arkadan arabalar, sırmalı, mücevherli insanlarla dolu süzüldü ve arabanın yanlarında sürü, sürü, sırmalı, çuha elbiseli, insanlar ilerledi.

Köylüler birbirlerinin omuzlarına dayandılar alayı seyrettiler.

Sırmalara bürünmüş zenciler onların tuhafına gitti, gülüştüler. Köylülerden biri Ömer'e arabın göğsündeki nişanı göstermeğe çalışıyordu, gözüne bir başkası ilişti. Atla geçen sakallı kelli felli rugan çizmeli, altın apoletli resmi kıyafetli bir adamı işaret etti.

— Ulan... Sarı öküzü çalan Memişin oğlu.. Amma da şişmanlamış ha!..

Köylüler eğildiler. .Bakıştılar. Hatta hafif tertip bağrıştılar.

— Dursun, Dursun...

İşitmiyor...

— Aldırmıyor..

— Sarı kayanın oyuğunu bir o bilir bir de zaptiye.

— Tevekkelli değil.. Herif adam oldu, bize bakmıyor bile.

Ömer'in yanında duran köylü bağırdı:

— Dursun Efendi.. Dursun Efendi,. Amanın bizi tanımadın mı? Etme be.. Bizim derdimiz var.

Taburunun başında geçen binbaşı atını sürdü, ilerledi, onlar hâlâ arkasında,

— Dursun Efendi, Dursun ahbaplık, hemşerilik böyle mi olur? Diye söyleniyorlar kollarını sallıyorlar, ellerini başlarına götürerek temenna ediyorlardı.

Onların bir acaip hali, zabitlerin nazarı dikkatini celbetti, adamları yakaladılar...

Köylüleri Beşiktaş karakoluna sürüklediler, onları tımarhaneden kaçmış dört hasta zannediyorlardı.

Karakolda dertlerini anlatıncaya kadar bir hayli zaman geçti.

Nihayet yünlerini satmaya gelen deryadil dört köylü olduğu Beşiktaş muhafızlığının curnalına kaydedildi ve kendilerine bir daha köprünün öbür tarafına geçmemeleri sık, sık tembih edildi.

Bu işte böylece suya düştü.

Bundan sonra aşçılardan birinin delâletiyle, bir başka aşçıya tavsiye edildiler, bir başka aşçı onları sadrazamın aşçısına takdim etti.

Dert yandılar derman aradıklarını söylediler.

Aşçı yarı sadrazam, yarı şişman bir adamın gururuyla:

— Bir arzuhal yazın... Bizim paşaya verelim.. Dedi..

Arzuhali yazdırdılar. Dört köylü sadaret dairesine doğru yürüdüler Hasan yolda, tam sadaretin karşısında şimdiki İhsan kıraathanesin olduğu yerde bir ahbabına rast geldi. Üç arkadaş arzuhali vermek için yürüdüler. Hasan kaldı. Hasan'ın rast geldiği adam beyazlar giymiş ve başında ucu ensesini örten bir talaysan vardı.

Bu sabun kokusu ve temiz patiskanın ruha verdiği asudelik içinde şen, neşeli bir adamdı.

— Hasan fena kılığı içinde tamnamazlık edebilirdi, etmedi onunla alâkadar oldu.

— Ne var, ne yok, burada işin ne ?.. Dedi. Hasan derdini anlattı...

Beyaz elbiseli adam:

— Ben, Halep'ten sonra İstanbul'a geldim, İstanbul'da bir zamanlar kitap sattım, hacı yağı sattım. Kısmetmiş ben dokumacılar loncası reisine damat oldum.

— Bizim kayınpeder derdinize derman olur, zannederim ben seni ona götüreyim.

Beyaz elbiseli adam Hasan'ı beraberine aldı, yürüdüler büyük caddelerden geçtiler, çeşit çeşit kalabalığın arasından sıyrıldılar, meydanları aştılar, sokakları dolaştılar, harap olmaya yüz tutmuş, geniş saçaklı, kafesleri yeşil bir evin kapısı önünde durdular.

Sarmaşık ve gül dalları arasında gizlenmiş olan bu narin bina Hasan'ın üstünde serinlik ve rahatlık hissini veriyordu. Malta taş ile döşeli. Bir taşlığı geçtikten sonra sarmaşık yaprakları ve

hanımeli çiçekleri arasında şirin bir yuva halini alan odaya girdiler. Oda tertemizdi, bir köşede saçları bembeyaz bir ihtiyar minderin üstünde bağdaş kurmuş oturuyordu.

Hasan ihtiyarın elini öptü, edeple diz çöktü..

Damat arkadaşını:

— Gurbet arkadaşım diye takdim etti, dertlerinden bahsetti.

Dokumacılar loncası reisi Hasan'ı dinledikten sonra, yüzünden sanki bir zelzele geçti..

— Hep böyle dedi, her tarafta böyle...

Tezgâha hor bakınca böyle olur.. Titreyen dudakları arasında uzayıp giden çubuğunu çekti:

— Devlet bir şahindir, bir kanadı ordu, bir kanadı işçidir. Kanadı kopuk şahin uçamaz, çöplükte sürünür...

—Medet nereden?

— Medet senden, benden, herkesten, hepinizden...

Sonra gözlerini kapayarak bir an için daldı.

Hasan'a, lonca reisi dertlere derman bulacak bir adamdan ziyade dilinin altında birçok şeyler saklayan bir insan tesiri yaptı...

Hasan filhakika vaziyeti pekiyi anlamıyordu. Adaköy etrafında bir mücadele devam ederken memleketin öbür köşelerinde de aynı cidal kanlı bir surette devam ediyor, çıkrıklar başında çalışan köylüler, akın, akın sahil şehirlerine ve büyük merkezlere toplanıyorlardı. "Proleterleşme", kolera ve veba gibi salgın halini aldı.

Trabzon'da ve Kastamonu'da köyden kaçanlar mallarını satanlar, tezgâhları ateşe attılar ve fabrika eşyalarını satan, küçük, küçük dükkânlar açtılar. Kastamonu'da on altı adama bir dükkân isabet ediyordu. Bu ne müthiş bir hercümerçti. Köyler az zamanda bacaları üzerinde leylek yuvası taşıyan bir harabe halini aldılar bu köyler hâlâ ıssızdır, bu köylerden çıkanlar hâlâ yerlerine dönemediler birçokları sefil oldu. Anadolu'da köylerden şehre giden bu akın menbamdan gür bir halde çıkan, fakat

çöl ortasında kaybolan nehirler gibi eridi, gözlerden silindi kalanlar avare ve serseri oldular. Köylerden şehre gidenlerin hali ve kendilerinde köylerinden şehre gidecek kadar kuvvet bulamayanlar (Babil) esaretine gönderilen İsrail'in kavminden daha içli, daha hazin akıbetli oldular.

İsrail delikanlıları nehir kenarında oturup tambur çalarlar, ve toprakları için söylerler, ağlaşırlardı.

Halbuki bunlar, alacaklıdan ne kurtardılar ki su kenarında geçmiş günleri hatırlayabilsinler! Nerede bir su kenarı buldularsa orada soluk benizlerinin aksini görmekten korktular. Onlar geçen günlerin hayalini bile yâd edemeyecek kadar açtılar. Tambur çalan "sur" için ağlayan İsrail kızı ne kadar bahtiyardı. O yalnız ağladı, halbuki köylü kızlarının saçlarını orta Anadolu'nun çalılarından topladılar. Esaretteki Yahudi delikanlısı ne kadar bahtiyardı ki giden gelmez yolunu öğrenmedi. Yemen çöllerinde belirsiz bir yurdun hayaliyle can vermedi..

Hasan'ın karşısındaki ihtiyar bütün bunları seziyor ve Hasana açık açık anlatmak istiyordu.

Esasen iş adamları için geniş dağların surlarıyla örtülen Anadolu'daki bu hazin akını, bu açlığın, sefaletin dalgalanışını çıkrıklar üzerine basarak yürüyen ve gövdesi her gün bir kaç ovayı yutarak şişen hayvanın seyrini görmek mümkün değildi.

İstanbul dokumacıları bundan en ziyade zarar görenler arasında idi.

Dokumacılar reisi;

— Babalar artık evlerde bir hortlak gibi görülüyor. Babaların sırtındaki eski kumaşlar birer işkence aleti imiş gibi herkes kaçıyor, diye tekrar söze başladı, perde perde hiddetlendi ve laflarına devam etti:

— Fabrika ucuzluğu ile ilerliyor, ne yapmalı?

Hasan kendine çok akın bir adam bulduğu için memnun ağzı kulaklarında sustu: dibinden geçti

—Ne istersiniz ki yapalım?

— Bu iş böyle gitmez, ölüme ölüm, açlığa açlık.... Başka çare

yok. Ya öleceksin ya öldüreceksin...

Bu sözler Hasan'ın ruhuna bir mağaraya giren rüzgâr gibi uğuldayarak girdi ve içinde rutubetli duvarlara çarpmış gibi sonsuz akislerle dağıldı.

—Ölmemek için öldüreceksin!

Bu ses mütemadiyen kulaklarında tekrarlanıyor ve perde perde yükselerek bir haykırma halini alıyordu.

Kulakları uğultu ile dolu ihtiyarın evini terk etti.

Sokağa çıktığı zaman aynı ses kulağında demir levhaya çarpan çekiç gibi keskin keskin inliyordu.

İlerledi, yine aynı ses.

— Ölmemek için öldüreceksin!

Tenha sokaklardan geçti, aynı ses içinden bağırdı.

—Ölmemek için öldüreceksin!

Yosunlu mezarlar arasından kapkara servilerin dibinden geçti.

Taşsız ve nişansız ölülerin toprakları üstünden aştı. Etrafındaki taşlar, ihtiyar serviler, nişansız ve kabarık ve ıslak taze mezarlar ona aynı sesle, fırtına uğultusuyla, çekiç ve örs uğultusuyla bağırdı:

— Ölmemek için öldüreceksin!

Fakir ve ıssız evler bağırdı:

—Ölmemek için öldüreceksin!

Çamurlu yollarda başıboş dolaşan çocukların yüzlerindeki dermansızlık bağırdı:

—Ölmemek için öldüreceksin!

Yürüdü, yürüdü.

Her şey bağırdı. Ve hatıralar sonsuz bir ıztırap denizi olan kafasında çalkalandı, uluyan dalgalar gibi bağırdı.

Nihayet tahteşşurunda damla damla biriken zehir patladı. Bu infilaktan onda vazıh, berrak bir fikir kaldı.

Bu fikir açıkça mücadeleye atılmaktan başka bir şey değildi.

Hana geldiği zaman üç arkadaşını bitkin bir halde buldu. Birbirleriyle konuşmaya bile muktedir olmadan bomboş gözlerle bön bön bakışıyorlardı.

O kadar kendilerinden geçmişlerdi.

Sanki enginde kaybolan imdatsız bir geminin kurbanları idi. Kendilerini öylece sonu gelmez bir ümitsizliğe salıvermişlerdi.

Hasan'ın kapı sürgüsünü çekip içeri girdiğinin bile farkında olmadılar.

Hasan:

—Ne haber, dedi, ne oldu, arzuhalden ne çıktı?..

İhtiyar anlattı:

— Bizi kovdular...

Köylünün biri, kendilerine cevap veren mümeyyizin sözünü tekrar etti:

— Devleti âliye tiftik gibi adi işlerle mi uğraşır. Burası Babıâli..

Üçüncü, başını sallayarak.

— Dahası var... kollarımızdan şöyle bir tutup fırlattılar ki.. Alimallah soluğu taş merdivenlerin dibinde aldık. Az daha kalsak kanımızı içiverecekler di.

Hasan:

— Ey.. Şimdi ne olacak.. Bu gidişle köyü yerinde bulamayacağız. Ben haber aldım daha birçok köyler böyle imiş... Çıkrıklara haciz konuyormuş!

— Ne.. Ne dedin?

— Çıkrıklara haciz konuyor.. Sıddıkzade bir defa elimizdeki çıkrıkları da aldı mı eh artık köyde ne kız kalır ne oğlan... Hepsi onun olur.. Hoş köyün de yerinde yeller eser ya!..

— Allah bilir...

Hasan'ın içindeki ses gene gürledi sesi saklamadı aynı ahenkle tekrar etti:

— Ya bizi öldürecekler, ya biz onları öldüreceğiz. Vaktiyle

birleşip fabrika yapsaydık mallarına, malla karşı koyardık ama artık iş işten geçti. Bıçak kemiğe dayandı boğuşmak gerek. Başka çıkar yol varsa söyleyin...

Bu söz üzerine köylüler hep birden sustular.

Hasan etrafındaki boşluğa, anlaşmamasına rağmen Sıddıkzade'ye karşı bir cephe kurmayı güzel, cazip bir emel edindi ve bir türlü ondan caymadı.

Henüz görünürde bir yardımcı yoktu olsa olsa Esma Bacı bu işe girerdi. Fakat o da her kes yerli malı giyilecek diyor, bu kadarla kalıyordu henüz harekete geçmiyordu.

Hasan'ın etrafı da bomboştu, karşısında birbirinde uzak, düğümsüz rabıtasız, bir kitle vardı.

Bu kitle bütün felaketine, derdine, acısına rağmen her şeyi tevekkülle karşılıyor, her şeye boyun eğiyor, hatta kime kimin zehir kâsesi taşıdığını kimin derman getirdiğini bilmiyordu.

Hatta arkadaşları onun sözlerini saçma, sapan ve çok çocukça buluyorlardı.

Hasan Sıddıkzade'nin aleyhinde bahsettikçe dostları hep bir ağızdan:

— İstediğini kendin yap bizi karıştırma, diyorlardı.

Hasan onlara bu bahsi tekrar anlattı.

— Ben de Sıddıkzade de faniyiz, bu gün varız, yarın yoğuz dünya durdukça, Sıddıkzadeler ile Hasanlar karşı karşıya kalacak.. Adı Sıddık olmayacak da Yusuf olacak, Kenan olacak, Kenan olmayacak da Ahmet olacak; bundan ne çıkar? Sıddıkzade ölür, yerine bir Sıddıkzade gelir ve karşısında faiz alınacak köyler... rehine koyduracak iç çamaşırları, haciz edilecek.. hayvanlar, tezgâhlar bulur. Köyün kızı, oğlanı onun olur. Bana gelince, bu işler vızdır vız...

Köylüler Hasan'ın yanık gelen sözlerini dinledikçe, hatta gözleri yaşarır, fakat alışmadıkları mantık kendilerini cevap vermekten menederdi.

Pek çok defa söz çatallaştı mı? Dudu'nun kocası köylülere:

— Haydi abdest tazeleyin, diye seslenir.

Köylüler teneke ibriklerini ellerine alarak odadan dışarı çıkıverirlerdi.

Hasan İstanbul'da ne zaman aklındakinden bahsettiyse köylüler birer bahane buldular, ve Hasan'ın sözlerine cevap vermediler.

Onlar yeni bir fikirle karşılaşmaktan korkuyorlardı.

Bu korku onların bedenini Hasan'ın sözleri önünde diken diken ediyor ve Hasan'ın düşünceleri onların vücuduna alevden bir gömlek gibi geçiyor, yakıyor, mütemadiyen kavuruyordu.

Hasan gün geçtikçe arkadaşlar ile kendi arasındaki farkı daha iyi anlıyor, uçurumun derinleştiğini daha dehşetle görüyordu.

Çünkü o zamana kadar kendisine munis görünenler ellerinden tutulacak, yedilecek ve bulundukları izbeden güneşe bol havaya çıkarılacak bir körler kafilesi halini alıyordu.

Onlar, şimdiye kadar sevimli tatlı sözlü ve nükteleri kimsenin gücüne gitmeyen ve kimseyi gücendirmeyen Hasan'ı artık zehir çanağı gibi görüyorlar. Onu hemen hemen tahammül edilmez bir sinirli, bir deli hissi ile karşılıyorlar

Hasan da onların cemiyetinden hoşlanmıyordu. Hasan köylüler İstanbul'da kaldıkları müddetçe en ziyade beyaz elbiseli arkadaşı ve dokumacılar reisi ile düşüp kalktı.

Reis de Hasan'dan hoşlandı. Onun da içinde aynı dert vardı. O da etrafındakileri aynı şekilde kendisinden uzak buluyordu.

İki dost öyle kaynaştılar, öyle ısındılar ki eğer mümkün olsaydı ikisi bütün dünyaya yeni de nizam vereceklerdi. Vaka reis Hasan'a nazaran daha bahtiyar sayılabilirdi. Çünkü onun emri altında bir nev'i asker vardı. Loncanın, mensupları ona itaat edeceklerdi.

Bir gün gene dertli, dertli konuşuyorlardı:

Hasan:

— Bu iş için silâh lâzım.. Para lâzım... Köylü makûlesi bunu nereden bulsun!.. Siz isteseniz belki...

Diye söylendi.

Reis:

— Bana silâh kullanacak yiğit göster.. Altı kolay, diye cevap verdi. Fazla sormadı.. Hatta bir daha tekrar etmedi. Fakat Hasan'ın içinde bu fikir bir ümit şulesi halinde parladı durdu.

İstanbul'da fazla durmanın manası yoktu. Esasen paraları da tükenmişti. İçerenköyü'nden heybelerini omuzlarına vurdular, çarıklarını çektiler, asalarına dayana dayana Alemdağı yolunu tuttular "Ey gaziler" türküsünü yollarda perde, perde kısılarak uzaklaştılar. Bu İstanbul, seyahatinden yalnız beyaz tozlu yollarda Köylülerin ayak izleri kaldı.

VII

— Yaz kâtip.. Sekiz tiftik Memişin.. borcunu kapamaz a.. Ne ise...

— Yaz otuz tiftik Esma'nın.. Bunlar ancak pastırmalık olur.

— Yaz üç tane.. Receb'in..

— Yaz yirmi iki tane... Dellanların

Sıddıkzade üç saatten fazla böylece köyün ağnam defteri üstünde işaret koydu kâtibinin defterine kaydettirdi..

Kısa bir zaman sonra köyde tiftikler toplandı. Sürü yapıldı, hayvanlar, çobanların ve elleri sopalı adamların nezareti altında kasaba yolunu tuttular.

Köy halkı yollara döküldü. Herkes ağlaşıyor, kadınlar çığlık, çığlığa bağrışıyorlar, bütün köy cenaze çıkan bir ev halini aldı.

Sıddıkzade, harabeler arasından geçen muzaffer bir kumandan gibi idi, eserinden memnun etrafındaki insanların iniltilerinden bir şey anlamıyordu.

Köylüler şimdiye kadar bir nev'i derun rabıta ile bağlı oldukları Sıddıkzade'nin kendilerini böyle birden terk edivermesini evvela mal satın almamasını sonra da tiftiklere haciz koydurmasını bir türlü izah edemiyorlardı.

Sıddıkzade köylülerin, ıstırabına lakayt kalmasaydı, eğer

gözyaşları karşı gülüp geçmeseydi belki gene bir son felakete de boyun eğecekler, Sıddıkzade'nin bu işte hiç günahı olmayan iyi bir adam olduğuna hükmedeceklerdi. Halbuki artık Sıddıkzade fabrika eşyası satan bir tüccardı Sıddıkzade'nin ticaretine yegâne engel yerli yün ve tezgâhta dokunan kumaşlardı. Onun için haciz yaptırdığı tiftikleri kavurma yapmayı düşünüyordu.

Bu sebepten artık maskelenmeden ortaya çıkıyor, bütün arzularının bütün emellerinin çıplaklığıyla galiz urlu, yaralı bir beden gibi herkesi tiksindiriyordu.

Hele köylüler o arkasından atına binip geçişi bir turlu unutamıyorlardı.

Hasan'a bir zamanlar,

— Deli, kaçık, Sıddıkzade dediğin gibi fena adam değildi, diyenlerin içine düşen şüphe gittikçe büyüdü, onlar da Sıddıkzade de insan başlı bir büyük ejder görmeye başladılar. Nereye baksalar onun kımıldadığını, açılan ağzı, çöreklenen gövdesi ile karşılaşırlar. Koyun hayvanları elden çıktıktan sonra köylü havası bulandı ve gün geçtikçe, açlık bastırdı. Açlık bastırdıkça Sıddıkzade ayak bastığı yere kıtlık getiren geniş gövdeli, acaip, korkunç ve her şeyden ziyade tehlikeli bir hayvan gibi addedilmeğe başlandı.

***

Köylüler teselliyi dergâhta buldular.

Bu dergâhın etrafındakileri aldatmayan hatta zaman, zaman felaketleri haber veren; köyü tehlikelerden kurtaran Dudu Hatun gene ümit menbaı oldu, dergâh canlandı.

Artık Ali'nin mezarı her gün doluyor, boşalıyor, herkes ancak Dudu'dan, Esma'dan medet umuyordu.

Köylüler bir gün Dudu'nun sediri önünde diz çöktüler. Felâket önünde Dudu'nun da gözleri bulandı, başı döndü, yüzü sapsarı kesildi, yanında oturan Esma ona bir şeyler söyledi.

Dudu bambaşka bir âlemi maverayı görüyormuş gibi insanı dehşetlendiren bakışları, ve bir süngü gibi batan koyu siyah gözleri daldı.

Düşündü, düşündü, sonra gözleri kapandı.

Dudu sesle uyandı:

— Ali'm, Ali'm şah Ali'm...

Herkes birbirine baktı, Dudu'nun, böyle, felaketli bir zamanda neşeli, sevinçli bir halde uyanmasını bir hayır alameti addetti. Esma seslendi.

— Bacımın söylediği Hakk'ın kelâmıdır.. Köylülerde biliyorlardı ki Dudu kaç defa tehlikeyi haber vermişti bundan kimsenin şüphesi yoktu son ümit gene onda idi..

Dudu başını kaldırdı:

Çocuklar, dedi, haydi tertemiz bir abdest alın da gelin size iyi şeyler söyleyeceğim.

Birden yüzlerde ümit pırladı, neş'e canlandı bir anda o korkunç kadit hissini veren insanlar gençleştiler.

Bu haber az zamanda köyde dilden dile dolaştı çeşme başında abdestini tazeleyen dergâh yolunu tuttu.

Köylüler dergâhın postları üstünde diz çöktüler, Dudu'yu dinlediler...

Dudu;

— Çiğ süt emmiş bir insan. Ali'min evine hor baktı, onun malına, mülkine el uzattı, onun malı mahvolacak, nesli hastalıktan tükenecek, bağında meyveleri çürüyecek, tarlasında ekinleri yanacak malı, mülkü elinden çıkacak, bahçesi bir arsa olacak.

— Bana söyledi.

— O söyledi.

— Allahın sevgilisi söyledi, Ali'm söyledi.

— Bu dergâha hor bakanın vücudu lime, lime olacak, külleri rüzgarda savrulacak..

— Ali'min mübarek abasını dokuyan tezgâhları boş bırakan Yezit'ten beter olsun!

Dudu gene daldı, gözleri kapandı.. Esma seslendi;

— Bu dergâha hor baktıracak mısınız?

Bütün cemaat inledi

— Hor baktırmayız..

Kalabalık Dudu'nun dediklerinden hiç birini münakaşa edemez, bu niçin böyledir diyemezdi, çok zamandan beri devam eden şöhreti onu münakaşaların hududu haricine atmıştı.

Şimdi köylüler, Dudu'nun söylediklerinin nasıl tahakkuk edeceğini düşünmüyorlardı, ve çiğ süt emmiş insanoğlunun kim olduğunu tefsir ederek şerh ederek öğrenmeğe çalışıyorlardı. Nihayet karar veriyorlardı ki bu adam:

—Sıddıkzade'dir!..

Hasan ve İstanbul'a giden köylüler kalabalık içinde bir hayli fiskos ettiler.

Nihayet Dudu'nun vahye benzeyen emrinin yerine getirilmesi için Hasan Dudu'nun kocasından, muhtardan ve köylüden mürekkep bir heyet intihap ettiler.

Sıddıkzade dergâhın tiftiklerini de almış, mukaddes binaya açık bir tecavüzde bulunmuştu.

Dörtler meclisi; ilk iş olarak bu şeametli karara karşı karşı dergâhın himayesiyle uğraştı. Bütün köy halkı, tehlikeye karşı seferber oldu; hatta köy halkı türbeye yapılan hakareti biraz da kendi kayıtsızlıklarının neticesi addediyorlardı.

İşleri bu şekilde muhakeme ediyorlar ve bu muhakemenin sonunda "Ali'nin bir gün hiddetlenip bütün köy halkını tarumar etmesini de pek mümkün buluyorlardı. Köylüler Ali'nin yalnız cemaline hayran değil onun celalinden de korkuyorlardı.

Filhakika Alevi köyünde doğan bu hava, bu "Ali" korkusu az zamanda etraftaki köylere de yayıldı, onlar da bu müthiş şeamet önünde titriyorlar; bu korkunç akıbeti ihsas eden idama Sıddıkzade'ye karşı müthiş bir kit besliyorlardı. Dergâh bu hissi her gün takviye etti.

Birgün Esma ile Dudu dergâhta kalabalığı topladılar, Dudu siyah kurum gibi gözerini dikti, bağırır gibi söyledi:

— Ali emretti... Hiç bir tezgâh boş kalmayacak, işleyecek ve kimse fabrika kumaşı giymeyecek tekkeye mavi don beyaz göm-

lek ile gelinecek.

Bu emir üzerine kadınlar tezgâhlarının başına geçtiler.

Sanki namaz kılıyorlarmış, hatim sürüyorlarmış oruç tutuyorlarmış gibi çıkrıkları işlettiler.

Çıkrıkların çalışması Adaköy'den Orta Anadolu'ya doğru her gün biraz daha genişleyen bir çember gibi çevresini genişletti.

Genişledikçe artık dörtler meclisi de kâfi gelmemeğe başladı. Uzak köylerde Adaköy namına hükmeden "Hızırlar" heyeti teşkil edildi. Bu komite haftada iki gün, Hasan'ın odasında toplanıyordu. Dörtler meclisinin umumi kâtibi olan Hasan Hızırlara:

— Şehirdekiler ne yapıyorsa öğrenin, köylüden imanı, bozulan ye bizi gammazlayan olursa haber verin, diye talimat verirdi.

Hızırlar heyeti bir zaman sonra bir nevi zabite halini aldı..

Adaköy'den dağılan Hızırlar yeni bir dinin havarileri idi bu heyet amansız ve merhametsiz bir kuvvetti. Hızırlar kısa bir zamanda Adaköy hesabına bir seferberlik vücuda getirdiler.

Evvela Hızırlar silahlandılar sonra dergâhın civarında olanlar silahlandılar

Köydeki kımıldanma ve nihayet silahlanma ovalardan dağlara doğru bir rüzgâr gibi sertleşe sertleşe yükseldi.

Ovada birçok zorluk ve bin gürültüden sonra silahlanmaya başlayanlara mukabil dağdan sürü, sürü silahlılar Adaköy'e doğru akın ettiler.

Ova insanlarının ova medeniyetinin kelepçelerinden kaçarak dağlara tırmanan insanlar, Adaköyü kendileri için kelepçesiz, lalesi hür bir âlem zannediyorlardı.

Tahsildar, Jandarma ve Yemen korkusu önünde aynı ruhtan doğan eşkıya ve peygamber birbirini hiç de yabancı bulmadılar.

Birbirlerini çektiler..

Dağların ve kuytu ormanların âl-i kıran baş kesenleri derhal ilahî hükümetinin ordusunu teşkil ettiler: Pazvantoğlu Deli Bekir, Araçlı Kâzım çeteleriyle, maiyetleriyle geldiler Adaköy'de

birbirlerinin genç günlerini pekiyi tanıyan Dudu ve Esma Bacı'nın dergâhına misafir oldular.

Dostça karşılandılar, kahraman gibi ve yarım bir ilah gibi göründüler. Bir silahın bir kurşun dünya güzelinden berrak bakışlı, daha çok cana yakın olduğu demlerde bütün bu dağ adamlarının yüksek dağ tepelerinden inerek fanilere karışmalarını Alevi köylüleri takip ettiler. Son zamanlarda Alevi köylülerini şu haber bir yıldırım süratiyle dolaşmıştı;

— Alevî köyleri hak ile yeksan olacaktır. Filhakika bu haber doğru idi. Sünniler arasında Alevi köyleri aleyhinde neler, neler söylenmiyordu. Alevi köylerinde çıkrıkların mütemadiyen işlemesi çıkrıksız Alevî köylerinden ihtiyaçları olmayanların bile birkaç arşın bez satın almaları Sıddıkzade'nin ve Avrupa kumaşı satanların nazarı dikkatlerinden kaçmadı. Hatta kasabada bir iki mevlüt cemiyeti oldu, Sıddıkzade tarafından vaazlar tertip edildi halka şerbet dağıldı, külah külah şekerler verildi.

Sıddıkzade'nin evi, bir ulema meclisi halini aldı. Sanki Sıddıkzade'nin selamlığı müftü, müderrisler, müezzinlerin, imamların karargâhı idi.

Camilerde göbekli vaizler, ellerini rahlelere vura, vura şeriatten dinden bahsettiler. Kâh:

— Alevî tayfası gibi zındıkların katli vaciptir. Burnunuzun dibinde bir sürü katle layık zındık var.. Ey ahali ne durursunuz,.. Silahını seven palasını bilesin!

Kâh kadından eksik etek peygamber mi olur bu ne dalalet ne küfür diye kürsüden halkı tahrik ettiler. Göbekli vaizlerin sesleri camilerin kubbelerini çatırdattı.

Fakat bütün bunlar Adaköy'deki dergâhı ve peygamber kadınlar hakkında mübalağalı bir propagandadan başka netice vermedi. Yer yer ihtilal alametleri meydana çıktı.

***

Kastamonu'da, kahvelerde dere kenarlarında hükümet konağında şu sözler konuşuluyordu.

— Yaman kadınlarmış! Üçler yediler kırklar Zülfikar ordusu

olmuşlar, tozu dumana katıp geliyorlarmış!

— Dağ taş asker... Onları durdurmak ne mümkün?

— Beyaz gömleği mavi domuz olmayanı at yularıyla çınarlara asıveriyorlarmış.

—Hiç şakaları yok: Yalın kılıç geliyorlar, görenler var.

— Ne yapıp yapıp bir kaç arşın dokuma alalım.

—Vergiyi de kaldırıyorlarmış, Askerlik de yokmuş!

—Dağdan gelen söyledi ovada da iğne atacak yer kalmamış! Silah çatılarından toprak gözükmüyormuş!

—Fakir fıkaraya ziyanları yokmuş!

—Onların zıtlarına giden Avrupa kumaşı!

—Askerleri bir kartal gibi saldırıyormuş!

—Bir süvari bir vuruşta bir adamı ikiye bölüyormuş!

— Hazret-i Ali kuvveti var onlarda!

—Ne çare istediklerini yapacağız.

—El elden üstündür.

Bu sözler ilk zamanlarda bir rivayet gibi dolaştı. Hatta ilk söyleyenler bunları laf olsun diye ortaya çıkarıyorlardı. Fakat rivayetler pek kısa bir zamanda şehrin bir ucundan öbür ucuna kadar dolaşıyor, kanatlanıyor, dallanıyor, budaklanıyor, icat edenler bile kendi sözlerini tanımayacak hale geliyorlardı. Evvelce tuhaf bir gevezelik mevzuu olan peygamber kadınlar bahsi bir zaman sonra ümitsizler ve akidelerini kaybedenler için bir teselli oldu. Ruhları üşüyenler bu yeni rivayetler önünde yavaş yavaş ısındılar, ısındılar, hülyalar güzelleşti, güzelleştikçe halkın muhayyilesi işledi. Kin duyanlar için peygamber kadınlar bir ölüm fırtınasının başlangıcıydı. Öyle zannediyorlardı ki bu kadınların bakışları her şeyi eritir, her şeyi yıkar.

Onlar sanki kit ve nefretle taayyüş eken zalimlerin etiyle beslenen bir Hamorabi idiler. Iztırap içinde kin duyanların biraz hareket, biraz canlılık gösterenleri bu şekilde hatırlamaları, sevdiklerini ağzı kanlı elleri pırıl pırıl yanan silahlı ve silahlarının ucundan ılık insan kanı damlayan bir fevkalbeşer şeklinde

tasavvur etmeleri gayet tabiidir.

Ümidini neş'esini kaybeden için yıkıcılık en son tesellidir. Çocuğunu veren, parasını veren hayatını veren, veren..

Veren. Veren.. Veren.. İnsanların ümitleri kanlı, gülüşleri tehlikelidir.

Daha saf olan halk, henüz ıztırabı kemiklerinin üstünde hissetmeyenler peygamber kadınları dünyaya yepyeni bir bahar, ve bahar güzelliği; bahar neş'esi getiren insanlar diye düşünüyor ve sanıyorlardı ki bu iki kadının bastığı yer gül gülistan olacak ve ayaklarının diplerinde saadet, neş'e refah fışkıracak.

Onlara göre peygamber kadınlar insanları bahtiyar edecek bu ihtiyar küre, bu kanlı güneş, yepyeni bir âlem olacak, bu hisler halkın arasında büyüyen bir nebatın tomurcuklanması, çiçek açması, meyva vermesi gibi inkişaf etti. Fakat hükümet bu rivayetleri halk arasındaki dedikoduları dokumacıların bir oyunu addetti. Filhakika Adaköy'deki teşekkül dillere düştükten sonra kadın peygamberlere hoş görünmek isteyenler dokuma almakta birbirleriyle müsabakaya girişiyorlardı.

Dokumacılar birkaç gün de ummadık derecede iş gördüler. Tezgâhlar yirmi dört saat mütemadiyen çalıştığı halde müşterilere mal yetiştiremiyordu.

Vali Paşa idari bir tedbir olmak üzere vilayetin asayişini temin için dokumacıları iş işlemekten menetti.

Tezgâhlar jandarma kuvvetiyle kapatıldı.

Çıkrıklar sustu, bir cenaze gibi tezgâhların üstüne beyaz örtüler çekildi.

Eller durunca çeneler çalışmaya başladı.

Tezgâhların kapanması bir hafta sonra tesirini gösterdi.

Tezgâhların kapandığının haftası dokumacıların evlerinde ne bir dirhem tuz, ne de yiyecek ekmekleri kalmıştı, çoluk çocuk kırlara döküldü. Kırlardaki yemişleri toplayıp karınlarını doyurdular, eli ayağı tutanlar kuş yuvalarını bulup yumurtalarını içtiler, Kastamonu'yu ikiye bölen Karadere'nin iki kenarına ağ kurup balık tuttular.

Evlerinde ne varsa sattılar, tencere, ekmek sacı, kağnı, fistan, oyalı yazma, işlemeli gömlek... Mal namına ne varsa pazara döktüler.

Bir iki gün tellal mütemadiyen şöyle bağırdı:

— Harrraç mezat, mezzzat sırma işlemeli mendil!..

— Kumaşı ipek!,.

— Örgüsü kılaptan!

— Nazik elden çıkmış...

— Hele bir bakın...

— Alan yok mu?

— Harrraç mezat... Mezzaat..

— Kırmızı fistan.. İpekli.. Sırma işlemeli..

— Satıyorum, bir... Satıyorum iki... Satıyorum üç...

Kimseye acımadılar.

Bu bana yadigârdır, bunu bırakın diyen insanların sesini kasaba çapkınlarının:

— Ne de güzel kokuyor.

— Kahpe malı ne de güzel işlemiş?

— Kız sana harçlık veririm..

— Al!. Al her silinişte onu, hatırlarsın..

— Yazmayı koklayan;

— Gül bahçesi misin mübarek..

— Kendi. gibi diye yarı.. pazarlığa, yarı çapkınlığa benzeyen sözler kaydetti.

Mal satan kadınlara bıyık buran zengin çocukları ve yaşlı kadın avuçları günlerce uğraştılar.

— Pazar adeta, şehir için, bir eğlence yeri oldu. Fakat bu satış uzun zaman devam edemedi. Fakirlerin satacak bir şeyleri kalmadı.

Üç dört gündür çocuklarını:

Yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek diye alda-

tan analar nihayet çocuklarını bir sivrisinek vızıltısına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölen çocuklar oldu.

Kadınlar dermansız titreyen 'bacaklarla son bir çareye başvurdular.

Hükümet konağının avlusunda toplandılar; yalvardılar:

— Ne olur tezgâhları bırakın da işleyelim.

***

Vali kadın kalabalığını görüp kadın seslerini işitince dudaklarını ısırdı, memurların elleri ayakları, zangırdamağa, başladı, bütün vilâyet erkânı toplandı Vali:

—Bu bir isyandır, dedi.

—Müftü.. Katilleri vaciptir diye söylendi.

Zaptiye kumandanı pos bıyıklarını bura bura:

— Emredin... Hadlerini bildireyim... diye Vali'nin odasından dışarı çıktı.

İri yarı vücudu, posbıyıkları ile heybetli bir adam olan Alaybeyi elindeki gümüş kırbacı etrafına şaklattı. Mahmuzlu çizmesiyle rastgelenin beline, bacağına, kafasına, neresine o]ursa saldırdı ve bağırdı:

— Şimdi buradan def olacaksınız..

Mülâzıma emir verdi.

— Bölüğe söyle süngü taksın.

Derhal zaptiyelerin martinleri ucunda süngüler pırıl, pırıl yanmağa başladı.

Bir bölük zaptiye kadınların etrafını kordon gibi sardı.

Alaybeyi arkasında jandarma zabitleri, kadın kalabalığını kırbaç, sille, tokat, tekme ile açıyorlar, daireyi genişleterek kadınlar zaptiyelerin dipçik ve süngüleri önünde ileri sürülüyorlardı.

Süngüden, dipçikten, kaçanlar tekmeye, mahmuza kırbaçtan, malımuzdan kaçanlar süngüye koşuyorlardı.

Eşkıyaya karşı asla muzaffer olamayan zaptiye kadınlara kar-

şı ne kudretli bir tavır aldı?... Coştukça coştu. Burnu kanayan üstü başı tozlanan yaralan kadınlar feryadı bastıkça bastılar; işte o zamana kadar teker teker insanlar arasında söylenen şey bir kadının dilinden dökülüverdi.

Dipçik, süngü ve kamçı arasında kalan kadınlardan biri bağırdı:

— Adın Esma mı, Dudu mu? Gel bizi kurtar.

Bu ses... Bir uğultu halinde bütün kadınların dilinde tekrar edildi. Kadınların süngüye, kamçıya, dipçiğe karşı yegâne müdafaa vasıtaları yepyeni bir ümitti.

O gün kadınlar zorla dağıldılar...

Yakıt ikindi olmuştu. Vali zafer kazanan bir kumandan gurur ile derinden:

— Oh.. Dedi, ellerini birbirine vurdu bağırdı.

— Bize ağır birer kahve..

***

— Allahü ekber..

Kastamonu'nun en büyük camii olan Nasrullah camiinin müezzini şerefede ikindi ezanına başladı. Fakat bir türlü arkası gelmiyordu. Daha Allahü Ekber derken iki kat, kırışık yağlı enseli müezzinin gözüne uzakta bir kalabalık ilişti.

— Ekber... Ağzından güçlükle çıktı.. Sözü kesti dikkat etti bu kalabalık bir kervan kalabalığı idi. Kervan iki yüzden fazla katırdan mürekkepti. Toplu kafile Acem hanının avlusunda vire telaşlı, telaşlı bir şeyler yükletiyordu. Sokağa açılan kapılar kilitli idi. Her zaman sürücülerin gürültüleri bütün Kastamonu'yu bastırdığı halde bu gün iki yüz kadar katır sürücüleri fazla laf bile etmiyorlardı.

Müezzin Acemoğlu hanına dikkatle baktı.

Bir daha baktı.

Şerefeden düşecek gibi eğildi baktı.

Yükletilen şeyler top top, bezden başka birşey değildi.

Bu bezler yerli dokumalardı...

Müezzin kaçak dokuma götürenleri haber verenlere mükâfat verileceğini işitmişti.

— Eh.. Diyordu vurdum.. Artık bir bağ bahçe sahibi olmak işten değil!. Bundan sonra sabahın ayazında, gecenin poyrazında, öğlenin ateşinde başkaları gırtlak patlatsın!

Allah isteyince kulunun işini, mermere geçirtir dişini diye kendi kendine söylendi, sevindi:

Bu sevinçle ezanın alt tarafını unuttu.

Müezzin ağzı kulaklarında, vücudu bir tüy gibi hafif minare merdivenlerini sekti, cübbesi savrula savrula.. Hükümet konağına koştu.

Vali, elindeki zarflı fincanını kahve iskemlesine bırakmıştı kapı açıldı...

Vali kahveli dudaklarını yalaya, yalaya içeri giren adama şöyle bir baktı...

Müezzin cübbesini kavuşturdu, kavuşturdu kavuşturdu. Vali'nin önünde el pençe divan durdu, yerden selamlar verdi, nihayet yaklaştı etek öptü.

— Vali Paşa hazretleri, dedi devlete hizmete geldim.. Acem hanından kocaman bir kervan bez kaçırıyor..

— Hocam nereden gördün?

— Vallahi de, billahi de gördüm; ben gördüm!

Dini bir uğrunda, ikindi ezanını bile tam okuyamadım. Bu daha eftal diye huzurunuza koştum.. Kervanı minareden mi gördün?

— Evet minareden gördüm.

— Abdestimle söylüyorum, karıma şart olsun ki... Acem hanında dokuma kaçırıyorlar.

Vali:

— Peki müezzin efendi, dedi. Teşekkür ederim.. Şimdi gidip yarım kalan ezanınızı okuyabilirsiniz..

Müezzin çıkarken mırıldandı:

— Vali devletleri mucibince mükafatımı irade buyurursunuz..

Müezzin çıkar çıkmaz Vali hakimane tedbirler düşündü. Zaptiye kumandanına emir verdi:

—Şimdi bu herifler, kaçakçılar yakalanacak.. Kaçakçılar Acem hanında!.

Takip müfrezesinin ününde hazreti pirin bayrakları bulunacak!.

Derhal hazreti pirin türbesi açıldı, bayrakları çıkardılar. Zaptiye bölüğünü önünde dalgalandı. Vali, memurlar hazreti pirdeki bayrakların halk arasında büyük bir tesiri olduğunu zannediyorlardı

Bu bayrak adeta kâfirlerle müminleri birbirinden ayıran bir işareti, bu bayraklar mühim tehlike zamanlarında ortaya çıkar, ahali fevç fevç etrafında toplanırdı.

Büyük muharebelere büyük isyanlara karşı halka yegâne kalkan bu çifte sancaktı.

Vali bu defa köy asilerine karşı ayni suretle hakimane bir kalkan vücuda getirdiğine kani bulunuyordu

Zabtiyeler ancak akşam ezanına yakın bir zamanda önde Alay Beyi kalın ve eğri kılıcı parıldaya parıldaya şehirden uzaklaştılar.

Kaçakçı kervanının son hayvanları ve geride kalan katırcıları Gümüşlü sırtını aşıyorlardı. Uzaktan toplu bir karaltı göründü.

Kaçakçılar kumanda eden yağız tıknaz delikanlı kır atının üstünde doğruldu bağırdı.

— Katırları sırtını gerisine çekin!

Birden iki yüz sürücü, hayvanlarıyla emin kuytu köşelere çekildiler

Karaltı daha yaklaştı, artık gözükenler seçilebilecek bir hal aldı.

Gözükenler zaptiyelerdi. Kaçakçıları ya ölü ya diri olarak elde etmek için emir almışlardı. Yağız delikanlı tekrar bağırdı.

— Ateşşşş!

İki yüz silah birden patladı.

— İki yüz silah gürültüsü dağdan dağa çarptı.

Daha ilk ateşte zaptiyeler darmadağın oldular hepsi birer köşeye sindi. Halbuki kaçakçılara gelince denebilir ki hiç boşuna ateş etmiyordu.

Zaptiyeler kaçmakla uğraşırken kaçakçıların mühim bir kısmı Adaköy yolunu tuttu.

Kalan elli kişi yağız atlarına bindiler, zaptiyeleri önlerine kattılar Kastamonu'ya doğru ters yüzüne döndüler.

Bez kaçakçılarının kimi uzun seneler askerlikte kalmış nişancı taburlarında çalışmış kimi ayıngacılık, yahut eşkıyalık etmiş insanlardan mürekkepti. Onun için attıkları kurşunlar asla boşuna gitmiyordu.

Kaçakçılar zaptiyeleri şehrin dışarısındaki karakolun önüne kadar kovaladılar. Zaptiyeler neye uğradıklarını pek anlayamadılar geriye kaçarken kumandanlar kılıçlarını ve atlarını, neferler silahlarını canlarını kurtarmağa uğraştıkları esnada Hazret-i Pir'in bayraktarlarını unuttular can kaygusuna düşen Zaptiyeler onları ancak şehre girip karakola yerleştikleri ve hakikatte sağ olduklarına inandıkları vakit hatırladılar yandılar, tutuştular fakat o zaman iş işten geçmişti.

Kaçakçılar kumandanı Şakir iki sancağı birden omzuna aldı, ve kafile sevine sevine güle oynaya Adaköy'e doğru ilerledi.

Zaptiyelerin şehre dönüşleri pek müthiş bir panik halinde olmuştu. Arkalarından biri kovalıyormuş gibi sokaklarından dört hala geriye kaçan zaptiyelerin gürültüleri, hızlı hızlı konuşmaları gecenin karanlığı ile birlikte bir hüzün bir korku şeklinde şehri sardı. O gece herkes kollarını kabartarak giden zaptiyelerin kötü, kötü dönüşlerinden bahsetti ve dergâhtan çıkarılan sancakların kaçakçılar tarafından zaptı ise bütün şehir halkına yepyeni bir ümit verdi. Esma ile Dudu'nun muzaffer olacakları bir emri vaki telâkki edilmeğe başladı; herkes birbirine:

— Pirin sancakları kimin elinde ise o kazanır diye imanla gayıptan haber veriyordu. Adaköy'de kaçakçıları dört gözle bekliyorlardı.

Bir gün geçti, iki gün geçti. Nihayet bir akşam kıvrıla kıvrıla uzanan incecik yolda kara kara benekler peyda oldu. Kafile yürüdükçe bir gölge gibi uzadı yürüdükçe büyüdü.

Esma, Dudu ve köy heyetleri yol başında kaçakçıları karşıladılar.

Esmer yağız delikanlı omzundaki sancakları Esma'ya uzattı:

Hazreti Pir'in sancakları.. dedi, Zaptiyelerden aldık.

Esma bu çevik sert bedenli Ilgaz çocuğunu gözlerine dik, dik baktı. Bir dile sancağını birini tutarken öbürkü ile omzunu sıvazladı:

— Sen dedi, Ali'nin evlat edindiği Selmansın..

Senin adımı bundan sonra Selman'dır.

Şakir'e gösterilen bu itibar öteki kaçakçılara ve eli silah tutanlara ümit verdi.

Şakir ve Esma'ya hürmetle baktılar, Esma Şakir'in gözlerinin içine dik, dik baktı, bu gözlerde peygamberlerin ruhundaki alev ve büyük ihtirasların sarsıntısıyla birlikte bir dişinin sönmeyen, sönmek bilmeyen ateşi, gerilen dişi asabının şimşekleri parıldıyordu.

Esma eliyle Şakir'in yanağına dokundu, Şakir yanağının üstünde kıpkızıl bir korun kıllı yüzünü acayip ve korkuya benzeyen hislerle ürperttiğini duydu. Esma'nın yanında fazla kalamadı izin aldı, dışarı çıktı.

Bütün gece peygamber kadının kapkara gözleri önünde parıldadı, Sağ yanağının üstündeki alev bir türlü sönmedi.

Ertesi sabah Şakir'i erkenden uyandırdı, Esma onu taş duvarlı odasında kabul etti. Esma'nın önünde bir rahle vardı, rahlenin üstünde sekiz meşin ciltli kitap ve mavi bir kın içinde bir Zülfikar..

Kadın

— Hakkın emri bendedir, diye söze başladı.

— Sekiz kitap bana geldi. Vergileri affettim, Yezid'e lanet Zülfikar'ın sesi her yerde duyulacak... Sen benim sancaktarım olacaksın, Zülfikar ordusunun sancaktarı.. Sonra emrini verdi.

— Yarın şehre inip bir iyi terzi bulacaksın. Bunları ciddiyetle söyleyen Esma söz bitince dik, dik ılık, ılık baktı. Yiyecek gibi baktı... Dişi gibi baktı.

Şakır de korku ile ve arzu ile ona baktı, fakat arzusunu kendisine bile ifşadan çekindi.

Düşünüyordu ki;

— Heybetli peygamber için insanın duyacağı arzular ne tehlikeli bir şeydir. Onun bilmediği ne vardı? Herkesin kalbi Esma'nın önünde dümdüz bir ayna gibidir. Her şeyi aşikâr görür. Şakir de dahil olduğu halde herkes Esma'nın her şeyi bildiğine kani idi. Şakir içinde dalgalanan, kımıldanan arzuyu boğmak için cebretti, töbe... Töbeee... Yarabbi.. Yarabbi.. Sen beni kayır, diye kendi kendine söylendi..

Bir büyük günah işlemiş çocuk gibi yüzü kıpkırmızı oldu, utandı, utancından gözlerini yere dikti Kendi kendinden aklına gelen şeylerden utanıyordu.

Esma Selman'a seslendi:

— Bana bak

Selman gözlerini kaldırdı.

Esma'nın gözleriyle karşılaştı bu kapkara gözlerde fıkır, fıkır bir şeyler vardı. Pırıldayan bir şeyler vardı Selman sıkılarak, kızararak gözlerini dik tuttu

Kadın seslendi

— Haydi yolun açık olsun. Öp elimi şehirden çabuk gel! Selman dermansız bir halde yere yuvarlanır gibi Esma'nm ellerine kapandı. Ateş gibi yanan avuçlarından öptü.

Esma Ilgazlı delikanlının dudaklarındaki nemli harareti duydu.

Elleri hafifçe titredi

Fakat kendini daha ziyade salıvermedi

Bir kaç saniye evvel fıkırdak bir dişi ihtirası ile dalgalanan gözlerde şimdi korkunç ve müthiş parıltılar peyda oldu, ve katil gözler, sert tunç gibi heybetli gözler açıldı.. Bu korkunç gözler Selman'ın pelteleşen vücudunun bir bakışta sertleştirdi, dimdik etti...

Selman Esma'nın yanından çıktıktan sonra kır atma atladı ve Gerede yolunu tuttu.

Şakir neye uğradığını bir türlü tahlil edemiyordu.

Hâlâ dudaklarından korkuyordu. Hürmet edilen, kudsi şöhreti olan bir insana karşı duyulan şehvet hissi içinde uzun, upuzun bir mücadele halini aldı. Şakir'in gözüne kâh çırılçıplak bir kadın kâh heybetli bir peygamber göründü. Çıplak kadını peygamber kadına tercih edemedi; peygamberin emirlerini en küçük teferruatına kadar aynen ve süratle temin etmeyi bir nevi kefareti addetti,. O kadar çabuk gitti o kadar hızlı gitti ki yatsı zamanı kasabaya girdi. Gerede'nin en usta terzisi kambur Ahmet'ti.

Küçümencik eğri büğrü adam aptestini almış mescide namaza gidiyordu Evinin kapısını açtı, sokağa adımını atarken karanlıkta bir el ensesine yapıştı kamburu ensesinden tutan Şakir'di:

— Sus.. Dedi..

Kambur ses çıkarmadı.

— Haydi. beninle beraber geleceksin canına malına bir şey olmaz!.

Kambur derince nefes aldı..

Şakir atının başından tuttu bir eliyle kamburun bir kedinin yavrusunu ensesinden kaldırışı gibi kaldırdı. Eğerin arkasına oturttu. Kendisi de atına atladı. Şakir eğerde, kambur terkide yola düzüldüler. Dönüşte gene Şakir'i bir düşücedir aldı:

— Ben ne halt ettim.. Neden şeytana uydu da aklıma kötü şeyler getirdim. Şimdi bunları hepsini bilir?

Diye düşünüyordu.

Yol yaklaştıkça bu endişe arttı, dergâhı önünde attan indiği ve terziyi de önüne katıp izinsiz emirsiz Esma'nın huzuruna çıktığı halde hâlâ korkuyor, gözlerini yerden kaldıramıyor, kabahatli bir çocuk gibi sümsük sümsük duru yordu...

Esma Selman'ın bu kadar çabuk döneceğine ihtimal vermiyordu. Esma dolgun, dumanlı ve ılık bakışlı gözlerle Selman'ı süzdü.

— Hak emri bendedir. Hak senden razı olsun! Dedi ve Selman'ın sırtını sıvazladı.

Delikanlının sırtını sıvazlarken eli bastıra, bastıra sırtının kemiklerini çıkaracakmış gibi iniyordu; bu inişte bir nevi çimdikleme, sıkıp koparına arzusu vardı. Esma terziye döndü:

— Malın, canın emniyettedir. Yezide lanet. Önündeki rahlenin yanında duran bayrağı al dedi.

Terzi bayrağı aldı Esma'ya verdi.

Esma, sen bu bayrağı mavi bezle, dokuma geçireceksin. Üstüne de beyaz bir Zülfikar yapacaksın. Bunlar derhal olmalı.

Selman'a döndü,

— Zülfikar kulu bu bayrakları taşıyacak Bunlara sen kumanda edeceksin Bizler başka bayrak altında birikemeyiz.

Terzi bir günde birçok bayrak hazırladı.

Selman vasıtasıyla takdim etti.

Esma emir verdi:

— Terzinin kılına bile hâlel gelmeden geldiği yere gidecektir.

Terzi bir ata bindirildi ve yanma da bir adam katıldı.

Terzi nahiyeye döndüğü zaman evini matemde buldu. Karısı, çocukları konu komşu toplanmış bağrışıyorlardı.

Onlar kambur Ahmed'in ne geveze olduğunu biliyorlardı: civardaki köylerden ağzını tutamayan on onbeş kişinin akıbetlerini de işitmişlerdi.

Ağzını tutmayanların bir daha dönmediklerini pekiyi anlamışlardı.

Kambur Ahmet kapıyı tekmelediği zaman bütün evdekiler korktular:

— Gene bir şey mi götürecekler nedir? derken her kes birbirine korku ile baktı..

Bir an kimse cevap vermedi.

Kambur tekme ile kapıyı şiddetle dövmeye başladı.

İçeriden gene ses çıkarmıyorlardı.

Terzi hem kapıyı dövüyor hem de bar, bar bağırıyordu.

— Açın be!.. Açın..

— Haydi... Beeeee....

— Hey bir günde beni unuttunuz mu? Açın.. Kapıyı kıracağım..

Herkes kambur Ahmed'in sesini işittiği zaman biraz daha korktu, çünkü sağ olmadığından şüphe edilmeyen bir adamın sesi kulaklarda ancak korkunç akisler bırakabilirdi. Korktular, içerdekiler korktukça dışarıdaki adam bağırmağa devam etti ve kuvvetli bir tekme ile kapıyı kırdı içeri girdi

Herkesi korku yerine hayret kapladı.

Kaynanası bağırdı:

— Ahmet Efendi sen sağ mısın?

— İşte görüyorsun sapasağlamım

Karısı sevincin aksülamelinden gözleri yaşararak:

— Nerede idin a efendi? Bize bir haber salmak yok mu?..

— Haber nereden vereyim. Vakit kaldı mı ki?

— Nerde idin?

— Adaköy'de.

Herkes biraz daha hayret etti.

Bir adamın Adaköy'e gidip sağ dönebileceğini hiç kimse zannetmiyordu: Sordular:

— Bu peygamber kadınlar kimler? Hani diyorlar ki kimi yakalarlarsa öldürüyorlarmış.

— Hayır canım.. Hayır.. Ne öldürüyorlar, ne birşey.. Gayet iyi adamlar, insana itibar ediyorlar. Yaman adamlar vesselam.

Dağ taş asker;

Pazvantoğlu orada!

Zülfikar ordusu alimallah yakında Vali'yi, Müftü'yü yerlerinden tüydürecek galiba. Üçler, yediler, kırklar hep silahlı. Orada fenalık yok.

İyiliğe iyilik, kemliğe kemlik

Terzinin sağ ve salim eve dönmesi etrafta yeni bir tesir yaptı, şimdiye kadar Adaköy'e gidip gelen yoktu.

Kambur Ahmed'in dönüşü ve onun Adaköy'ü anlatışı günden güne yeni merkezi halkın gözünde büyüttü Adaköy'ü sevimleştirdi.

Kambur terzi Adaköy'e bir ordudan daha fazla hizmet etti.

Bir iki gün sonra halk arasında:

— Vergiler kalkıyormuş!. Öşür alınmayacakmış, askerlik olmayacakmış gibi sözler konuşuluyordu. Yerli kumaş bulup almak günün yegâne meselesi addolunuyordu.

Terzinin Adaköy seyahatinden sonra Bolu'da da Adaköy'ü güzel gösterebilecek bazı hadiseler zuhur etti.

Bu hadiseler hiç de fevkalade olmadıkları halde ümit edilmeyen neticeler verdi; birkaç alelade hadisenin yan yana gelmesi pek fevkaladeliklerin, meydana çıkmasına vesile oldu.

Mesela kambur terzinin dükkânı Esma ve Dudu ihtilâlinin topsuz tüfenksiz bir karargâhı olmuştu.

Nahiye merkezindeki bu muvaffakıyet için uzunca hatta ne hile yapılmış ne de zekâ israf edilmiştir. Bundan sonra bir küçük hareket bir tabiat hadisesi, mesela bir ay tutulması Bolu'da heyecan ve beklenmeyen hadiselerin çıkmasına sebep oldu.

Kim umardı ki aya bakan bir adamın ağzından sızan birkaç laf dünyanın en çok tahrip eden silahlarından daha tesirli olacaktır.

Bolu hapishanesinde göğe bakan adamın sözleri bir bomba,

bir dinamit, bir tahrip danesi gibi bir an içinde yapacağını yaptı. Hapishanenin duvarları mahpuslar için bir yol oldu, kapılar açıldı. Bu acaip yak a bir tesadüfün, birikip birikip taşmaya hazırlanan insanın tabii bir taşkınlığıdır.

Bakınız Adaköy'dekilerinin ihtilâline Bolu demir parmaklıklı hapishane penceresinden nasıl iltihak etti?

Mesele mazul bır kaymakamla bir katil maznun konuşurken patlak verdi.

Kaymakam Şaban Efendi demir parmaklıklı pencereye göğsünü vermiş göğe bakıyordu. Yanında, elinde kahve cezvesinden fincana kahve boşaltan adama döndü.

Bu adam uçuk benizli idi. Yüzünün kemikleri fırlamış, elinin kollarının damarları yemyeşil birer yosun hattı haline gelmişti. Rutubetten gözlerinin feri kaçınıştı bir bezginlikle başını kaymakama çevirdi.

— Kahve mi istersin beyim? Dedi.

Kaymakam mazulü,

— Fena olmaz..

Katil maznun elindeki fincanı kaymakama uzattı. Öteki pencerenin içinden genişçe bir fincan daha aldı, bakır cezveyi boşalttı.

Oturmaya hazırlanıyordu, kaymakam yanına çağırdı:

— Gel gel! Bak ay tutuluyor!

Bütün dertleri içinde yalnız sırlardan ve işittiği, gördüğü yeni şeylerden ümit bekleyen adam bu fevkaladeliği de ümitle karşıladı, cevap verdi.

— Bu ay tutulması her halde bir alamet olsa gerek

— Ona şüphe mi var!

— Bakın açılmağa başlıyor.

— Açılıyor... Ortasında bir Zülfikar var görüyor musun?

— Görüyorum. Kurtulacağız. Zülfikar bizi kurtaracak.

— Dikkat et bu alamet nerede belirse sonu hâlâstır.

— Acaba?

— Vali beni buraya hapsetti. Zülfikar muzaffer olacak dedim diye.. Fakat Zülfikar gökte de göründü.

Kaymakam Şaban Efendi ile katil maznunu arasında geçen muhavere gökteki manzarayı seyretmek için biriken mahpusları da alâkadar etti. Onlar da dinlediler; bilhassa kaymakam gibi sözü, sohbeti yerinde, okumuş, yazmış, güngörmüş bir adamın onlar üzerinde gayet mühim tesiri vardı Kaymakam hapisler arasında bir nev'i âmir idi. Herkes ona hürmet ediyor, çayını bir mahpus pişiriyor, yemeğini bir başka mahpus hazırlıyordu.

Ona mukabil kaymakam da onların istidalarını, hazırlıyor; akıl öğretiyor, mektuplarını yazıveriyordu.

Kaymakamın:

— Ayda gördüğünüz Zülfikar. Fakirlerin, yoksulların, mazlumların Zülfikar'dır.

Sözü bütün mahpuslar arasında birden yayıldı ye kimse kaymakam ne diyor, söylediği doğru mu, yanlış mı diye düşünmedi. Sözlerine inandılar.

Hepsi birbirine:

— Zülfikar göründü.. Sonu kurtuluştur. Biz kurtaracak Zülfikar'dır.. Diye söylüyorlardı.

Duvarın dibinde nöbet bakliyen karanlık hayalât zaptiyeler bunları işittiler birbirlerine söylediler.

— Hayırdır inşallah hayırdır.

Kaymakam tam fırsatını bulmuştu, inandıklarını anlatmağa başladı:

— Gelecekler bizi kurtaracak. Hazır olunuz... Sonu attır. Zülfikar ordusu bizim arkamızdadır, üçler, yediler kırklar nerede ise meydana çıkacaklar.

Bu gecekinde büyük alamet olmaz.

Filhakika mazul kaymakam Adaköy'deki mucizeye inananlardan biri idi. Bilhassa onun azil ve hapsedilmiş olması ruhunu derhal yeni bir mecraya döktü.

Mahpuslar yeni bir âleme yeni bir imana susamış insanlardı.

Mahpusların gökde gördükleri manzara genlerini coşturmağa kâfi geldi.

Bolu halkı arasında da gökte görülen Zülfikar Adaköy'ün zaferini ilan eden bir beyanname tesiri yaptı.

Bütün Bolu halkının ümit ile seyrettiği manzarayı hapisahenin kapıcısı da aynı surette gördü.

Onda da Zülfikar gayet kuvvetli tesir bırakmıştı. O da işittiği sözlere başkalarının anlattıklarına inanmıştı..

Bilhassa vaktiyle kendisine hizmet ettiği kaymakam da gökdeki alametlerin işaret ettiği şeylere inandığı için hapsedilmiş idi.

İçinde bir sızı duydu haksız yere bir takım adamları kapalı bırakmanın günahıyla titredi. Kendi kendine:

— Emir kuluyum, ne yapayım dedi, fakat bunu söylerken gökdeki Zülfikar büyüdükçe büyüyordu. Büyüyen Zülfikar ona bir vahiy gibi tesir ediyor sanki ona birisi:

—Bu günkü amir yarının mahpusları diyordu. Zülfikar ona bunları ilham etti; yarı korku ve yarı hayâl içinde bocalandı. Nihayet düşüne düşüne uykuya daldı.

Duvar dibindeki zaptiyeler de martinlerine sarılarak uyumuşlardı.

Zaptiyelerin horultuları. Bolu'nun taa.. iç mahallelerine kadar uzanıp gidiyordu.

Zaptiyeler her zaman böyle uyuyorlardı.

Halbuki gece yarısından beri hapishanenin içinde bir fiskos dolaşıyor, bir hazırlık göze çarpıyordu; Zülfikar'ı görüp heyecana gelen ve ilerleyen gece saatlerinde mucize bekleyen Bolu mahpusları dışarı çıkmak için güçlük çekmediler.

Bu fısıltılar, bu fiskoslar, başbaşa verip gizli gizli konuşmalar da ne bir farfara çığlığı ne de acemi maceraperestlik seziliyordu.

Mahpuslar yavaş yavaş ötelerini berilerini toplayıp verilecek emri beklemeğe başladılar.

Büyük hapishane binasının muhafızları kâmilen uyuyorlar, içerde sinsi, bir gölge pencere kenarlarından bakmıyor kendini takip eden adama ara sıra bir şeyler fısıldıyordu. Kısa kesik titrek fısıltılar yataklarında emri bekleyenleri heyecandan heyecana salıyordu.

Beklemenin verdiği heyecandan vücudu zangır zangır eden bir borçlunun sapsarı yüzü ve kayışlaşan dudakları yalnız kulak kesilmişti. Her saniye zannediyordu ki hapishane boşalmış, yalınız tek başına, koca koğuşta bırakılıvermiştir.

Bir başka mahkûm yanındaki idare kandilinin tavandaki akislerini seyrediyor, tavandaki kocaman hatılın üstünde gittikçe büyüyen tomurcuğa bakıyor.

Bu tomurcuk gittikçe kımıldanıyor, aşağıya ufak, ufak toz gibi bir şey dökülüyor.

Mahpusun dudakları arasında kurumuş bir dil geveliyor..

— Eğer kelebek çıkarsa kurtulduk demektir, gözleri tavanda asılı, kulakları kirişte:

— Haaa.. Haa..

— İşteee...

İşte diye söyleniyordu.

Mahpusun bütün dikkatini, zekâsını üstüne çeken kayak hatılının içine girmiş olan kurttu. Kavakağacının içindeki zindanından kurtulmak için uğraşıyordu.

Kurdun kavakağacıyla cengi onun için çok mühimdi, adeta kurt mahpusların, kavak ağacının gövdesi de zindanların en basit bir timsali idi. Bunun için bu akşamki kurtuluş için yapılan hazırlıkla ağacı delmeğe uğraşan kelebek arasında fark görmüyordu.

Bir saat kadar böylece geçti. Ağaçtan sarı un gibi tozlar fasılalı, fasılalı döküldü. Her toz dökülüşünde nefesi tutulacak gibi oldu.

— İnşallah kurtulur.. İnşallah kurtulur..

Diye kendi kendine mırıldanırken, ağacın üstündeki delik

birden bire açıldı.

Kocaman kovuşta bir ses dolaştı.

— Ohhhhh.

— Kurtulduk.

Bundan sonra adamcağız geniş bir nefes aldı.

Rahatlaştı.

Kendisi kurtulmuş kadar sevindi.

Bu, çığlığa benzeyen ses koğuştakileri birden şaşırttı. Bu hiç beklenilmeyen gürültü üzerine yorganlar titredi, uyuyormuş gibi fırsat gözleyenler belinledi. Koğuş ürperdi, her yatakta bir kımıldanma oldu, başlar sesin geldiği tarafa döndü.

Can sıkıntısıyla elindeki cıgaranın küllü ucuyla duvara çizgiler çeken mahpusun elindeki cıgara yere düştü.

Bir beyaz hayalet eski demir parmaklıklı pencerelerin birinden dışarı çıkar gibi oldu.. Ve hayaletin arkasından biri koğuştaki lâmbayı püf diye söndürüverdi.

Bu, dışarıya ilk kaçanın hapislere verdiği ilk işaretti.

Koğuş halkı kulak kabarttı. Yavaş yavaş birbirlerine fısıldadılar ve bu fısıltı bir büyük kavis halinde koğuşta dolaştı

İndi mi?

— İndi mi?

— İndi mi?

— İndi mi?

— İndi mi?

Aradan iki üç dakika daha geçti beklediler ne bir gürültü ne de bir silah sesi işitildi, bir iki kişi sürüne sürüne pencerelerin kenarına geldiler.

Baktılar bir şeyler göremediler kulak verdiler etrafı dinlediler

— Horr Horr!

Diye zaptiyeler uyuyorlardı

Tekrar baktılar, tekrar dinlediler:

— Horrr! Horrr!

Başka birşey duyulmuyordu

Saniyeler geçtikçe sabırlar tükeniyor. İnsanlar asabileşiyordu, fısıltılar gene koğuşta yer yer kulaktan kulağa sıçradı.

— Herif bizi bırakıp kaçtı galiba?

Bu söz tekrar edilirken bir gümbürtü koptu:

— Güm,. Güm.. Güm..

Bu gümbürtü hapishanenin kapısından geliyordu. Gürültüden zaptiyeler de uyandılar, fakat kapının çalınması onlar için uykuyu terke sebep olamazdı, gözlerini açtılar, tekrar kapadılar.

Bembeyaz örtülere bürünmüş bir heyulâ durmadan, dinlenmeden kapıyı dövüyor. Boğuk boğuk sesler aksediyordu.

— Aç... Aç.. Kapıyı.. Zülfikar'la gövdesini başından ayırıverirım.

— Aç. Aç. Kapıyı durma, düşünme, kalk gel. İhtiyar zindancı zaten korkunç rüyalar görüyor ve kâbuslar kendini inim inim inletiyordu.

Boğuk ses, küflü kapı tokmağının gümbürtüsü onu bitkin bir hale koymuştu.

Neye uğradığını anlamadan sersem kalktı, kapıya doğru ilerledi. Kapının küçük penceresinden baktı.

Bakmasıyla elinin ayağının buz gibi kesilmesi bir oldu. Bembeyaz örtüler içinde bir adam zindancıya minare boyunda bir hayalet gibi göründü. Zindancı gözlerini kırptıkça hayalet küçüldü, büyüdü kâh bir kedi kadar küçüldü, kâh bir minare gibi uzadı; kısaldı, kısaldı, uzadı.. uzadı.. uzadı.. kısaldı kısaldı, kısaldı...

Zindancı kekeleye kekeleye sordu:

— Ne istiyorsun?

— Demin gökteki Zülfikar'ı gördün mü?

— Gördüm Ali Efendimizin Zülfikar'ı

— Ali şehrin kapısında zahir oldu. Bana dedi ki Bolu'da bir

pir vardır.

Zindancı hâlâ titriyordu.

Sordu:

— Ey sonra!

— Bana dedi ki.. Git bu mübarek piri al yanıma getir..

Zindancı hâlâ tereddüt içinde idi:

— Kimmiş bu pir.... Bu mübarek zat izine yüz sürelim. Bolu'da böyle adam pek bulunmaz gibi.

— Haydi çabuk ol..

— O pir sensin.. Haydi çabuk ol..

Zülfikar senin için Bolu'da zahir oldu. Haydi arkana dönmeden saniye geçirmeden önüme düş..

— Çabuk ol..

— Çabuk..

Hapishane kapısı açıldı.

Zindancı asla ummadığı bir hayale kavuşmanın sersemliği ile bir buraya bir oraya koştu.

Bu esnada bembeyaz örtülü adam kapıyı ardına kadar açtı. Mütemadiyen söyleniyordu.

— Haydi.. Bunca senede kazandığını geç kalma yüzünden kaybetme, Çabuk ol.. Çabuk... Çabuk... Haydi.. Haydi..

Sakın arkana bakayım deme ha,. Haydi geç kaldık.. Çok geç...

Zindancı yalın ayak dışarı fırladı, beyazlı adam koğuşlara doğru bağırdı:

—Ya Ali..

Bu ses üzerine koğuşta bir kımıldanma oldu; herkes ayağa kalktı ve sessiz sessiz aşağı indi.

Dört yüz mahpus sessiz ve gürültüsüzce zaptiyelerle çarpışmadan hapishaneden çıktılar. Hapislerin firarı ancak sabaha karşı Bolu'yu telaşla uyandırdı. İdare memurları vaziyetten haberdar olunca askeri kuvvetlerle hapishaneyi sımsıkı sardılar,

geri kalan ve kaçmayan hasta mahpuslarla müsademeler oldu.

Fakat bu zamana kadar şehirden silah tedarik eden mahpusların kimi intikam almak için, kimi nam almak için Adaköy istikametine çekilmişlerdi. Şehir müthiş bir gürültü içinde çalkalanıyordu. .

Herkes:

— Adaköy halkı akın etti.

— Zülfikar ordusu hücum etti.

— On binler geliyor, diyordu.

***

Bu esnada, Sıddıkzade'ye boyuna fabrika malı geliyordu.

Adaköy'de intihap edilen "Hızırlar olanı, biteni dakikası dakikasına haber alıyorlardı. Son bir haber, etrafı sardı. Ve hatta vilâyet gazetesi bile şöyle bir haber neşretti

"Eşraftan Sıddıkzade Ali Efendi, hikmet-i Huda bazı köylerde zuhur eden açlık yüzünden açıkta kalan fıkaraya meccanen, 'vakti hali yerinde olanlara uzun vade ile elli top giyecek elbiselik hediye etmiştir. Var olsun hamiyetli zenginimiz var olsun halkın babası."

Sıddıkzade bu surette hareket ederek çıkrıkları muattal bırakmak istiyordu.

Bu suretle hareket boşuna değildi.

Bir defa köylü fabrika kumaşına alışacak olursa ondan ayrılmanın imkânı kalmazdı, hele kumaşlar ucuz da olursa!.

Sıddıkzade'nin meccanen hediye ediyorum dediği şey topu topu yüz arşın basma idi. Geri kalanı borca veriyordu.

Sıddıkzade köylünün borcunu ödemeyeceğini nihayet ellerindeki çıkrıklara haciz koyduracağını pek ala kestiriyordu.

Bu vaziyet önünde "Hızırlar" her şeyden evvel Sıddıkzade'ye gelen malları yağma etmeyi kararlaştırdılar. Ve onun işini bir nevi icra kuvveti ve divanı harp mahiyetinde olan "celladı gaybe" havale ettiler.

Gece, karanlık, zifiri karanlık, yağmur çiseliyor, yamaçlar

katrandan dökülmüş yekpare bir kitle gibi.

Kısık kısık konuşan bir insan:

—Biraz daha kaz, ben üstüne toprak döşerim.

***

Ertesi sabah güneş doğarken arabalar bir tarafında iğde ağaçları bir yanında derin uçurum olan çok dar ve dik meyilli bir yola düzüldüler.

İğde dallarına tutunan yamaç gittikçe fundalar ve kızıl kayalarla yükseliyor, mor, yalçın, rüzgârın elinde acayip, fakat olgun ve vakarlı bir hendese alan tepelerde nihayet buluyordu.

Beri yamaç birdenbire yarlaşıyor, birdenbire yere iniveriyor çam ağaçları bulut ve buhar tabakalarının altında, tıpkı suyun dibinde, deniz altında bitmiş büyücek yosunlar gibi görünüyordu;

On beş, yirmi arabadan mürekkep olan kervanın başı dönemeçten geçerken:

— Dikkat.. Demeğe vakit bile bulmadan atı ters yüzüne geriye döndü.

Neye uğradığını kendi de anlayamadı.

Etraftan vaveyla koptu..

— Beri tarafı bastırın..

— Taş getirin..

— Allah aşkına beri yana..

— Tekerleklere asılın..

— Aman.. Ölüyoruz..

Sesleri işitildi, renkler attı, herkeste betbeniz toprak.

Bir kocaman toprak parçası. Aşağıya doğru yuvarlandı.

Bir al at, iki araba tekerleği fırıl fırıl dönerek ağaçların dibine doğru indi.

Bir beyaz beygir, ve sürü sürü denkler, yüksekten bırakılmış bir balya gibi hoplıya, zıplıya ve gıcırdıya gıcırdıya devrildi.

Geride kalan arablar olduğu yerde durdu.

Arabacılar başbaşa vererek işin dedikodusuna daldılar.. Aşağıya inmek, devrilen malları toplamak epeyi müşkül. Aşağıda ağaçların arasında iki "Hızır birbirine bakıştı, gülümsediler.

— Devrilen mallar ellerine geçmeyecek. Geri kalanlar da geçmeyecek.

— Arabacılara acıyorum.

— Nişan alan bir gözünü kapar

Hızırlardan biri ıslık çaldı öteden beriden beriden bir hayli insan çıktı.

Hızır bağırdı:

— Emirdir çıkrıklardan çıkmayan mal giyen katlolur!

Sonra anlattı.

— Arkadaşlar, anladınız mı?

— Anladık!

— Daha var Bu mallar pistir, domuz gibi, haram şeyler gibi.

Bunlara el ile dokunma bile caiz değildir.

— Onları toplayalım mağaralara saklayalım.

Bir köpek leşi nasıl bir köşeye sürüklenirse on da öyle bir köşede biriktirelim.

Köylüler malları topladı kayaların oyluklarına mağaralara doldurdular ve kapılarını örttüler.

Diğer taraftan yol, ertesi sabaha kadar gene yıkıldı. Gene arabalar devrildi, atlar uçtu.

Sıddıkzade'nin ziyanı bir hayli fazla idi.

* **

Esma ile Dudu zaptedilen kumaşlar hakkında emir vermek için dergâhta birleştiler.

Dudu gene bulanık, dumanlı gözlerini meçhul noktalara dikerek:.

— Yezid'e lanet, münafığa lanet!

— Elimize, dilinize sağlam olunuz.

— Buradan dönenin canı, buradan dönenin malı yok olacaktır.

Kim evinde çıkrıklardan saklarsa,.. Kanını helâl bilsin!.. Yemin ediyor musunuz?

Köylüler cam gönülden cevap verdiler:

— Ediyoruz..

— Vallahi mi?

— Vallahi?

— Billahi mi?

— Billahi !.

— Dudu maveradan gelen bir sesle hitap ediyor ve bu sesin ahengi ruhlara damla damla süzülüyordu.. İhtiyar kadının sözleri.

İhtiyar kadının sözleri kesik kesikti; fakat her kelimesi her cümlesi başkalarının arzularına takılan bir kement gibi idi.

Dudu söylenirken herkesin arzuları paytak kötürüm bir hale giriyor. Dudu'nun cümleleri ruhların üstünde şıraklayan bir kamçı tesiri yapıyor; yampiri, çarpık ruhlar önünde saf saf dikilen dik bedenli askerler gibi tunçlaşıyordu.

Ertesi gün herkes dergâhın meydanlığına topladı ne kadar fabrika eşyası varsa hepsi meydanlıkta üst üste yığıldı.

Gelinler sırmalı üçetek entarilerini, klaptanlı fermenelerini, genç kızlar işlemeli gömleklerini heyecan ve muhabbet içinde yükselmeğe başlayan yığına attılar.

Muhtarların merkeplere yükleyip komşu köylerden getirdikleri kumaşlar da yığını yükselttikçe yükseltti. Bir kaç saat içinde fabrikadan çıkmış ne kadar kumaş, dokuma gibi şeyler varsa hepsi tınazlar gibi yığıldı.

Esma ile Dudu da kumaşların yanma merasiminde hazır bulundu. İki kadın dergâhın önünde ayakta durdular. Yanlarında da Hızırlar heyetine mensup olanlar bekleşiyorlardı.

Esma yüzündeki nikabı kaldırdı. Arkasında bekleyen delikanlıya emir verdi:

— Atlılar önderi geçsinler!

— Çıralar yüklerin yanına konsun..

Esma'nın bu emirlerinden sonra çıralardan teşkil edilen kümeler eşya yığınlarının yanına yerleştirildi.

Pazvantoğlu silahlıları çeşme başında topladı. Kendisi kır atına bindi vücudu silâhtan, cephaneden fark olunmuyordu. Pazvantoğlu da gelince hemen merasim başladı. Önde atlılar, arkada piyadeler Esma'nın evinin önünden geçtiler.

Geçit resmi bittikten sonra Esma Pazvantoğlu'na emir gönderdi.

—Pazvantoğlu yedi atlı ile türbenin önünde bulunsun!

Pazvantoğlu yedi atlı ile türbenin önünde göründü.

Ahali bu manzarayı çıt bile çıkarmadan seyrediyordu.

Esma kalabalığa döndü, biriken kızlardan yedisine parmağı ile işaret etti. Yedi kız bir cazibeye tutulmuş gibi derhal Esma Bacı'nın önünde diz çöktüler.

Esma onlara bağırır gibi söyledi:

—Kalkınız....

Derhal ayağa kalktılar, Esma tekrar emir verdi.

— Çıraları elinize alınız!

Yedi kız çıraları ellerine aldılar, ilk çırayı Esma tutuşturdu, sonra yedi yerden yedi alev peyda oldu. Sonra bu mukaddes vazifeden hisse almak isteyen halk da çıralarla yığınını büyüttükçe büyüttüler.

Pis bir koku etrafı kapladı, siyahımsı duman buram buram yükseldi, kitle ateşte yanan kumaş parçalarını gördükçe çırpınıyor, seviniyor, seviniyor, ve adeta bütün bir cihan karşı bir nevi tefevvuk iddia ediyordu. Yığın halinde yanan kumaşlardan çıkan siyah duman bir yeni rabıta vücuda getiriyor; köylüler sanki mukaddes ateş onun de tütsüleniyordu

Köylüler bu ateşli içtimadan daha derli daha toplu çıktılar, hele bu yangın oyunundan sonra ümitleri biraz daha çelikleşti, hatta bundan sonra fabrika mallarını ateşe atmak, ve bunu mu-

kaddes bir ayin gibi icra etmek yeni bir ibadet tarzı oldu.

Bu yeni ve mukaddes ocak az zamanda Anadolu'nun çıkrıklar işleyen yerlerinde çabuk çabuk göründü. Ve sönmeden yandı, mütemadiyen yandı.

Sıddıkzade, ve manifatura tüccarı mukaddes ocak meselesini duydukları zaman kükrediler, bir çoklarının dudakları çatladı.

Hatta şehirde.

—Köylerde putperestlik zuhur etti, din-i mübin-i islam tehlikede, ey ümmet-i Muhammet. Ateşe tapıyorlar, ateşe... Diye bir heyecan dalgası geçti. Zaten o zamana kadar Sıddıkzade'nin hazırladığı bir hayli şeyler vardı, bir taraftan köylülerin eşkıyalığı, yolların tahribi, ve nihayet Bolu hapishanesinin açılması ve yer yer tesadüf edilen ve hiç gizlenmeye lüzum görmeyen gayri memnunlar dolayısıyla Kastamonu valisi daha derhal harekete geçmeye karar verdi.

Şimdiye kadar ciddi bir hareket yapılamamıştı.

Hükümet tecavüz olursa kendini müdafaa ediyordu.

Halbuki artık tecavüze geçmeye karar verdi.

Bolu vakasından sonra Kastamonu Valisi, Bolu mutasarrıfı, Zaptiye kumandanı Vali'nin odasında toplanarak günden güne büyüyen meselenin bastırılması için konuştular.

Vali:

— Bunları, dedi, kökünden söküp atmak lâzımdır. Şimdiye kadar sükût edildi.

Kumandan hesap etti.

— Muvaffak bir mücadeleye girmemiz için isyan mıntıkasını iyice tayin etmek lazımdır.

Eli silah tutanların miktarını bilmemiz icabeder. Sonra bunlara iltihak eden, yardıma gelen eşkıyayı hesaba katmak lazımdır. Müspet iz üzerinde yürüyelim.. Ben isyancıları üç bin farz ediyordum.. Daha az çıkarlarsa ne âlâ, biz kâr ederiz.

Müftü heyecanla atıldı.

— Zındıkları imha için ne lazımsa yapmalıdır. Din-i mübin

bu hususta her vasıtayı mübah kılar.

Vali vilayetin haritası üstünde isyan mıntıkasını işaret ederken dışarıdan sesler aksetti.

—La ilahe illallah.. Hüvallahü ekber, diye kurban bayramlarında koyunlar kesilirken tekrar edilen bu ölüm ve felaket marşı sesleri dalgalandı; sesler gittikçe yakınlaştı.

Vali ye vilayet erkânı evvela bir baskına uğramış olduklarını zannettiler; kamçıya hazırlanıyorlardı. Müftü Vali'nin telaşını görünce dayanamadı.

—Zındıklar böyle kelimat-ı mübarekeyi telaffuz kudretinden mintarafilâh menedilmiştir. Onların izanı laşerikeleh olan Cenabı Bârî'yi idrak edemez. Bu lahni latif bir Müslüman oğlu Müslümanın ağzından çıkıyor. Müftünün bu izahatı Vali'ye cesaret verdi. Vilayet konağının bahçeye bakan geniş pencerelerinin kenarına yaklaştı etrafı seyre başladı. Vilayet erkânı da valiyi taklit etti; gürültü çıkaran kitlenin önünde ulâmadan "Seyit Efendi omzunda kocaman bir atlas ve üzeri ayetlerle hadislerle işlenmiş sırmalı bir bayrak, elinde upuzun bir asa ile yürüyordu. Arkasında türlü türlü adam vardı: Hele yedi, sekiz tane, kimi ye il, kimi beyaz sarıklar sarmış softacıkların salına salına yürüyüşleri, etrafa gazaplı, gazaplı bakışları kafileyi bir karnaval sürüsü haline sokuyordu. Kafile vilayet konağının dış kapısından girdi. Şimdi daha çok gürültü işitiliyor

Seyit Efendi vilayet konağının merdivenlerinden çıktı mermer eşikte durdu. İhtiyar yüksek sesle bağırdı:

—Şer ile davamız vardır.

—Valiyi isteriz!

Vali'nin yaveri dışarı çıktı.

—Buyur Hocafendi Hazretleri Vali Bey odasına.

—Hayır,. Hayır ibad-ı müslimini yalnız bırakıp bir yere gidemem; Vali yanımıza gelsin.

Vali Bey redingotunu ilikledi eşiğin bir kenarında ayakta durdu. Tabi vilayet erkânı Vali'nin arkasında saf saf dizildi. Seyit efendi derhal nutka başladı:

—Nedir bu hal, nedir bu çektiğimiz? Elhamdülillah Müslüman bir devletin idaresindeyiz kefere bile buna cevaz vermez meğerki zındık ola..

Ey hami-i din-i mübin olan makam, ey Ümmet-i Muhammed'in vebali idaresini sine-i sadakatine alan Vali, niyazımız oldur ki sihirbazlar etrafımızı sardılar hâşâ peygamberlik davasına çıkan karıların yaptıkları artık haddi aştı nerede bir Müslüman görseler demini helal biliyorlar. Malını zapt ediyorlar, tüccarın emvâlini ihrâk-ı binnar ediyorlar.. Medet senden..

Seyit Efendi'nin nutku bir hayli sürdü. Seyit Efendi nutkunu okurken ara sıra softalar hep bir ağızdan:

— Lailahe illallah.- Diye bağırıyorlardı, sarıklı çocukların sesleri cıyaklaya cıyaklaya kulakları tahriş ediyordu.

Seyit Efendi nutkunu ilahi sesleri arasında bitirdi.

Sıddıkzade'nin kâtibi sekiz yaşlarında yeşil sarıklı ve arkasında sarı şam hırkası ve ayağında minimini' sarı cadik pabuç olan bir çocuğu dürttü.

Çocuk zenbereklenmiş gibi yürümeğe başladı ve tıpkı Seyit Efendi gibi sallana sallana mermer merdivenlerden çıktı ve söze başladı ve bir makine gibi bir hamlede tırt tırt bir şeyler söyledi:

—Malum ola ki Cenabı Hakk ezeli ve edebi olup lâşerikelehtir. Ahir zaman nebisi dahi Muhammet Mustafa olup ondan sonra peygamber gelmeyecektir.. Böylece malum olsun

(Bir saniye kadar durdu nefes aldı; gene soluk soluğa okumaya başladı:)

— Ye dahi malum ola ki zenci taifesinden ve azası noksan olanlar ile avratlardan peygamber zuhur etmez diye bir şişirme düdük gibi öttü öttü, nihayet sustu. Yeşil sarıklı, şam hırkalı çocuk sözünü bitirir, bitirmez elini cebine saldı. Sıddıkzade'nin imaret önünde çoluğa çocuğa eliyle dağıttığı peynir şekerlerinden bir avuç aldı, çatırr.. çatırr.. kütür.. kütür ağzını şaplata şaplata, şapırdata mermer merdivenden indi.

Gene gürültülü sesler yekpare bir çığlık gibi gümbürdedi:

Allahü ekber ve lillahilhamd!..

İki bıçak parıldadı ve yüksek mermer basamakların önünde iki koç kanlara bulandı ve sesler yükseldi:

— İki sihirbazın da kellesi böyle kopsun

— Kopsun..!

— Kopsun... n n n n n!

Bir başka ses:

— Hak-i pâki vatanı sihirbazların vücudundan tathir için kanımızın son damlasına, kadar akıtmaya hazırız

Sıddıkzade'nin kâtibi:

— Hepimiz dini bir uğruna ya şehit ya gazi olmaya azmettik.

Sıddıkzade'nin kâtibi Seyit Efendi'nin yanma sokuldu.

— Ahaliye yemin ettirsek tam zamanıdır.

— Ağam bunu düşündü dedi ki yemin işini olsa olsa Seyit Efendi başarır..

Seyit Efendi hafifçe sırıttı;

—Ondan kolay ne var? Dedi.

Merdivenlere doğru yürüdü.

Seyit Efendi mermer basamakları ihtiyar halile hızlı hızlı çıktı, bağırdı:

— Ey ahali sizi Resulüekremin başı için sihirbazlara karşı cihada davet ediyorum, içinizden bu cihada girmek istemeyenler bir tarafa ayrılsın.

Sıddıkzade'nin kâtibi bağırdı:

— Hep gideceğiz...

— O halde yemin edin bakalım.

— Ederiz.

— Sihirbazlara karşı cihada iştirak etmezseniz avretleriniz boş olsun mu?

Karılarından yanık sekiz, on ses duyuldu:

— Boş olsun!!.

Vali Seyit efendiye döndü.

— Efendi hazretleri, ahalinin istediği oldu, hükümet de icap eden tedabiri ittihaz etmiştir. Lütfen halk dağılsın.

Seyit Efendi:

— Vali de yemin edenler arasındadır.

Artık dağılınız, ben burada kalıp görüşürüm, dedi. Bunun üzerine kafile hükümet konağı avlusundan çıktı. Vali ve erkânı vilayet odalarına çekildiler, aradan beş dakika geçmemişti:

Kapı vuruldu:

Yaver içeri girdi, selâm verdi

—Efendim, dedi, Adaköy'den bir esir aldık..

Süleyman bendeniz kardeşi Pazvantoğlu'nu görmek için gitmişti gelirken yolda rast gelmiş. Hemen atını değiştirip Bolu'ya gitmiş, adamı tevkif ettirmiş. Emir buyurularsa huzurunuza getirelim.

Vali cevap verdi;

—Getiriniz teresi..

Zabtiye yüzbaşısının yanında kelepçeli bir köylü içeri giriverdi.

Vali sordu:

— Babanın adı.

— Dursun!

— Senin adın?

— Satı..

—Lahavle bunlar nasıl ad ki?

Köylü başını salladı:

— Biz Türküz ağam. Diye cevap verdi.

Vali mecliste bulunan ulemadan Seyit Efendi'ye döndü.

— Efendi hazretleri, bunların vebali size râcidir. Henüz bu zındıklar Müslüman esamisine bile sahip değil!

Hoca Seyit Efendi cevap verdi:

— Paşa efendimiz.. Hakkı asafileri dergâhıdır.. Ancak bu

domuzları iyi bilmezsiniz. Bunlardan, on para almak mümkün değildir. Para almak canlarını almak gibi bir şeydir, yoksa talebe-i ulüm gibi kullarınız dini diyaneti çoktan öğretirlerdi. Hepsi dini bütün Müslüman olurlardı. Fakat zındıklar pek hasis şeyler.

Vali isticvabına devam etti:

— Ananın adı?

— Yasin kadın...

— Ne güzel ad...

Köylü bön bön baktı gülümseyerek cevap verdi.

— Anam da sizin gibi şehirlidir de onun için ona kibarca ad koymuşlar.

Müftü söze karıştı:

— Efendim eski âdettendir.. Ad konacağı zaman Kur'ân'dan tefeül olunur. Sağ ve sol sayfalardaki ism-i haslardan biri doğan çocuğa verilir. Bu herifin de anası tesadüf şehirde doğmuş onun için bu nimetten istifade etmiş yoksa hadis-i şerifte mezkûrdur köy halkı küfür ehlidir. Vali kıranta sakalını sıvazlayarak söyledi: Bu da mucizat-ı nebeviden biridir. Hakikaten öyle.. Şu gaile bertaraf olsun.

Bu cümle-i tayyibeyi hattat Rüştü Efendi'ye bir levha-i garra halinde yazdırayım.

Müftü:

—Köylülerin küfürüne dair nice, nice hadiseler vardır, hatta kurandaki Arabi küfürün ve nifakın eşeddile malumdur ayeti de bu manada dır. Kitabı ilahide mezkûrdur ki, ehl-i bedavet, köylüler şehirlilerden ancak bir sene sonra cennete gidebileceklerdir.

Seyit Efendi Vali'ye döndü:

—Bakınız şu zındığa nasıl şu mübarek sözleri işitiyor da gene hayvan gibi bakıyor.

Vali Satı'ya döndü ve sordu.

— Satı bu bizim söylediğimiz kelimat-ı mübarekeden ne

mana istişmam ediyorsun...

Satı da cevap yok, Satı mum gibi, Satı bir kaya gibi sessiz durdu.

Vali hiddetle bağırdı.

— Yani hayvan bir şey anlıyor musun?

— Ağam ben Türküm.. bir şeycikler anlamıyorum.

Vali suali değiştirdi isticvabına devam etti:

— Senin peygamberin kim?

— Bilmem..

Bak zındığa peygamberi inkâr ediyor.

Sen Allah'ı bilir misin?

— Tanımam ağam..

Hâkim efendi söze karıştı.

— Zındıklar zaten Allah'ı nefyen inkâr ederler.

— Dininize müsade buyurun bir sual sorayım:

— Buyurun.

Hâkim köylüyü kötü kötü süzdükten sonra:

— Hey bana bak.. Hazret-i Ali'yi bilir misin?

— Bilirim Dudu bacımın evindedir. Gökten oraya indi

— Beyfendi hazretleri? Bunlar nübüvveti haşa sümme haşa Hazret-i Ali'ye tahsis ederler. Bir sual daha sorayım..

— Buyurun.

— Hey sen camiye gider misin?..

— Ben çifte giderim.

— Cuma günü olsun gitmiyor musun?

— İhtiyarlar giderdi ağam!

— Şimdi gitmiyorlar mı?

— Esma Bacı camiyi tahıl ambarı yaptı ağam

— Hay lanet olsun senin bacına

— Lanet Yezid'e Ağam, Sus!

Bacılar bunu işitir. Sonra cellad-ı gayb boynunuza Zülfikar'ı indirir.

Kimdir bunlar? Hem Hızırlar da varmış?

— Var ağam, var.. Hem de pek çok.. Ağzımızı sıkı tutun. Biz onları bilmiyoruz Nereye gitse insanın başında uçarlar Esma Bacı nereye gönderse koşarlar gibi göçerler. Biz onları görmeyiz bilmeyiz.

Vali Satının cevaplarından hiddetlendi, sinirlendi birkaç defa geğirdi. Oda:

— Öyt... Öyt.. Sesiyle doldu dişlerini gıcırdattı: garç.. Garç hiddetinden sakalından bir kaç tel kopardı.

Uçuklaşan dudakları titreye titreye:

— Lahavle Velakuvvete diye söylendi Sonra müftü Sadık efendiye döndü. Bu bakış:

—Bu herife ne ceza vermeli demek ister gibi. 'bir bakıştı, fetva vermekte mahir olan müftü derhal zihninde bir fetva müsveddesi hazırladı ve Vali'ye bir kâğıttan okur gibi:

— Zeyit Allah'ı inkâr etse peygamberi tanımasa, buna mukabil ülûhiyet ve nübüvveti Hazret-i Ali'nin şahsında cem eyleyip halis bir rafazı ve müşrik olsa zeyidin katli vacip olur mu? Elcevap katil caiz olur.

Vali bu şifahi fetvayı dinledikten sonra Satıya döndü:

— Biz seni asacağız.. Diye gözlerini açtı.

Köylü;

— Esma Bacı beni kurtarır. Diye sükûnetle cevap verdi.

Esirin ifadeleri dikkate layık görüldü. Satı'nın idamından evvel ifadeleri olduğu gibi İstanbul'a yazıldı. İstanbul'dan gelen cevapta esirin alelacele gönderilmesi ve zinhar idam olunmaması tebliğ ediliyordu.

Vali'nin:

— Seni idam edeceğiz sözü pek kısa bir zamanda şehirde yayılmıştı... Herkes isticvabın sonunda Satı'nın asılacağım zannediyordu hatta idam sehpasını görmek için hazırlananlar vardı. İş

birden berakis oldu.

İsticvap esnasında:

— Beni siz asmak isteseniz de Esma Bacı beni kurtarır diyene gülenler ürktü.

Filhakika köylünün dediği oldu. Vali idam talep ettiği halde hiçbir şeye muktedir olamadı. Bu halk arasında Esma ve Dudu'nun nüfuzunun artması için en münasip fırsat oldu.

Bolu hapishanesinden kaçanlar doğru Adaköy yolunu tuttular. Vakıa ayrı ayrı yollardan gittiler, kimi zaptiyelerin eline esir düştü fakat pek çoğu Dudu ve Esma'nın karargâhına vasıl oldu. Bolu hapishanesinin kapılarını kurnazlıkla açtıran kaymakam hapishaneden kaçanların başında olduğu halde kafile Adaköy'de Ali'nin türbesi önünde durdu.

Eskiden Bektaşi tekkelerinde bir hayli gün geçirmiş olan Şaban Ali'nin mezarı önünde hapishaneden kaçanlara hapishanede iken öğrettiği nefeslerden birine başladı. Ve bütün kafile bir ağızdan onu takip etti:

— Ali'm, Ali'ın, Şah Ali'ın,..

Bu ses dergâhtakileri birden belinletti. 150 kişinin sesi bilhassa 150 hançereden birden çıkan "Ali", kelimesi müthiş bir gümbürtü ve heybetli akisler yapıyordu.

Bolu hapishanesinin açıldığı ve hapislerin kaçtığı Hızırlar tarafından haber verilmişti. Esma sesleri işitince Dudu'yu dürttü. İkisi de kalktılar dergâhın önüne çıktılar. Kaymakam at üstünde idi. Esma kaymakama dik dik baktı ve:

— Yoldaş, dedi, sen hapishaneyi açan Şaban'sın

— Senin himmetin hora geçti. Ali seni yoldaşlığına kabul etti. Yoldaşlarına söyle köylerine gitsinler istirahat etsinler.

Korkmasınlar. Çocuklarını, görsünler.

Şaban Esma'nın bu malumatına hayret etti. Şimdiye kadar Zülfikar ordusunun başında bulunan Esma'yı kuvvetli bir şahsiyet olarak tanıyordu.

Fakat onun böyle gayıptan haber vermesi bilhassa kendisine

ait işleri görmüş gibi söylemesi hayretini arttırdıkça arttırdı.

Esma'nın bu fevkalade hali Şaban'a adeta korku verdi. Şaban Esma'nın bıraktığı intibaları yeniden halketi. Kadının iri yarı bedeni Şabanın gözlerinde bam başka bir hal aldı. Bir erkek pehlivana benzeyen Esma da ruhani hiç bir hat yoktu. Fakat Şaban bu kalın kemik yığınını inceltti kadın sade bir ruh kaldı. Bir ruh ki her yere san her yerde hazır, her yerde nazırdır. İlk konuşma Şaban'da bu tesiri yaptı. Ve sandı ki Esma onun düşüncelerini birer birer tanıyor, ve kadın ağzını açınca bunları birer birer söyleyiverecek.

Şaban bu hayranlık içinde dalgalanırken Dudu türbenin kapısında göründü. Esma Şaban'a:

— Attan in, dedi..

Şaban attan indi.

— Git el öp, dedi

Şaban Dudu'ya doğru ilerledi. Dudu'nun elini öptü, ve;

— Bolu ve Mengen ahalisi Zülfikar, ordu sunu bekliyor dedi. Kendisi vaktiyle ve Vali'nin huzurunda olduğu gibi elpençe divan durdu. Şaban'ın bu vaziyetini görünce:

—Yoldaş, dedi, burası Vali konağı değil bura da efendi ağa hep bir.

Hapishaneden kaçanlar köye misafir edildi. Şaban da dahil olduğu halde dergahta divan kuruldu. Bütün ihtilâl erkânı içtimaa iştirak etti

Dudu bir köşede Esma onun yanında bir tiftik postuna oturmuştu. Önünde bir rahle, rahlenin üstünde ciltler vardı.

Dudu:

—Hak emri bizdedir, diye söze başladı! Mavi dokuma pantolon beyaz ceket giymiş olan köy heyetleri iki kadın etrafında fırdolayı diz çökerek toplandılar. Esma'nın yüzündeki gök rengindeki nikap boş odada bazen kapkara ve korkunç bir gölge halini alıyordu.

Esma;

— Bolu ve Mengen elinizde olmalı, dedi.

Yüzündeki maske oynar gibi oldu. Sarsıldı, dalgalandı, yüzünün gerilen hatları meydana çıktı. Esma'nın "Bolu ve Mengen elinizde olmalıdır" sözü ağzından o kadar sert o kadar şiddetli çıktı ki; bir söz ağızda ancak bu kadar barutlaşarak, mermileşerek infilâk eder. Esma'nın sözleri bir tahrip bataryası gibi patladı ve etraf sus pus oldu. İleri hareketinden şüphe edenler, içlerinde ümitsizliğe benzer hisler taşıyanlar, Esma'nın mütalaasına itiraza hazırlananlar harap ve enkazla dolu bir istihkâm bakayası halini aldı.

Esma püskürdü, Esma ateş savurdu.

Hasan aldığı haberleri anlattı.

—İşte hırsızlardan aldığımız bir mektupta, deniyor ki: İzmit'ten ve Adapazarı'ndan asker gönderiliyor. Bu askerler Bolu'da toplanacak, biz onlardan evvel davranıp Gerede ile Mengen'i tutmalıyız.

Dudu;

—Mengen, Gerede bizim olacak, dedi.

Şaban;

— Akçeşehir iskelesinden de gemilerle asker göndermeleri mümkündür. Devrek derhal alınmalıdır.

Hasan Şaban'a baktı, Şaban Esma'ya, baktı, Esma Dudu'ya baktı.

Dudu:

— Devrek'e dedi..

Hasan:

— Akçeşehir yolu da tutulsun.

Bunlar konuşurken Esma'nın emirberi Selman içeri girdi. Ve elindeki mektubu Esma'ya uzattı. Esma mektubu Hasana verdi. Hasan mektubu evvela kendi okudu. Sonra seslendi.

— Yeni haber var. İnceli kalınlı sesler dalgalandı. İnceli kalınlı sesler inceli kalınlı helezonlarla dağıldı:

Hayırdır.. İnşallah hayırdır inşallah.. Hasan elindeki mektu-

bu okudu:

— Ereğli ve Akçeşehir sahilleri arasında, karaya asker çıkarılıyor.

Bir alay süvari ve topçu İstanbul'dan gemilere bindirilmiştir, Karaya çıkacak olan askerleri doğru Adaköy istikametinde ilerleyecekler. Maksatları türbeyi hak ile yeksan etmektir.

Esma mektubun okunması bittikten sonra dişlerini gacırdata gacırdata söylendi, bir şeyler homurdandı

— Bana Pazvantoğlu'nu çağırın diye bağırdı.

Biraz sonra Pazvantoğlu meclise geldi ve Esma'nın önünde diz çöker gibi bir vaziyet aldı:

— Emret, dedi.

Esma:

— Devrek, Bolu, Mengen elimizde bulunmalı evvela Devrek'i zapt edelim. Sen yarın sabah arkadaşlarınla erkenden yola çıkarsın. Yezitler girmeden Zülfikar ordusu ve Gök sancak Gerede de bulunmalı. Bu emri verirken Esma bir hükümdar gururu duydu. Emretmenin zevki onu sarhoş bile etti.

Şimdiye kadar birçok emirler vermiş olan Esma bu son emre benzeyen bir emir daha vermemişti. Bu son emirle koca Ömer'in odasından doğan devletin ilk istilacılığı başlıyordu.

Uzun seneler içinde hükmetmek hükümran olmak arzusunun sonsuz bir susuzluk gibi hisseden Esma için şehirler zapt etmek için emirler vermek sonsuz bir saadetten başka bir şey değildi. Başka bir şey olması ihtimali yoktu.

Dudu da Zülfikar ordusuna hareket emrini verdiği için, çok memnundu öyle seviniyordu, tarif edilmez.

Dudu yatmağa hazırlanırken,

Esma:

— Bacım, dedi. Bu günlere ne güçlükle yetiştik, boğazlarından at yularları ile kavaklara asılanlar sağ olaydılar da bu günü göreydiler. Kederlerinden hasetlerinden çattadak ortalarından ikiye bölünürlerdi.

Bu sözleri konuşan kadınlar bir az sonra:

— "Bismillah.. Destur ya Ali, dediler ve yataklarına uzandılar. Bir zamanlar:

Yattım sağıma, döndüm soluma töbe ettim günahları diye hafif hafif fısıldaştılar. Sonra bezir lambası püf diye söndürüldü. Karanlıkta horultular puflamalar başladı.

Dudu vakıa at yularlarıyla kayak ağacına asılanlar ile fazla meşgul olmadı. Bu iş için hatta fazlaca zihin bile yormadı. Yalnız Dudu lambayı söndürüp duasını okurken önünden sıra sıra kayak ağaçları bir karanlık hayalet halinde geçti; kavak ağaçlar ile ne münasebeti vardı. Gözlerini yumdu uyumaya çalıştı ve uyudu. Hatta o kadar uyudu ki horuldadı horuldadı.

Fakat bu horultu çok sürmedi. Dudu korkunç sesler çıkardı.

Uyku içinde ağlayan insanın boğuk, boğuk sesi işitildi. Bu acaip sesler işitildiği zaman Dudu hâlâ kavaklarla uğraşıyordu.

Daha uyumadan önünde sıra sıra dizilen kavaklar birden kapkara, yüzlerle başı olan bir yılan halini alıyor. Bir insanı ferah ferah yutabilecek gibi geniş ve kıpkızıl ağızları açılıyor. Avurtları bir körük gibi esniyordu.

Bedenleri birbirine örülmüş başları havada yılanlar Dudu'ya doğru uzanıyor. Dudu koşmak istedikçe karşısı sürü sürü balmumu renginde adamlar çıkıyordu.

Bu adamların boğazlarında birer at yuları, boyunları ipince ve upuzundu, boğazlarındaki yularlardan havaya asılmışlardı. Dudu acaip yılandan kaçmak istedikçe boyunlarındaki yularlarla göğe asılmış bir halde salıncakta sallanır gibi kolan vuran adamlar tarafından ejderin üstüne itiliyordu.

Bu esnada ince, sarışın, narin bedenli Hüseyin lime lime olmuş bir vücutla karşısına çıktı. Onu da şerha şerha yaralarından ılık kan sıza sıza ejdere doğru sürüklüyorlardı. Dudu gördüğü manzaradan dehşetlendi, odanın içinde korkunç bir çığlık dolaştı:

— Bırakın onu.. Bırakın onu.. Beni parça parça edin, beni öldürün. Bırakın oğlumu, bırakın Allah aşkına..

Boynu yularda asılı duran biri yanındakilere seslendi;

— Sus katil. Sus!

Havada sallanan bedenlerden biri ötekilere seslendi:

— Evvela oğlunun ölümünü görsün..

Ali'nin türbesinde gene boğuk boğuk sesler çalkandı:

— Ben katil değilim.. Ben katil değilim.. Ben anayım, oğlumu bırakın..

Önünde kopuk kelleler, başından ayrılmış bedenle, üzerlerindeki derileri, etleri kuş gagaları, köpek dişleriyle delik deşik olmuş yığın yığın iskeletler, sırıtan çene kemikleri, asla kapanmayan oyuk göz evleri sıra sıra dizildi. Ve hepsi üzerine atılacakmış gibi Dudu'nun etrafını sardı.

Dut ağacına asılan faizci Hafız, Dudu'yu gammazladığı için yatağında boğulan hacı sofu, Esma'ya orospu dediği için tabanca ile tarlasında vurulan muhtar Memiş de bu kafilenin içinde idi.

Bir fırtına gibi bağırıyorlardı:

— Katil... Katil...

— Katil... Katil...

Dudu sabaha karşı:

— Ben katil değilim Ali emretti, ben yaptım!. .

Diye söylene söylene uyandı.

Helecanla gözünü açtığı zaman daha çok dehşetlendi. O kocaman ağızlı ve birçok kafaları olan yılan odanın içinde idi. Eğilerek baktı, aldanmıyorlardı. Ejderha simsiyah başlarını yukarıya doğru dikmiş. Dudu'ya atılmaya müheyya bir halde idi.

Çığlıktan Esma uyandı, Dudu:

— Esma.. Kız buradan kaç.. Git!..Ejderi görmüyor musun?

Esma baktı, Dudu ocağın önünde bir noktaya gözlerini dikmişti. Esma da baktı, simsiyah, uçları kıvrık ocak maşasından başka bir şey yoktu.

Esma ocağı karıştırmak için elini maşaya uzatınca Dudu:

— Seni de öldürürler,. Seni de öldürecekler,. Diye diye bayıldı.

Dudu heyecanla uyanmış ve etrafı kirpiklerin arasında biriken yaş damlalarının arkasından görmüştü, yatağı da ocağa çok yakındı, ilk gözüne çarpan maşanın uçları idi. İlk gördüğü şeyi tabii haddinden fazla büyük gördü ve heyecan verdi. Maşa onun için bir ejder oldu. Ne zaman maşa görse derhal ejder ona ağzını açıyordu.

Dudu odada böyle söylenirken kapı vuruldu Zaten sabah da olmuştu. Selman:

— Pazvantoğlu hazır, türbenin önünde, dedi. Esma hazırlandı, mavi nikabını yüzüne geçirdi. Terzinin yaptığı bayraklardan birini eline aldı ve dışarı çıktı.

Esma, Dudu'ya seslendi:

— Bacım dedi haydi Pazvantoğlu gelmiş, bizi bekliyormuş.

Dudu, Esma'nın sözlerini afal afal dinledi. Bön bön, bomboş gözlerle Esma'ya baktı. Dudu da dışarıya çıkmak için hiç bir hareket yoktu. Esma Dudu'nun dışarı çıkmak istememesine pek çok memnun oldu. Çünkü Dudunun yüzünde sevince benzer hiç mi hiç bir hat yoktu.

Halbuki herkes Dudu'nun yüzüne, yüzündeki en küçük çizgiye bile ehemmiyet verirler. Onu yüzündeki bir küçük değişiklik derhal tesirini gösterirdi. Bunun için Esma Dudu'nun dışarı çıkması için ısrar etmedi.

— Bacım sen rahatına bak, ben. Pazvantoğlu'na şu bayrağı vereyim.

Dudu cevap vermedi tasdik eder gibi başını salladı.

Dudu odadan dışarı fırladı.

Pazvantoğlu pür silâh kır atının üstünde göründü. Uzun yastıklı bıyıkları, geniş gövdesi gümüş bilezikli martini ile ne heybetli idi. Ne yaman, ne müthiş bir bakışı vardı. Bu heybetli ve şanlı haydut Esma'yı görünce atını sürdü. Türbenin tam kapısı hizasında kır at durdu. Pazvantoğlunun arkasından gelen 270 atlı da kır atın soluna dizildi.

Esma elindeki mavi renkli ve üzerine Zülfikar resmedilmiş bayrağı Pazvantoğlu'na uzattı, gözleri sevinçle açıldı ve fırtınalara hükmeden bir nîm ilâh gibi söyledi. Esma'nın ağzından emirler alevleşerek kaynamış maden haline gelerek çıktı, bağırır gibi anlattı:

— Bunun ilerilere.. Çok ilerilere.. Daha çok ilerilere götüreceksin.

Pazvantoğlu bayrağı aldı.

Esma:

— Uğurlar olsun, yolunuz açık olsun, dedi.

Pazvantoğlu atını sürdü iki yüz yetmiş bir süvarinin nal şakırtıları köyü sardı. Ve iki yüz yetmiş bir süvarinin arkada bıraktığı: toz, duman içinde göz gözü görmez oldu, köy kayboldu. Nal seslerini işiten Dudu dışarıya çıkmak istedi Fakat ocağın önündeki simsiyah maşa onu yeniden çileden çıkardı. Ejder kâbusu yine bütün dehşetiyle karşına çıktı ve o bir çılgın gibi gözleri evinden uğramış bir halde Esma'nın yanına geldi.

— Ben katil değilim..

— Ben katil değilim..

Esma;

— Kendini kurtar diye muttasıl söyleniyordu.

Bütün halk henüz türbenin önünde idi.

Dudu'nun bir çılgınlığı her şeyi altüst edebilirdi.

Dudu böyle kötü kötü söylenirken Esma onu kolundan çekti, ihtiyar kadın bu ihtara aldırmadı, kulağına eğildi, yavaşça:

— Bacım aman sus.. Dedi, kâr etmedi.

Dudu biteviye:

— Ben katil değilim.. Felaket..

— Felaket.. Esma kendini ölümden kurtar! diyordu.

Nihayet kolunu çimdikledi, öyle bir çimdikledi, öyle bir çimdik bastı ki Dudu'nun sol pazusu mosmor oldu

Esma Dudu'yu evine sokuncaya kadar müşkülat çekti. Dudu

odasına girdikten sonra bağırdı çığırdı, üstünü, başını paramparça etmeğe başladı

— Bacım hasta. Bana dedi ki beni bırakın beni kimse rahatsız etmesin.

Dörtler huşuyla cevap verdiler.

— Baş üstüne Bacım, kapısına bir nöbetçi koyalım olur olmaz kimselerden yanma kimse girmesin. Esma istediğini yaptırdı hem de kimse Esma'nın sözlerinden şüphe etmedi. Dudu odasında ahali ile münasebeti kesilmiş bir halde kaldı. Artık emirleri de doğrudan doğruya Esma veriyordu. İlk günü Esma Dudu'nun namına.

— Bacım böyle istiyor diye emir veriyordu. Bu işlerin iyi gitmesi için gayet güzel bir çareydi. Çünkü "Dudu böyle istiyor" dedi mi sular dururdu.

Fakat bu hal Esma için acısını yavaş yavaş hissettiren bir dert tesirini yapıyordu.

Dudu ile müşavere bile Esma için artık bir zahmetti.

Bilhassa Esma Dudu'nun kendisine her hangi işinde itiraz etmesinden çekiniyordu.

Esma için istediğini yapamamak ölümle birdi. İtiraz nereden gelirse gelsin bir akrep sokmasından, başka bir şey değildi.

Esma Bacı da artık itirazlardan akrepten çekinir gibi kaçıyor, itiraza cüret bulanları bir akrep gibi öldürmek istiyordu. Dudu ile ileri hareketi dolayısıyla aralarında bir nevi açıklık vardı. Esma ileri hareketinden memnun olduğu halde Dudu bilâkis müteessirdi. Dudu anlaşılan Gerede'ye girmeyi bile fazla buluyordu. Halbuki Esma mavi Zülfikarlı bayrağın ismi bilinmeyen meçhul iklimlerde dalgalanmasını bile kâfi görmeyecek bir halet-i ruhiye içinde idi. Esma eğer ömründe bir dünya haritası görmüş olaydı bu dişi koca bıyıklı imparatora da görünen dünyanın üzerinde adım atılmayacak daracık bir geçit olduğunu söylerdi.

Esma hükmetmeğe öyle haris öyle haristi.

***

Pazvantoğlu iki gün kadar yollarda kaldı. Ahvali tetkik etti.

Bir Cuma günü halk cuma namazı kılarken Devrek atlılar tarafından basıldı. On atlı cami kapılarını tuttu. On altı hükümet dairesini işgal etti. Memurlar derhal tevkif olundu.

Pazvantoğlu hükümet konağında nahiye müdürünün yerine geçti.

Hükümet konağının üstündeki bayrak indirildi, yerine Esma'nın Pazvantoğlu'na verdiği mavi, Zülfikar'lı bayrak çekildi.

Bayrak çekildikten sonra kasabada davullar çaldı tellallar bağırdı:

— Bildik bilmedik demeyin kasabadan dışarı çıkmak yasaktır çıkarken yakalanan olursa Züfikar'la kellesi kesilecektir. ... Haaaa... Dan...Dan...

İşgal günü akşama kadar emir üstüne emir verildi, sokaklar tellal ve davul gürültüsüyle doldu boşaldı.

Akşam üzeri çıkan tellâl ve çalınan davul halkı çok ama pek çok sevindirdi. Bütün Devrek halkı tellâlın sesini neşe ile dinledi.

— Öşür yok Vergi yok. Askerlik yok. Ahali keyfine baksın. Dann... Don.. Dan.. Bir başka tellâl sesi onu takip etti:

— Al-i Osman Devleti'ne olan borçlar affedilmiştir. Dan.. Dan.. Dan... Kaymakam mazulü Şaban Efendi Pazvantoğlu'nun yeni tabiriyle müşaviri idi Daha doğrusu vazifesi Pazvantoğlu'nun aklına gelen şeylere kulp takıp halka iyi ve güzel göstermekti. Pazvantoğlu, Şaban'ın verdiği fikirlerle Devrek halkına karşı iyi muamele etti. Bir gün de her kes Zülfikar ordusuna ısındı. Bilhassa zaptiye ve vergi derdinin ortadan kalkması halka çok ama pek çok cazip geliyordu. Akşam üzeri kasabanın eşrafı uleması kafile kafile gelip Pazvantoğlu'nu makamında ziyaret ettiler ve işgal kumandanına kasabanın minnetini arz ettiler. Daha birkaç gün evvel Zülfikar ordusuna sihirbaz çingeneler teşkil ettikleri çapulcu alayı diyenler:

— Kasabamızın tarafınızdan zaptı ayn-ı keramet, mahz-ı adalettir efendim.

Eşraf ve ulema Pazvantoğlu'nun önünde sahibine hoş görünmek isteyen, kâh kulağını kâh kuyruğunu sallayan kâh sahibinin koruyormuş gibi rasgeldığıne havlayan birer fino halinde yaltaklanır ve finolukta birbirlerini geri bırakmak için uğraşırken dışardan sesler aksetti.

— Yaşaaasıiiın... Yaşaasıiın... Yaşaaaasıiın Pazvantoğlu.

İki gün sonra kır atının üstünde Devrek'e girdi, arkasında Selman kır bir ata binmiş omzunda koskocaman bir Zülfikarlı gök- bayrak dalgalanıyordu.

Selman'ın arkasında silâhlı muhafızlar atlarını sürüyorlardı. Esma'nın Devrek'e gelişi kasaba için bir bayram, bir şenlik günü tesiri yaptı Esma'nın Devrek'e geldiği pek kısa bir zamanda şehirde şayi oldu herkes bu acayip ahır zaman peygamberinden sonra meydana çıkan peygamberi görmek için sokaklardan bir türlü evlere girmedi.

Esma Devrek'te Adaköy'de olduğundan çok fazla itibar gördü. Adaköy'dekiler ona inanmakla beraber kendileriyle birlikte büyüyen, birlikte dert çeken insanın birdenbire yükseklere meselâ insanlıktan birdenbire peygamberliğe geçivermesini bir türlü hazmedemiyorlardı. .Vakıa Ada- köyde kendini sevenler vardı. Fakat bu sevgi bu sempati o alelade bir Esma kaldıkça kuvvetleniyordu. Halbuki peygamber Esma onlar için yanan bir haset alevinden başka bir şey değildi.

Esma'nın çocukluğunu bilenler onu;

— Ne şen kızdı, diye, kimi;

— Büyüklerin sözüne sohbetini karışmazdı diye, kimisi:

—Kıvrak bedeni var "Sepetçioğlu" oyununu güzel oynuyor diye severlerdi.

Esma birdenbire dostlarının ye dostluk hududunun dışında yeni, yepyeni bir insan olarak çıkınca eski günlere ait dostluk hatıraları Esma'yı mütemadiyen eski günlerin insanı gibi görmek istiyor ve Esma'nın yeni hayatına karşı eski dostlardan mürekkep bir kafile vücuda getiriyordu. Esma kendi köyünde kendine söylenmeyen fakat hissedilen istihfafı daima, pekâlâ

anlıyordu.

Halbuki Devrek halkı Esma'yı hiç de kendilerine müsavi bir insan addetmiyorlardı. Esma onlarla asla mukayese edilemeyecek bir insandı. Esma bir nîm ilâhtı, kendileri ona kulluk, kölelik için halk olunmuş sürülerdi.

Bu hâl Esma'yı gayet memnun ediyordu.

Esma Devrek'e gelmekle ikinci bir kâr daha temin ediyordu. Muhafızlara terk ettiği Dudu'dan tamamıyla uzaklaşmış oluyordu. Dudu emin muhafızların nezareti altında idi. Onu Türbede bırakırken muhafızlara eski emrini tekrar etmiş;

— Bacım, demişti kimseyi huzuruna almak istemiyor sakin ha kimseyi yanına bırakayım demeyiniz.

Esma Devrek'te bir hükümdar gibi harekete başladı.

Esma'nın ordusu kasaba halkı tarafından besleniyordu. Fakat aradan iki hafta geçtikten sonra işler değişmeye başladı, civardan gelen gönüllülerle ordunun mevcudu epey artmıştı.

Askerleri beslemek gittikçe müşkülleşiyordu. Tahsildarsız, zaptiyesiz, ordusuz olacak denen devlet iki hafta sonra yeni yeni tedbirler almaya başladı. Bir gün gene davullar çaldı, malı olanlara tellâllar bağırdı.

—Arpadan on kilede bir kile, buğdaydan mısırdan, darıdan kırk kilede bir kile vergi verecekler.

Duyduk duymadık demeyin haaaaa!

Bu haber Devrekliler üzerinde pek fena tesir yaptı. Lâkin ümidi bu sefer de hoşuna çıktı. Yeni peygamberin vaitleri ilk ayını doldurmadan sukutu hayal ile neticelendi.

Hele:

— Yalansız hilesiz vereceğiniz vergiler makbuldür, yalan yaparsanız cellâd-ı gayıp derinizi yüzecektir, sözü halkı titretti.

Esma'nın emriyle bölüklere yeniden gönüllü askerler kaydına başlandı. Adaköy'de doğan devlet hücuma hazırlanıyordu. Bilhassa Esma Devrek'te kendisini çok kuvvetli hissediyordu.

***

Pazvantoğlu'nun kardeşi gizlice Devrek'e geldi.

Pazvantoğlu'nun kardeşi Süleyman Vali'nin casusu idi. Aynı zamanda, kardeşini kandırmağa memur edilmişti. Kardeşi Musa'ya Vali'nin köylü ihtilâlini bastırmak istediğini anlattı.

Ve dedi ki;

— İstanbul'dan kuvvetler geliyor Adaköy'ü hak ile yeksan edecekler, topçular var; süvariler var. Kum gibi asker gönderiyorlar. Gel bu işten yaz geç..

— Kardeşim iyi ama, dehalet eden eşkıyaya alay beyinin yaptığını bilirsin.. Bir gün rahat ederiz sonra çoluk, çocuk seril sefil yollara düşeriz.. Sürgüne gideriz orada sürün babam sürün!.

— Bu defa öyle değil! Gelirsen kurtulursun gelmezsen işin dumandır..

— Çoluğunu çocuğunu düşün!

— Gel hükümete teslim ol!.

Pazvantoğlu kardeşine yiyecek gibi baktı.

Kardeşi:

— Öyle dik dik bakma sihirbaz bir karı ile bir orospunun ardından nasıl gidersin. Sana Pazvantoğlu derler.

— Evet bana Pazvantoğlu dedikleri için böyle yapıyorum ya!

— Haydi sen de bu karılara inanma, onların peygamberliği havadır.. Sen koca Sancak-ı şerife karşı duruyorsun.

— Hah haaa. Sancak-ı şerif mi? Onun ne mal olduğunu biliriz. Esma Bacıda ondan iki tane var.

— İstanbul'dan gelenler bir şey yapamazlar..

— Kardeşim.. Sana söyleyeyim bak.. Eğer gelmezsen, teslim olmazsan. Kastamonu'daki çoluğunu çocuğunu İstanbul'a götürecekler.

Pazvantoğlu:

— Hayır dedi, ne desen, hayır! Ben bu işten yaz geçemem.

Kardeşinin sözleri Pazvantoğlu'nun üzerinde fazla tesir yapmadı, fakat her halde düşündürdü. Kardeşinin kendisiyle

görüştüğünün dördüncü günü idi ki Zülfikar ordusu kumandanlarından ve sayılı eşkıyalardan Sungurlulu Deli Bekir, Keskinli Mustafa, Araçlı Kâzım, Musa'nın yanına geldiler.

Hep birden söylüyorlardı:

— Sen bizim büyüğümüzsün, dinle yahu!. Burada dövüşen, vuruşan biziz, bizim kanımız akıyor, bizim kellelerimiz tehlikede.. Sonra da alt oluyoruz.

— Hızırlar hep yerlilerden, rical-i gayıp yerlilerden, cellad-ı gayıp yerlilerden...

— Rençber istemezse bir şey olmuyor. Vergi isteyeceksen haddin varsa Hızırlardan izinsiz bir şey yap; emir edemedikte sonra bu efelikten ne anlaşılır.

— Ha devlete zaptiye olmuşuz ha bunlara asker. Hep bir.

Musa da dahil olduğu halde eşkıyaların maksadı fırsattan istifade ederek, talan yapmak bu vesile ile şanlarını biraz daha arttırmaktı.

Halbuki Esma Bacı ve köylü, heyetleri eşkıyaları yalnız bir icra vasıtası haline sokmak istiyorlardı.

Bir kaç gün içinde Zülfikâr ordusunun ileri hareketinde birlik bozulmuş köylü ve eşkıya tarafları birbirlerine yan gözle akmağa başlamışlardı.

Bilhassa Pazvantoğlu halkın fazla vergi vermesini gönüllüler bolca maaş verilmesi, istiyordu. Bundan baka dağlara birer küçük imparator olan adamlar nizamlı ve kaideli bir yerde sıkılıyorlardı.

Musa sözleri kısa kesti:

— Bunları sonra konuşuruz, haklısınız fakat rical-i gayıp duyarsa hepimizi keserler, biçerler lime lime ederler.

Dedi münakaşayı kapattı. Vakit epeyi geçmişti neredeyse horozlar ötecek, sabah olacaktı. Heybetli haydutlar konuştuklarımızı acaba Esma Bacıya kim haber verecek diye düşünerek yerlerine çekildiler. Pazvantoğlu yatağına girdi. Fakat uyumak ne mümkün, sağa döndü olmadı, arkası üstü yattı gene olmadı, yüzükoyun yattı hiç rahat edemedi

Uyuyamadı vesselam! Uyuyamayınca tuhaf tuhaf düşünceler sardı. Fena fena ihtimaller, aksi aksi düşünceler vızıldayan konduğu yeri kabartan bir sivrisinek alayı gibi sıkıntı vererek başına üşüştü.

Kardeşinin evvel ehemmiyet vermediği sözleri kulaklarında bir trampet gürültüsüyle gümlüyordu. Bu trampet gümbürtüsüne benzeyen sözler yavaş yavaş perde perde açılan levhalar halini aldı. Kastamonu ve Kastamonu'daki ihtiyar anası, kız kardeşi bir hayalet gibi yanından geçti. İhtiyar kadınların renkleri balmumlaşmış dudakları yosunlaşmıştı, vücutları süngü, dipçik, tekme, kamçı yarası içinde idi. Gırtlakları susuzluktan kurumuş insanların korkunç boğuk boğuk iniltilerini işitti. Onlar meçhul bir yolda ve kızgın bir güneş altında ilerliyorlardı. İhtiyarların ayaklarındaki bu kalın ve ağır bukağı her adımda onları biraz daha kötürümleştiriyordu. Bu ihtiyarları sarışın eğri büğrü dikenli ve sonu bulunmayan bir ülkeyi arıyorlardı. Bu çok kuvvetli histen daha kuvvetli hayalin arkasından bakarken:

—Bütün bunlar benim yüzümden ha... diye söylendi.

Yıllardan beri aklına fikrine gelmeyen şeyler acaip bir infilâkla meydana çıkıyordu. Bu uzun seneler bambaşka itiyatlar peyda eden adamın ruhunda meçhul iklimler üstündeki kesif karanlık kalkıyordu.

Bu sebepten düşüncelerini kendisi de tuhaf buldu.

Yorulmuş gibi silkindi, gerindi;

— Adam sen de, dedi düşündüklerin de söz mü ya? Diye kendi kendine söylendi. Ve sözde düşüncelerden kurtulmak istiyormuş gibi bir türkü tutturdu.

Kalın kuru, köseleşmemiş dudakları açıldı, kapandı:

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu

Hiç gitmiyor yüreğinden sızısı... yandım

Böyle imiş alnımızın yazısı

Yassıl dağlar yassıl aslan efem geliyor

Ve Pazvantoğlu söylendi. Fakat dosdolu bir havuzun dibinde biriken hava habbeciklerine benzeyen gizli ve bu akşam evinin

kapısını tekmeleyen bir haşarı gibi ruhunun kapısını döven seslerden kurtulmak ne mümkün?

Yıllarca dağlarda bir imparator gibi hüküm süren haydut valileri korkuttu. Jandarma kumandanlarını püskürttü

Taburlar önünde amana gelmedi. Şehirleri haraca kesti, köylerde bir veli gibi indi. Dağlara bir nîm ilâh gibi çıktı.

Fakat bu akşam inatçı hislerle boğuşmadı

Bu karanlığa çekilen, karanlık saldıran hisleri yenemedi. Dudakları Sepetçioğlu türküsünü mırıldanırken, derinden gelen hisler gene ayaklandılar, gene Pazvantoğlu'nun ruhu karanlıkta çalman bir kale kapısı gibi dövülmeğe başladı.

İşte demir kapıyı döven tokmaktan daha gümbürtülü bir istifham:

Bu işin sonu ne olacak?

Bu düşünce tekmelenen bir demirkapı gümbürtüsü ile geç vakta kadar Pazvantoğlu'nu uyutmadı

Horozlar öterken ancak dermansız ve dayak yemiş bir adam gibi yatağına serildi.

***

Esma Dudu'yu türbede bıraktıktan sonra Devrek'te rahattı. Kendi kendine

Fakat Dudu'nun dergâhta kalması müthiş pek müthiş bir tehlike idi. Vakıa Esma Dudu'yu bizzat Dudu'nun kendi emri, kendi arzusu ile etraftan tecrit etmiş gibi görünüyordu. Fakat bu zan daha ne kadar zaman için böylece tertemiz kalabilirdi.

Dudu'nun bir sözü, bir feryadı bütün işleri altüst edebilirdi.

Esasen son zamanlarda kumandanların kendine karşı nasıl içten içe kine benzeyen bir şey duyduklarını seziyordu,

Esma, hafiyeler vasıtasıyla kumandanlarını sıkıdan sıkıya takip ettiriyor, konuştuklarını hemen hemen harfiyen öğreniyordu.

Pazvant oğlunun odasındaki içtimada haber almıştı

Konuşulan şeyleri de duydu. Gerçi kumandanlar Pazvant oğ-

lunun odasında toplandığı zaman evin etrafını kendi adamları ile kuşatmışlardı.

Hafiyeler dolaştılar, dolaştılar içlerinden biri nihayet ete efradının arasından sıvıştı, ve damdaki konuşulan şeyleri dinledi.

Esma Dudu'yu Devrek'e getirmeye kara verdi. Hemen bu suretle onu yanında bulunduracak hem de işi yarıda bırakmak isteyenleri yola getirmek için vasıta olacaktı.

Bunun için Esma Dudu'yu türbeden getirtti..

Ayrılalı on gün olmuştu. Dudu hapisten bunalmıştı.

Esma ile Dudu kül rengi keçeler serilmiş bir yer odasında misafir iki kadın gibi tatlı tatlı konuştular on günün hasreti Dudu'ya pek acı gelmişti. Sebebini anlayamadığı bu ayrılık için Esma;

Bacım, dedi, benim burada, senin türbede kalman lâzımdı. Sen de bana öyle demiştin. Dudu böyle bir şey hatırlayamadı.

"—Fakat kavuştuk ya!.. Diye sevincini izhar etti. Bugün hep hoş beşle geçti. Gece yatma zamanına kadar vira konuştular.

Bir aralık Esma Süleyman'a bağırdı:

— Bize bal getir....

Taze oğul balları petek, petek dolapta dedi.

Süleyman bir tabak aldı balla doldurdu, iki kadının ortasına bıraktı..

Esma ile Dudu hafif idare kandillerinin ışığında saatlerce petekleri dişlediler. Dudu fazla yiyemedi. Birden gözleri döndü uykusu gelmiş olacak ki köşeye büzüldü. Derin bir uykuya daldı. Zaten yorgundu da.

Esma, yedi, yedi, yedi, daha tabakta bal vardı aklına Selman geldi.

— Gel Selman diye bağırdı

Delikanlı karşısına çıktı.

Esma'nın gözleri dönmüştü kara gözler gene dişi hırsıyla parlıyor, dişleri adeta gıcırdıyordu. Erkeğe dik, dik, derin, derin, baktı.

— Selman dedi al. Sen de ye.

Selman petekleri aldı, bu peygamber hediyesini sevine, sevine dışarıya götürdü, sofada yemeğe başladı Bu bal acaip bir baldı.

Bir kaç lokma aldıktan sonra insanı bir hoş ediyordu. Başı hafif, hafif dönüyor, damarları yumuşuyor, vücudu pelteleşiyordu.

Fakat tabaktaki balı bırakmak istemiyordu. Kendi kendine:

— Ha gayret, dedi.

Biraz daha yedi.

Gözlerinin kapandığını hisseti. A a a! Ne tuhaf etraf önünde fırıl fırıl dönüyor, tatlı uyku asabını sardıkça sarıyordu.

Gözleri git gide kapandı.

Acaip baldan son lokmayı alırken tahtaboşta boylu boyuna uzanıverdi. Ve öylece kaldı. Dudu'nun kardeşi Hüseyin nöbet değiştirmeden geliyordu. Ay ışığında tahtaboşta dolaşan uzanıp kısalan hayaletler gördü.

Yumuşak ve ıslak sesler duydu.

Ağız şapırtıları ışıttı.

Gizlene gizlene yürüdü.

Ay aydınlığında boylu boyuna uzanmış olan Esma'nın çıplak bir baldırını gördü..

Bu baldır ne mermer, ne de fildişine benzetilebilir, onu dünyanın, en zeki teşbihi en zarif istiaresi baldırdan daha iyi daha canlı anlatamaz.

Hüseyin işte onun ta kendisini, gittikçe kalınlaşan gergin denli baldırını gördü..

Bu baldır ay ışığında utkî bir şekilde uzanıyordu; entarinin yırtmacı arasından giren aydınlık Hüseyin'in gözlerini daha derinlere kadar çekti, geniş bembeyaz, kâh bir kımıldanma ile ürperen sağa, sola yalpalanan, kâh bedenin ileri çekilmesi ile takallüs eden kalçalara hayretle baktı.

Delikanlı insan ateşiyle baktı, dudaklarını ormanda kanatır-

casına ısıran sevgiliye baktı..

Bira daha sokularak dikkatle baktı. Esma boylu boyuna yerde yatan bir delikanlının üstüne deli gibi atılmıştı. Onu uyandırmağa çalışıyor, beli uyuyan adamın üstünde çalkalanıyordu.

Kadın kolları ile delikanlının vücudunu sarıyor, kollarını sallayıp bacaklarını ısırıyor.

Sıkıyor sıkıştırıyor.

Vücudunu lime, lime edecekmiş gibi çimdikliyor. Dudaklarını emiyor, emiyordu.. Arada bir kadının tatmin edilmeyen arzularının ifadesi olan iniltileri karışık karışık, yarım yarım heceler, yarım yarım kelimeler işitiliyordu.

— İh!.. İhh!.. Diyişleri duyuluyordu.

Düşündü baktı, dönmedi. Baktı.. Baktı.. ve.. Bakakaldı. Hayret etti.

— Demek onu daha çok seviyormuş diye hiddet etti.

— Kadın peygamberde olsa âşıkını aldatır onu bir abdal ve hiç birşey anlamaz addeder diye kendine kızdı:

— Benim neyim eksik, ben erkek değil miyim? Onun benden üstün nesi var diye kendisinden utandı. Sıra ile şunlar dilinin ucuna geldi.

— Şurada bir kadın bir erkek sarmaş dolaş olmuşlar.. Ben burada neyim? Ben neciyim burada ne arıyorum?

Buradan defolup gideyim, dedi hatta başını çevirdi.

— Ne işleri varsa görsünler dedi, yürür gibi oldu.

Yürür gibi oldu diyorum çünkü arzusuna rağmen tek bir adım bile atmadı.

— Eh bakalım şu oyun nasıl bitecek, diye olduğu yerde kaldı. Ve gülmek istedi.

Esma ile Şakir'i seyre daldı. Bedbinlerin her şeyi kof addeden bomboş bir gülüşleri vardır. Bu gülüşte öyle bir gülüşü, Hüseyin kendisini tutamadı, yılan dişi gibi dokunduğu yere zehir akıtan bir kahkaha salıverdi Esma bu delice, bu her şeye:

— Yufff diyen kahkahanın tesiriyle derin bir uykudan uyanır

gibi önünde boylu boyuna uzanan delikanlının üstünden kalktı. Ortalık iyice aydınlanmış hızlı hızlı yürüyerek odasına doğru ilerledi.

Yerde yatan delikanlının dudaklarından ince kan sızıntısı boğazına doğru akıp gidiyordu. Şakir'in göğsü bağrı açıktı, sağ memesinin üstünde koskocaman bir yara vardı.

Bu yara büyük ağızlı bir kadının dişlerinin yeri idi. Hüseyin Şakir'i bu halde görünce bir başkası vasıtasıyla aldatan kadının verdiği sızıyı dindirecek tek bir çare aklına geldi.

Bu çare kadını orada Şakir'in gözü önünde öldürmekti.

Sevilen ve kıskanılan kadının kanı ne lezzetlidir. Bu vahşi zevk bir susuzluk insiyakı gibi vücudunu yaktı. Bu zevk hiddetle karışık bir zevkti.

Hüseyin ani bir hareketle silahını kavradı.

Esma başını kaldırınca Hüseyin'i ve elinde kendinse çevrilmiş silahı gördü.

Hüseyin'e baktı.

O ne bakıştı?

O ne keskin ve yalın kılıç gibi bir parıltıydı. Hüseyin olduğu gibi kaldı.

Eli tetiğe gidemedi. Vücudu taş kesildi, Kadın gökten inen bir vahi gibi seslendi:

— Onu öldür..

Bu ses onu harekete getirdi bütün vücudu bir anda zemberekleşti ve karşısındaki aygır ateşiyle coşan, kalçalarını çalkayarak eş arayan kızgın hayvan gözleri dönük artık -meydanda dişi yoktu.

Hangi sihirbaz bu işi yaptı kim o yüzün çizgilerini birden, bir anda değiştiriverdi?

Nerede o deminki bir döşek gibi erkeğin önüne serilmek isteyen dumanlı bulutlu bakışlar...

Nerede o! yumuşak, ıslak kenarları hırsla beyaz beyaz köpürmüş dudaklar.

Nerede o! Kıvrılan, pelteleşen, buram buram dişi buharı ve dişi kokusu dağıtan beden?

Şimdi Hüseyin'in karşısında insanlara hükmeden, belirsiz, sayısız kellelerin ehramları ucundan ayağa kalkan mavera ikliminin renklerini taşıyan gözler vardı. Keskin hatlı tunçlaşan bir yüz yalnız kumanda ve emir yeren, sahibinin güzel dişlerini ara sıra gösteren sert, kabil dudaklar vardı, heybetli, ve devlerle güreşenin ilah bedeni vardı.

Peygamber kadın seslendi:

— Öldür onu!

Kadın sustu:

Hüseyin'e sert sert baktı, dik dik baktı. Hüseyin gözleri yumdu ve elindeki martininin dipçiğini olanca kuvvetiyle Şakir'in başına indirdi

***

Esma hızlı, hızlı odaya girdi. Dudu bir tiftik posta üstünde hem gözün çapaklarını siliyor hem de bir ilahi söylüyordu

Esma,

— Bacım, diye söze başladı, telaşlı telaşlı anlattı:

Salman'ı vurdular

— Nerede?

— Nah şuracıkta

— Zülfikar ordusuna artık silâh çekiliyor. En iyi adamlarımız öldürülmek isteniyor Bacım nedir bu hal?

Kim bilir belki de seni öldürmek isteyen Yezid'in biri, Selman'la boğuşmuş Selman seni, beni kurtarmak için kendini kurban etmiştir.

Selman bizim için öldü.

Selman'ın katilini bulmalı, bulmalıyız. Selman'a bir mezar yapmalıyız. Selman Ali'min öz yâridir.

Dudu, heyecanlandı, titredi; dudakları bembeyaz oldu. Yüzünden bir zelzele geçti yüzünün bütün hatları altüst oldu.

Gözyaşlarına gözyaşı gibi sıcak bir ses karıştı.

— Zavallı çocuk!!!

— Can verdik can isteriz!

— Ali'm, Ali'm şah Ali'm diye daldı, gözleri kapandı. Esma Dudu'nun üstüne kirli bir yorgan çekti ve odadan dışarı çıktı,

Esma köy heyetlerini topladı zaten vaka kasabada duyulmuştu, derhal karar verildi:

Hüseyin idam olunacak.

Öğleye doğru iki ceset de gömüldü. Dergâhta iki kadın sessiz sessiz ağlaşıyorlar, ara sıra kızarmış şiş şiş gözlerle birbirlerine bakıyorlardı. Bu iki kadında biri ana, öteki çifte sevgilisini bir anda kaybeden bir âşıktı. Biri oğluna öteki yoluna baş veren delikanlılar için ağlaşıyorlardı

Esma da bebeğini hiddetle kıran bir çocuk nedameti vardı. Hatta bu iki delikanlının birden bire rüzgâr gibi ortadan çekilmelerine bir türlü inanamıyordu.

Ağlaşan kadınlar uzaktan görülmesin diye pencerelerin tahta kapaklarını sıkı kapattılar...

Bu suretle biri analığını, analığın tabii hislerini saklıyor, öteki kadın arzularını gizlemek istiyordu.

Çünkü artık onlar için ana şefkati, ve sevgilinin derdi bir kabahatti ne kalpleri ne de bedenleri kendilerine aitti.

Herkese hükmedenler kendi dertlerine doya doya ağlamak hürriyetine bile sahip değillerdir. Onun için gözyaşlarını kimseye göstermemek için çok uğraştılar. Ve nihayet sahneden halkı güldürmek eğlendirmek için sözüm ona neşeyi, kahkahayı resmeden soytarı gibi gözlerini sildiler, kendilerine metin adam çeki düzeni verdiler. Hatta Dudu, Esma'ya;

— Bu kadar ağlama Allaha asi olursun, diye kocasından öğrendiği bir tekerlemeyi söyleyerek Esma'ya kuvvet verdi.

Esma.

Güneş girsin diye pencere kapaklarını açtı. Güneşin ışıkları birlikte onların ilâhi ve içtimai şahsiyetleri aydınlığın karanlığı

bilip süpürmesi gibi içlerindeki karalığı temizledi. Peygamber kadınlar herkese karşı hiç birşey olmamış gibi neşeli ve ümitli ümitli gülümsediler.

Pazvantoğlu uyandığı zaman:

— Hüseyin Şakir'i öldürmüş.

— Hüseyin demin asıldı dediler.

Pazvantoğlu şaşırdı:

— Ne dedi... Şakir ölü mü bulunmuş?,..

— Evet.. Ölü hem de göğsünde diş yerleri varmış dudakları ısırılmaktan yara olmuş..

— Eh o öyledir, sever, oynar, öldürür onu da sevdi, oynattı, öldürdü.

—Kim?...

—Kim olacak.... Allah.

— Evet inanların göğsünü ısıran; dudaklarını emen Allah!

— Peki ya Hüseyin zavallısına ne dersiniz?

—Ne denir hiiiççç!

— Hiç değil Şakir'i öldürmüş.

— Belki!! bu toy oğlan kayak ağacında sallanırken bile birisini arıyor gibiydi.

— Sevdanın zorlusu adamı ya bıçak altına yatırır, ya dara ağacına çıkarır.

Pazvantoğlu maksadını açık söylemiyordu. Fakat herkes onun kimden bahsettiğini anlıyordu.

Araçlı Kâzım

— Yazık oldu oğlana.

Bekir bıyığının ucunu geveleyerek:

— Gözümüzü açalım! Bugün onun başına gelen yarın da bizim başımıza gelir.

Onun bizden eksiği neydi?

— Âşıktı...

Bu söz Pazvant oğlunun kafasına sipsivri bir demir parçası gibi saplandı.

— Şakir, dedi, en çok benimle arkadaştı.

Beraber dağda gezdik birlikte tutulduk, hapishanede yan yana yattık beraber çıktık. İşte bugüne kadar hep böyle. Sanırım ki bundan sonra sıra benim.

Bekir:

—Bunun sırası yok, Allah gecinden versin.

Pazvantoğlu derin bir göğüs geçirdi;

— Hınk.. Dedi.... Sustu.

Dağların âl-i kıran baş keseni olan adamlar için ölüm tehlikesi çok defa hatırlanmaz.

Fakat bir kerede hatırlandı mı sanki hemen Azrail enselerinden basmış gibi olurlar. O heybetli, kurumlu insanlar bir anda ürkekleşirler sıcak altında koyun misali alıklaşırlar.

Birbirlerinin bakışların hile sezerler. Rüzgârlarda hile sezerler. Dağlardan derlerden hile sezerler, hileyi sezdikçe canları tatlılaşır, tatlılaşır... Bu dağ çocuklarını ölüm düşüncesine daldıkları zamanılar öyle çıt kırıldım kararlar verirler, öyle korkakça işler yaparlar ki insan hayretten hayrete düşer. Pazvantoğlu ve arkadaşları biraz daha konuşsalardı herkesin içindeki dert meydana çıkacaktı.

Çünkü sonsuz maceranın bir çıkar yolunu arayanlar, yahut koşuda yorulanlar gibi hemen bir kenara çekilmek istiyorlardı. Bunca senedir Azrail'le beraber dolaştığı halde mütemadiyen ona:

— Geç yiğidim; Geç..

Diyebilenlere bu günkü korkaklıkları bir iki söz daha tekrar edilse:

— Şehri talan edip başımızın çaresine bakalım. Zaptiye ile uyuşulur ama. Bu karıların elinden elaman Diye Zülfikar ordusu darmadağın olacaktı. Fakat birdenbire kapı ardına kadar açıldı. Ve Dudu'nun kocası içeri girdi. Herkes lafı değiştirdi.

Deli Bekir sordu:

— Burada durduk kaldık, böyle olmaz.. Bacılardan haber yok mu?

— Sanırım yakında hepimize yol görünüyor. Öbür eşkıyalar kırık bir neşe ile:

— Ha... inşallah.. Maşallah.. Diye Ömer'e renk vermemeğe çalıştılar. Çubuklarını yakıp hoş beşe başladılar.

Pazvantoğlu sözde Ömer'i biliyor fakat hakikatte Adaköy'den gelecek adamını bekliyordu. Dudu'nun adeta mahpus denilecek bir halde dergâhta bırakılması, sonra gene alelacele Derneğe getirilmesi hiçte boşuna değildi. Pazvantoğlu arkadaşlarından Cin Emin'i bu işi öğrenmeğe göndermişti. Geleceği zamanı biliyor ve onu arkadaşlarının yanında görmek istemiyordu.

—Aptes tazeleyin çıktı, ve hemen yol kenarında gelecek adamla karşılaştı.

Adam kısaca anlattı:

— Dudu hatun, Esma Bacı gittikten sonra beş gün kadar hep bağırmış ağırmış, ağlamış, herkes onun ağlamalarından korkuya uğramış. Hani nöbetçiler kimseye bir şey demiyorlar; ama duyan duymuş.

—E... Adaköy'de ne diyorlar

—Ne diyecekler, halimiz berbat diyorlar.

—Daha ne var?..

—Ne olacak. Esma Bacı asıl peygamber benim diyormuş, diyorlar.

—Daha...

— Başka bir şey yok.. Ha yolda söylediler, üstümüze asker gönderiyorlarmış.

Padişah kılıcını çekmiş ordunun başında imiş, "Seyitler"de konak yeri hazırlanmış bile.

— Peki, dedi sustu.

Pazvantoğlu ve Emin ağır ağır yürüyordu. Fakat beyni bir arı

kovanı gibi uğulduyordu.

Pazvantoğlu..

—Emin... Be,. Dedi işler kötü gibi..

Pek öyle değil, yolları tuttuk mu bir defa, her şeyi yaparız.

— Bundan bize ne?

— Bize ne olur mu? Vurgun ederiz.. Yakalanırsak affedilir babam gibi zaptiye yazılırız.

— Ne çıkar be Emin? Beni vurgun etsek de Esma bize bir metelik bırakmaz ki?

— A canım tozdan dumandan ferman okunur mu hiç? Hem Esma Bacı seni sever.

— Sevmesinden korkuyorum ya, Şakir'i de seviyordu. Hüseyni de.

—Seni sevmesi öyle değil.. Onlarda hani onun aşna fişnesi vardı. Seni işe yarar adam diye sever.

— Emin sana cin, diyorlar, ama, pek kalın kafasın. Ilgaz'ın buzlu suyu senin beynini dondurmuş.

—Yani sende Esma'nın âşıkı mısın? Bunu mu demek istiyorsun?

— Yooo... Ben ona âşık maşık değilim. Bir tarafta padişah öte tarafta iki kadın Allah encamımızı hayretsin..Bu işlerin sonu ne olacak?.. Sonu ne olacak? Ne olacak?

— Dudu neyse ne.. Fakat o Esma..

—O halde ne diye sevgisinde korkuyorum diyorum.

— Ben eski günleri anlatıyorum. Geçmişin lafı mı olur?

— Sen çocuksun be.. Vallahi hiçbir şeye aklın ermiyor.

—Nereden ersin?

— Senin aklın ermez ama benimki erer. Bu karıdan başıma bir bela gelecek,

—Ne münasebet?

— Şunun için; bir defa ben onun içyüzünü biliyorum. O şimdi büyüdü, hanım oldu, kâfi görmedi, efendi oldu, kâfi

görmedi... Sonunda peygamberlik davasına kalkıştı. Dudu'ya bile kafa tuttu. Tabii peygamber kahpeliğini bilenlere rahat yüzü gösterir mi? Fırsat eline geçince eski günlerini bilenleri sağ bırakır mı?

— Bu doğru!

—Dahası var?. . .

—Buda ne ola ki?..

— Askerden istibdal olup tezkere almıştım teneke istibdal tezkere kutusu boynumda, İstanbul'dan satın aldığım martin omzumda köye geliyordum, eh artık sen düşün bendeki keyfi. Oh diyordum öküzler artmıştı. Şöyle beş on dönüm yer daha alırım, çoluk çocuk geçinir gideriz. Karı bir taraftan çalışır, ben bir taraftan çalışırım kızım da eyi büyümüştür. Ne olacak on beşinde evlendik.

Allah o gece bir çocuk ihsan etti. Mecidiye[4] yaşımız biraz küçük yazılmış dört. yaş kadar bir şey babamın yaşı ilerler de belki beni muin bırakırlar diye...

Şöyle böyle tezkere aldığım zaman otuz üç yaşında idim. Bizim kıza da 17 yaşına girmişti. Kızımı öyle seviyordum ki ah bir görsem on dünya gözüyle bir görsem de ölsem diyordum.

Herkes evlerinin yolunu tuttu. Ben de bizim kulübeye yöneldim.

Uzun lafın kısası yüreğim gazel yaprağı[5] gibi tir tir titriyordu..

Yaklaştıkça gözüme ilişen yosma kızları hemen gelip boynuma atılacak, baba diye dil dökecek sanıyordum

Eh bıraktığım zaman o küçüktü. Şimdi kim bilir ne kadar serpilmiş, ne güzel şey olmuştu.

Onun her şeyi değişmişti, boyu benim bıraktığım boy değildi, kolları benim bıraktığım kol değildi...

---

[4] Nüfus kâğıdı.

[5] Kazel yaprağı, sararmış kurumuş yaprak.

Yüzünü hatırlıyorum yanağının kenarında bir beni vardı. Rast geldiğim her kızda bu ben arıyorum. Bir de gözlerinin rengi bir bakarsın yeşil söğüt gölgesinde dere gibi katran gibi kap kara. Bir bakarsın isli cam arkasından güneşi görüyormuşsun gibi koyu kestane diyeyim.

Kuzguna yavrusu güzel gelirmiş. Ben böylece acaba "benim kız bu mu, acaba şu mu?" Diye kapının önüne kadar gelmişim.

Vakit akşam da olmuştu. Evin önünde sürü sürü kağnılar ezgili ezgili gıcırdaya gıcırdaya birikiyorlardı.

Kağnı kalabalığından geçtim, kapıyı tıkırdattım, kapı açıldı. Kızım gözüktü bana tahminimden daha güzel, daha yosma göründü.

— Kızım, dedim, anan nerede?

— Öldü sene var.

— Büyük anan ne halde?.

— Öldü.

— Dede sağ mı?.

— Öldü.

— Sen böyle yalnız başına.

— Eh eş dost var yalnız koymuyorlar, hani eve girenlerin çıkanların da haddi hesabı yoktu.

Ben yorgundum rahat edeyim diye ocağın başına post serdiler, sırtımı duvara dayadım.

Şu kızı bir başgöz etsem diye düşünmeye vardım, bir çubuk doldurdum.

Karşıma delikanlı delikanlı adamlar çıkıyor, kimi elime tütün tutuşturuyor, kimi elimdeki boş fincanımı almaya savaşıyordu. Ben de.

—Eh diyordum gurbetten gelene itibar ediyorlar doğrusu sevinmiyor da değildim, hoşuma gitti. Gitti ama Allah böyle itibarı kimseye vermesin.

— Ağam pek derine daldan bunların Esma ile ne münasebeti var?

—Laf uzadı ama şimdi anlarsın.

—Dinliyorum.

—Ne diyordum ha... bize bir itibar bir itibar... bin koyunlu Türkmene bu kadar itibar etmezler...

Ben ilk akşam böyle rahat rahat, yattım, yattım ama gece yansı gürültü oldu uyandım.

Çat kapı açıldı bir kağnı gıcırtısı başladı:

Gıy.. gıy.. bir araba gidiyor.

Biraz sonra gene çat dedi kapı açıldı.

Arkasından gene gıy.. gıy.. kağnı gıcırtıları..

Sabaha kadar kapı çat etti, kağnılar gıy gıy. Uykum kaçtı, kalktım baktım bizim kız odada yok... kapıyı tıpırdattım bir kav ver diye seslendim.

Tanımadığım bir delikanlı karşıma çıktı. Bu delikanlı gülümseyerek yüzüme baktı, belindeki kuşağın arasından çakmağı çıkardı. Çaktı, kavı yaktı.

— Buyur! diye uzattı.

Çubuk ağzımda kaldı yakamadım durakladım doğrusu.

Bu adam burada ne arıyordu. Ev benim evimdi. Kız benim kızımdı, ellerin ne işi vardı bir türlü aklım ermedi.

— Sen, dedim, Emine'nin nişanlısı mısın? Herif yüzünü buruşturdu.

— Allah etmesin!

—Ya!!!

— Şey canım senin gibi

— Benim gibi ne demek.

— Sen uzaktan geliyorsun galiba. Ben nöbet bekliyorum.

Şaşırdım.

— Ne nöbeti bu..

— Emine'ye kavuşma nöbeti..

Beynimden vurulmuşa döndüm.

— Daha nöbet bekleyenler var mı dersin.. Var ya.. Şu gördüğün kağnıların sahipleri. Şimdi de biri muhakkak nöbet savıyor.

Tepem attı...

— Nerede?..

— Şurada şu oturduğun odanın altındaki ahırda.

Merdivenleri hoplaya hoplaya indim.

Ahırdan dehşetli bir inilti geliyordu, fazla düşünmedim martinimi kaptım, kapıya dayandım, bir kurşun ikisini de zağladı.

Eve, hani yıllarca özlediğim eve de samanlığa da yanar odun sokuverdim tutuşturdum.

Ben ayağımla babalık edeceğim diye pezevenkliğe, ev diye bir kerhaneye gelmişim.

O itibarlar, o el pençe divan durmalar hep kerhanenin pezevenkliği hatırı içinmiş.

Ben bu halle ele güne karşı nasıl çıkardım?

Hem nasıl meydana çıkarsın katil diye damı asıverirler. Sultan Aziz devri bu.

Hemen bağ yolunu tutum.

— Peki ama bunlarla Esma'nın münasebeti ne?!

— Dinle..O,

Dağa çıktım, askerlikte iyi nişan alırdım bir elimle yumurtayı havaya fırlatır, bir elimle martinin tetiğini çekerdim vururdum, uçan kuş elimden kurtulamazdı. Az zamanda dağlara ün verdik...

Fazla öşür alan mültezimleri hakladık, malları fukaraya dağıttık. Zaptiye şehri, biz de ovaları yolları haraca kestik. İşim iyi idi ama insan bu. Bir kararda bin Mevlâ. Eşraftan biri bağında bizlere bir davet yaptı. Bilirsin ya bizlerin dağda rahat rahat gezebilmemiz için köylerde, kasabalarda yataklarımız vardı.

Bizim yatak bizim zıddımıza giden mültezimin düşmanı idi. Bizi bunun için davet etmişti.

Hacızade nahiye müdürünün ve zaptiye çavuşunun zorlu

dostuydu. Onun için rahat rahat yedik içtik eğlendik herkes içti senin anlayacağın perde kuruldu. Herkes coştu ben curayı aldım elime.

Karı başladı oynamaya oynadı oynadı kıvrıldı döküldü mecliste bir içim su oldu. Herkesin gönlüne aktı. Ben biraz daha içtim ya, dünyayı başka türlü görmeye başladım. Hele karı belini arkaya eğip kap kara saçlarını curanın telleri üstüne salıverdiği zaman dayanamadım alnından öptüm öperken gözlerinin rengi gözlerime ilişti. Bunun gözleri de kızımınki gibi idi. ilk bakışta yüreğimi bir alev kapladı.. Elimden cura düştü.

Bir daha baktım yüzü de kızımın yüzüydü. O dudaklar, o kaşlarla, kızım mezardan çıkmış sandım o kadar şüphelendim. Sordum;

— Kız senin adın ne

Cevap verdi

— Esma...

Adını değiştirdi sandım. Fakat onun yüzünde benim kızımın yüzündeki ben yoktu. O zaman inandım.

Kızıma benzeyen Esma yüreğimi hoplattı, içimi sızlattı, ne de olsa hatırladım, halbuki o nedense benim cura çalışımı sevdi... O zaman yakışıklı da bir adamdım.

40 yaşında bir erkek..

Esma benim içimde bir sam yeli gibi geçip tepemi allak bullak edince elimden cura düşmüştü.

— Çal... dedi oynayacağım... Çal... haydi, ne duruyorsun çal.. Durmadan çal...

Sonra kucağıma yaslandı bıyıklarımdan çekti ve dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı.

Gerçi bu dudaklar örs üstündeki demir gibi yumuşak, onun gibi kıp kızıldı. Fakat bu öpüş bana bir ölünün sarılışı gibi geliyordu ve zannediyordum ki elimde onu veren biri boğazıma saldırıyor.

Kadın bana hem sarılmıştı, beni de kulağıma fısıldadı.

— Seni sevdim..

Ben ne düşünüyordum o neler söylüyordu. Aramızda ne büyük fark vardı.

Onu ittim.

— Haydi, dedim, haydi benim derdim bana yeter..

Esma birden hiddetlendi hışımla kucağımdan kalktı. Gözleri dönmüştü.

— Beni beğenmedin mi? Diye söylendi.

Ben daha karşımda kızımı görüyor gibi idim.

Cevap veremedim sustum.

Kadın ısrar etti...

— Öyle ise cura çal bari.

Curayı kaptığım gibi yere çaldım. Cura paramparça oldu.

Esma, bir, deli gibi üstüme atıldı. Gırtlağıma yapıştı...

Hiddetinden beni öldürmek istiyordu, Meclistekiler kavgaya karıştılar ve Esma'yı bir kenara beni bir yana aldılar. Esma bana yiyecekmiş gibi baktı. Ben ona...

O ne bakıştı. Ne bakış. Bu meclisten sonra iki defa daha ona rast geldim.

Bunun biri Ilgaz dağında bir inde oldu.

Bu defa o daha serpilmişti daha yosma olmuştu. Bir kadehten rakı içtik.

Fakat hâlâ bana hiddetli idi. Kalktı oynadı. Öyle oynadı öyle göbek çalkaladı.

Oyunu bitirip, yanıma geldiği zaman sanki su veya ekmek istiyormuş gibi söyledi:

— Seni öldürmek istiyorum;

— Beni sevmiyor musun?

— Ha ha.. Ha

— Nelerde biliyorsun sen a kuzum bir insan bir teviye nasıl seversiniz?

— İnsan derisini bile bir kaç sene olduğa gibi muhafaza edemez.

— Yara olur bere olur. Ben sana kızıyorum. Seni öldüreceğim muhakkak.

— Öldür hadi.. Dedim.

Cevap verdi.

— Tam ölmek istemediğin zaman.

— Ben bu kadının intikamından kurtulmak için çok çalıştım.

Ama pek çok. Bir defa da onun için dövüştüm. Onu seviyor muydum, sevmiyor muydum bilmiyorum. Fakat bir kadının bana darılması bana tuhaf geliyordu.. Esma acaip bir kadındı. Ona bir orospu demeye dilim varmıyor. Çünkü o her isteyen erkekle yatıp kalkmazdı.

O istediği delikanlının peşine takılır. Onu ayartıncaya kadar uğraşırdı. O bir acaip mahlûktur.

— Erkeklerin, derdi, bizden ne farkı var? Biz de onlar gibi çalışıyoruz hatta onlardan daha çok. Ben eşraf çocuğundan daha mı az çalışıyorum tarlaya giden ben, çifte giden ben, çubuğa giden ben.. O ne yapıyor. Ben at gibi çalışıyorum, erkek gibi iş yapıyorum sonra da beyzadelerin hanım ablalar gibi evde otursunlar. Çifter çifter kapatmalar beslesinler. Onlarınki can da benimki patlıcan mı? Diye çatır çatır söylerdi.

Esma mektep medrese görmedi ama yaman laf ederdi. Hem öyle ulemanın sözleri gibi hoyrat hoyrat sözler söylemezdi ilk zamanlarda kızdığım bu kadına yavaş yavaş ısındım.

Bir gün bizim arkadaşlardan biri Esma'ya musallat oldu.

Kadın ondan hiç mi hiç hoşlanmıyordu. Herifçioğlu bir kenara sıkıştırmış Esma'yla dövüşüp duruyorlar.. Gittim..

— Ayıp be... Dedim, ayıp sana senin zahmın hep karılara galiba! Ersen çık meydana. Daha lafımı bitirmemiştim suratıma bir şey indi dövüşmeğe başladık. Kadın bir koç dövüşü seyreder gibi bizim vuruşmamızı seyretti. Ben üç yerimden öteki dört yerinden yaralanmıştık.

Ben bu yara ile zannediyordum ki Esma ile fit olduk ne gezer? Ne kinmiş, ne sönmez ateşmiş bu. Ben yaralı yaralı in kovuğunda yatarken gene yanıma geldi. Zannettim ki halimi hatırımı soracak?

Halbuki kovukta altımda bir avuç saman yaralarım yağlı yün parçaları susuz, kimsesiz ve bir yandan bir yana dönemezken karşıma gelip de ne dese beğenirsin?

— Ne dedi?

— Ne diyecek? Ne daha sen ölmedin mi? Demesin mi?

— Seni seviyor.. Yoksa bu kadar üstüne düşmezdi..

— Kedi gibi kadın, yavrusunu yiyen kedi gibi.

— Onun için kendini sevenler birer yavru gibi sevmeyenler fare gibi hepsi ölümü tadacaktır.

Sonra şimdi o peygamber oldu. Kendinin eski günlerini bilenlere rahmet okumaz. Büyüklüğün şanından değildir onları sağ bırakmak..

— Fazla kuruntu ediyorsun bu kadar dağda gezdin ayıp bu düşünce..

Konuşa, konuşa hükümet dairesinin önüne kadar gelmişlerdi. Pazvantoğlu'nun beyninde gizlenen, uyuşuk, belirsiz bütün hatıralar canlanivermişti, hatta bir an kendisini, beynine dipçik indirilmiş gibi bile hissetti. Boğazında soğuk yağlı bir ipin daraldığını duyar gibi oldu. Tüyleri ürperdi, bedeni diken, diken oldu.

Uzaktan bir delikanlı Pazvantoğlu'na yaklaştı.

Delikanlı:

— Esma Bacım seni çağırıyor. Hızırlar, dörtler hep hazır.

Pazvantoğlu, adeta istemeye istemeye Esma'nın odasına gitti..

Bütün kumandanlar ve Hızırlar keçelere diz çökmüşler. Esma ve Dudu yüzlerine nikaplarını geçirmişlerdi, önlerindeki rahlede sekiz meşin kaplı kitap, görünüyordu Esma söze başladı:

— Hak emri bendedir. Sekiz kitap hakkı için söylüyorum Emir verildi. Zülfikâr ordusu ilerleyecek. Şimdi kumandanı seçeceğiz.

Bölük başıları birer, çöp parçasını geniş bir yazma mendile koydular. Molla Hasan bir eliyle çöpü mendilden çekti. Öbür eliyle diğer bir mendildeki yazılı kâğıdı aldı.

Yazılı kâğıdı okudu.

— Bekir

— Boş

Kâğıtları ve çöpleri karıştırdı bir kağıt ve bir çöp aldı

— Keskinli Mustafa

— Boş!

Kâğıtları tekrar karıştırdı çöpleri karıştırdı. Bir kâğıt aldı, bir çöp çekti, okudu

— Araçlı Kâzım

— Boş

— Pazvantoğlu!

— Mengen...

— Hep birden söyledi

— Mübarek olsun!...

Ses odada bir büyük kavis çizdi.

— Mübarek olsun!.. Mübarek olsun!

— Bugün, hemen bir saat sonra gideceksin. Mengen hemen zapt olunmalı.

Peki dedi, bir saat sonra yola çıkıyorum. Bir saat sonra, herşey hazırdı...

Esma, Dudu, Hızırlar, öteki bölük başlar.

Pazvantoğlu'nu çeşme başından selametlediler.

Pazvantoğlu işgal kuvvetlerinin önünde renk vermeden ilerliyordu.

Fakat bu eski eşkıyanın bakışlarına, yüzümdeki çizgilere,

gözlerinin kenarında bir iki günün derinleştirdiği hatlara dikkat edenler Pazvant oğlunda memnun ve imanlı bir adamın halet-i ruhiyesini göremezlerdi.

Pazvantoğlu bitkin bir halde, kasabadan uzaklaştı.

Pazvantoğlu çete biraz ilerledikten sonra atının üstünde geri döndü ve hızlı, hızlı söylendi:

— Cin Emin'i bana çağırın!

Bir toz bir duman, bir atlı Pazvantoğlu'nun yanında atının kantarmalarını kastı, uzun saçaklı velenseli Osmanlı eğeri üstünde biraz, daha dikleşti.

— Geldim ağam, dedi.

Pazvantoğlu Emin'e acayip, acayip baktı ve:

—Dediğin oldu, gidiyoruz!...

— Nereye?..

— Mengene!

—Mengene mi?

— Evet Mengene... Ta kendisine.

— Ayağını öpeyim ağam, bir daha tekrar et.. Kurbanın olayım.. Doğru mu? Mengene mi gidiyoruz?

— Doğru da laf mı? Sana yalan mı söyleyeceğim..

— Öyleyse çabuk gidelim atları sürelim..

Pazvantoğlu ileri emri verildikten sonra...

— "Gitmem!" diyemedi. Fakat canı hiç de gitmek istemiyordu, yalnız gitmek değil kalmak da onun içini sıkıyordu.

Öyle kararsız, öyle kararsızdı ki her emrivaki onu boynundan bir iple bağlanmış kuzu haline koymuştu. Bunun için "git" dediler; hareket etti; dur deselerdi duracaktı, yahut karşısına bir tek zaptiye çıkıver hemen teslim oluverecekti. Böyle bulanık bir halet-i ruhiye içinde Emin'in sözleri tuhafına gidiyordu.

Pazvantoğlu düşünmeden bağırdı.

— Dört nala..

Mengen yolunda, atlarının ağızları köpürmüş, yeleleri ve

kuyrukları havada dalgalanan iki atlı, bu iki atlı Eminle Pazvantoğlu idi, iki dost atbaşı beraber gidiyorlardı.

Emin:

— Biraz daha atları sürsek.. dedi.

Pazvantoğlu

— İyi ama kelle götürmüyoruz ya nedir bu acele?

— Şehre, erken erken girmek daha iyidir zannederim.

— Peki istediğin gibi olsun.

Atlar bir yokuş tırmandılar hayvanların bir kaç defa daha boyunları uzadı, kısaldı ve nihayet uzaktan Mengen'in minareleri göründü. Emin bir çocuk gibi sevindi. Gülümseyerek Pazvantoğlu'na baktı:

— İki saat sonra şehirdeyiz dedi..

Pazvantoğlu Emin'in bu çocukça sevincinden hiç mi hiç bir şey anlamıyordu.

Atlar karınlarına mahmuzları yedikçe kulaklarını kısarak tozlu yollardan incecik, kıvrıntılı bir yoldan inişe indiler ve bir dönemeci saptılar. Birden bire önlerine Mengen'in esmer evlerinin damları, yeşil ağaç kümeleri çıkıverdi.

Bu bir dönemeci sapar sapmaz karşılarına çıkan manzara Emin'i sapsarı etti. Al atın üstünde bir an nefesi kesilir gibi oldu. Eğerin üstünde sağa sola sallandı; sonra

— Ohhh! diye koskocaman bir nefes aldı...

Ve sonra korkmuş gibi oldu yüzüne korkan ve acı duyanların hazin maskesi takıldı. Biraz evvel sevinen somurtkanlaştı.

Emin, Pazvantoğlu'na seslendi

— Acap şehirde bulabilir miyim?

— Hâlâ unutmadın mı o çocukluğu.. Unuttum sanıyordum ama unutmamışım. Unutulur gibi değil ki..

— Senin bu ilk göz ağrındı değil mi?

— Yalnız benim değil ben de onun ilk göz ağrısıyım. İki dağ adamı, yaşlı başlı, güngörmüş yol kesmiş, köylere dağlara dere-

lere hükmeden adamların ruhları ne acayip bir âlemdir. Ne tuhaf tezatlar yan yana, baş başa, el ele vererek yaşarlar. Bu koskocaman gövde granitleşen yüreklerin bir köşeciğinde sıpsıcak, hoplayan, ve bir çocuk hali vardır. Kalp zannedersiniz ki granit yuvada eğretidir. Böyle zannederseniz aldanırsınız.

Bu sıpsıcak çocuk kanı birdenbire donuverir, diye korkmayınız. Bu devlerin granit bedenler içinde çağlayan kanları daima sıcaktır ve daima delikanlıdır. Onların yaşlarına rağmen bir tarafları tamamıyla çocuktur. Pazvantoğlu ve Emin sevgiden çocukça ve çocuk gibi bahsediyorlardı. Bu belleri palalı omuzları silahlı, yüzleri granitlere çarpa, çarpa aşınmış tunçlar gibi çizik çizik, şerha şerha bıçak, kama, kurşun yerleriyle dolu insanlar konuşmalarına devam ettiler: .

— Ben küçüktüm. O da ufaktı..

Dere kenarında bir avuç çamur alır su kenarında çömelir çamurdan evler yapardık. Bir gün gene bir avuç çamurdan ev yapıyorduk. O dedi ki:

— Haydi getir senin çamurunu benim çamurlarımla karıştıralım kocaman ev yapalım. Çamurlarımızı karıştırdık öbür çocuklarınkinden daha büyük bir ev yaptık, parmaklarımızı çamura batırdık pencereler yaptık benim babam rençperdi. Onun babası nahiyenin kâtibi idi ama gene hep beraber oynardık. Her Allahın günü sabahtan akşama kadar bütün çocuklar kaz yavrularını dereye sokar hindileri kabartırdık, bu kız hiç mi hiç benden ayrılmazdı. Gün doğar doğmaz sokağa fırladıktan güneş batmcıya kadar birbirimizden ayrılmazdık. Her sabah onu kapısının önünde beklerdim. Gene bir gün kapılarının önünde bekliyordum. Evden bir çığlık koptu..

— Orospu.. kahpe senin dilini kızgın maşalarla mı yakayım, kara biber mi, kırmızı biber mi süreyim? Söyle çabuk söyle...

Sen babanın getirdiği bebeğe "Emin" dersin ha... kara gözlü kuzunun adı Emin... Bu ne böle?.. Tokatların, şakırtısı yüreğimi ezdi..

Anası İstanbullu idi; bir taraftan şakır şakır silleler indiriyor, bir taraftan da canım bebeği o Türk'e benzetiyorsun, o kınalı

kara gözlü kuzu.

Kuzu nerede? O hantal rençber oğlu nerede?

Bir daha seni o oğlanla beraber görürsem sağ kalırım sanma, emi? İki bacağımdan tutup ayırıveririm.

Bu sözleri duyunca beynimden vurulmuşa döndüm, bu lafların arkasından şırrak şırrrak şaplaklar beni yerimden fırıl, fırıl döndürdü.

Hele kızın ağlayışını duyunca ne yapacağımı şaşırdım, Çocukluk bu, onu kurtarmak istiyordum: Ama nasıl kurtaracaktım onu bilmiyordun.. Güppedek kapıya yaslandım. Koca kapı gümbürdedi gacır gucur etti. Kapı açıldı. Kapının açılmasıyla bir elin enseme yapışması bir oldu.

Ensem sille, tokat yağmuru altında kaldı. Kadın kızına çıkıştığı gibi bana da saldı, söylendi, bağırdı.

—Hadii... Hödük Türk... Hadi.. arkanı kürke, kapını Türk'e alıştırma diye bastı şaplağı, bastı şaplağı bana. Ertesi gün gene sabahleyin erkenden sokağa fırladım. Hoş durduğum yer eve pek yakın değildi. Köşenin başında kızın sokağa çıktığını göre bilecek bir yerde durdum. Biraz bekledim, biraz daha bekledim.

Beklerken hiç haberim olmadan, adım, adım ilerlemiş evin önüne gelmişim. Evin önüne geldiğimi neden sonra anladım. Ben kızı düşünüyordum. Bu bir günlük hasret pek yaman geldi. Yarın diyordum, ne de çok öbür gün, daha öbür gün hep onu göremeyecek miyim? Anası babası onu benden kaçırıyorlar. Ben de onu onlardan kaçırdım; iş düzelir gider, düzelir ama kızı nasıl kaçırmalı? Bizim atı alırım sabah erkenden kimseler uyanmadan evin önüne gelirim. Kız da ben de ata atlar gideriz.

O gün akşama kadar bir yerlere gitmedim, ta ki kız sokağa çıkınca kendisini görüp söyleyeceklerimi söyleyeyim diye.

Akşama kadar bekledim.. Ne gelen var ne giden.

Babası geldi gitti, komşular geldi gitti, kız meydana çıkmadı, ne pencereden ne de kapıdan gözüktü.

Akşam serinliği bastı, uzaktan nahiye müdürünü oğlu sökün etti. Yanında zaptiye çavuşunun oğlu ile imamın oğlu vardı,

manifatura tüccarının oğlu da arkadan koşa, koşa onlara yetişti.

Ben biraz onlara doğru yürüdüm, onlar bana doğru.

— Haydi, debim, Haydi askerlik oynayalım.

Nahiye müdürünün oğlu kumandan oldu.

Zaptiye çavuşununki onbaşı bizler de asker.

Kumandan kumanda verdi

— Hazır ol! Selam dur!

— Sola dön! Arş ileri rap rappp rap! Yürümeğe başladık.

Tam bizimkinin kapısı önünde idik aklıma bir şey geldi. Kızı dışarıya çıkarmak için bir ile buldum.

Kumandana dedim ki.

—Şevket Bey, bizim bölüğe bir borazan lazım.

— Sahi, dedi nereden bulalım?

— Dürriye Hanımda var. Babası ona iki hava çalan bir muzika getirtti. Kumandan bize bağırdı.

—Bölük durrr!..

Bölük durdu Şevket kapıyı çaldı.

Dürriye'nin annesi kapıyı açtı.

— Buyursunlar minimini paşam, Paşam beğenmiş de teyzesine misafir de gelmiş Gel Dürriye bak kim geldi. Bak arkadaşın seni bekliyor. Hadi misafirine ikram et dedi.

Dürriye şıpır şıpır terliklerini sürükleye sürükleye merdivenden indi. Şevket hızlı seslendi.

— Haydi..... Askerlik oynuyoruz mızıkacı ol.

Kızın anası:

—İşittin mi yavrum? Şevket beyle git oyna küçük bey seni çağırmaya gelmiş sakın ha Ömerler oğluyla oynayayım deme. Bak Şevket Bey sana layık arkadaş. Haydi Allah'ın birliğine emanet. Dürriye elinde düdüğü önde Şevket arkada kapıdan çıktılar.

Dürriye bölüğün önüne geçti düdüğünü çalmaya başladı.

Şevket bağırdı:

—İleri arş!

Bir hayli yürüdük. Namazgâha kadar geldik, söğüt dallarından silahlarımızı çattık, hâlâ Dürriye'yi görüp bir şey söyleyememiştim.

Kız benimle konuşmaktan korkuyordu. Kız bir defa yanıma gelecek oldu.

Şevket gözlerini aça aça böbürlendi:

—Haa...

Biliyor musun annen sana ne dedi. Diye çocukcağızı korkuttu.

Mutlaka onunla sözleşmeli idim ve bu hasretliğe bir çare bulmalıydım.

—Haydin dedim arkadaşlar saklambaç oynayalım!

—Peki ebe kim olsun dediler?

—Ben! Dedim.

Oyuna başladık...

Çocuklar öyle saklanmışlardı ki bulunmanın imkânı yoktu. Bir hayli aradım taradım, namazgâhın yanındaki kuru çeşmenin yalağında Dürriye'yi yakaladım, ona dedim ki:

— Yarın sabah erkenden hazırlan, bohçanı al ben erkenden gelip seni alacağım.

—Peki dedi...

Akşama kadar oynadık. Ertesi sabah bizim al beygiri ahırdan çektim, Evin önüne götürdüm. Kızcağız pencerede idi hemen küçücük bohçasını attı..

—Sıkı tut içinde bebeklerim var! diye seslendi. Sonra sessiz sessiz indi. Ben basamak oldum, o sırtıma bastı beygire atladı, arkasından ben atladım. Bastım tekmeyi beygire, kalktı dört nala kız önde ben terkide bir hayli gittik, birden hayvanın dizgini elimden çıktı. Bizim kızıl beygir deli deli yürümeye başladı.

Artık hayvan bizi istediği yere götürüyordu. İkimiz de bet

beniz atmıştı, bir şeycikler söylemiyorduk.

Hayvan bir boy çarşıyı dolaştı.

Hayvanın arkasından koştular.

Kız avaz ayaz bağırıyordu. Hayvan bizi döne dolaştıra Dürriye'lerin evinin önüne getirdi. Kızın çığlığını işitenler pencerelere üşüştüler.

Beygir bu seslerden daha ziyade ürktü delileştikçe delileşti, hopladı, zıpladı, yan yan yürüyerek küt diye dut ağacına çarptı.

Ağaç ve evler, aşağı eğildi, secdeye kapanır gibi bir şey oldu.

Yol, kaldırım kayaları dimdik ayağa kalktı. Bir az sonra dut ağacının dibinde bir kalabalık etrafımızı sardı.

Anası kızını kucağına aldı ve ağaç etrafında toplananlar meğer yalnız nahiye kâtibinin karısına yardım için gelmişlermiş. Beni olduğum gibi bıraktılar. Herkes başımdan çekildi gitti. Akşama kadar yaralı bir köpek yavrusu gibi söğüt ağacının dibinde inledim durdum. Sesime aldıran bile olmadı. Sürüne sürüne eve döndüm. Eve gelince babamdan da temiz bir dayak yedim.

Kızın anası zaptiye ile babama haber göndermiş, demiş ki:

— Oğlunu zapt etsin sonu dumandır.

Bundan sonra babam beni kasabanın öbür ucuna bir demirciye çırak verdi.

Sabahleyin dükkâna giderken, akşamleyin dükkândan dönerken bir fırsatını bulup kızın evinin önünden geçerdim. Bazan kendini görürdüm, bir bayram günü nahiye müdürünün oğlu ile birlikte el öpmeden dönüyorlardı.

Yanlarına yanaştım, konuşmak istedim. Kız beni görünce durakladı Şevket gözlerini açtı kötü kötü baktı.

— Evde anneleriniz bizi bekler.. Bu pis demirci çırağıyla ne konuşacaksın diye hızlı, hızlı söylendi. Kız da boynunu büktü.

Kös, kös döndü, Şevket'le birlikte yürüdü gitti.

Sonra onu aylarca göremediğim olurdu. Ara sıra deli gönül hükmedince gece demez gündüz demez yollara düşer onun

yüzünü görür gibi olurdum.

Bazan akşam ezanından sonra onların evlerinin karşısındaki dut ağacına çıkardım. Karanlık basınca el ayak çekilirdi. Dut ağacında iyi bir çatal vardı. Onun üstüne çıktım mı kimsecikler beni görmezdi. Ben evin yola bakan odalarını adamakıllı seyrederdim.

Sular karardıktan sonra ışıklı bir oda içinde insan daha güzel, daha hoş görünüyor. Hele insan uzun zaman özler, özler de birden bire görüverirse.... ben de kızı görünce öyle olurdum.

Beni bir titreme alırdı. Çenelerim atar, dişlerim zangırdardı. Bir gün ellerimi tuttuğum daldan az daha cubbadak aşağıya gidiyordum, güçlükle kurtuldum.

Kaç gece böyle dallar üstünde kuşlar gibi tünekledim. Tek ona yakın olayım, tek onu ortalık açılırken göreyim diye..

Bir zamanlar evden kaçtım. Burada güneşle yattım, güneşle kalktım.

Kimse görmeden ağaçtan indim. Dükkâna gittim.

Demirci dükkânına da onun için gidiyordum onu benden ayrılmaz bir hale koymak çareleri düşünüyordum.

Onun için şu karşıki tepeye taştan bir kale yapsam onu bu kulenin içine saklasam. Alimallah kuş uçurmam diyordum. Diyordum ama kaleyi nasıl yapacaktım? Çocukluk bu insan dört başı mamur düşünüyor.

Ben çekiç sallarken hep bunları düşünürdüm. Bu kadar değil dahası var..

Hayal bu ya ben kaleyi yapardım, kızı içeriye saklardım, derken bakarım, bulut gibi atlılar gelir kızı kaleden almaya savaşırlar, ben önlerine çıkarım, hepsiyle ayrı ayrı kılıç kılıca dövüşürdüm kiminin kellesi bedeninden ayrılır, kiminin bilekleri kılıçlarıyla birlikte kopardı.

Bazan bunu düşünürken elimdeki çekiç örsten dışarı fırlardı. Kaç kere elimdeki çekici ayağıma düşürdüm, kaç defa ustanın elini yaraladım. Kale yapamadım, Kızı alamadım ama bir bıçak yaptım. Hem ben bıçağı yapmak için ne kadar uğraştım? Ne

kadar çalıştım. Demirimi kızgın ocağa soktum.

Demiri kıp kızıl alev yaptım, dövdüm, dövdüm, dövdüm. Sonra suya soktum, eğeledim,

O kama, kemik saplı bıçak beni bir sene uğraştırdı. Onu her elime alışta hah derdim. Onu alanın işini bitirecek bileyledim, demir, o kapkara demir öyle güzelleşti öyle keskinleşti ki... Üstüne kıl düşse iki bölük olurdu. Günlerce, haftalarca, aylarca onun için uğraştım.

Bıçağı her elime alışta bir tarafında eksiklik buluyordum. Orasını burasını düzeltiyordum ve nihayet bıçağın sırtını bir testere gibi oyuk oyuk yaptım. Nasıl söyleyim. Kıza duyduğu hasret ateşe girdi, alev oldu. Örste dövüldü, suya girdi çelik oldu ve nihayet ağzı pırıl pırıl yanan bir bıçak oldu. Demirci dükkânında bunun için senelerce körük çektim demir dövdüm.

Uzaktan silah sesleri geldi:

— Vooovyv

— Vooovvv.

— Gırrrrrr

— Vooovvv

— Vooovvv

Herkes kulak kabarttı. Haydut atlarının gemlerini kastılar. Elleri kaşların üstüne koyarak dört tarafa bakındılar ve derhal atlarından inip fundalar arasına gizlendi silah sesleri gene başladı:

— Gıırrr!

— Yoo ovvv

— Vooovvv

— Gırrr Bu defa sesler daha uzaktan geliyordu. Pazvantoğlu:

— Bizim uç zaptiyelerle çatıştı. Zaptiyeleri sürdüler götürüyorlar.

Bir iki dakika daha fundalar arasında kaldılar, tüfek sesleri daha ziyade uzaklaşmıştı, artık ipte asılı kilime sopayla vururlar gibi:

— Pattt pat sesleri işitiliyordu.

Emin Pazvantoğlu'na baktı.

— İlerlesek, dedi.

Pazvantoğlu yüksekçe bir tepeye çıktı ve:

— At başına haydi diye bağırdı.

Atları sürdüler. Bir toz bir duman gene atlılar etrafı iğde dallarıyla çevrilmiş kurşun renginde bir inişten savruldular. Bir yokuşa doğru çıkarken yol kenarında iniltiler işittiler. Atların kulakları dikildi başlar ses gelen tarafa döndü. Bir iki dakika yürümek kâfi geldi. Önlerine hırıldayan, yerde debelenen bir at çıktı. Kır atın karnında sırtında oluk oluk pıhtılaşmış kanlar vardı.

Ve yer yer kanlı çamur yığınları pıhtı oluklarında pıhtı boşalan yerleri doldurmuştu.

At eğer bacaklarını oynatmasaydı insan bunu üstüne kan serpilmiş bir toprak yığını zannederdi. Atın hırıltısı o kadar fazla idi ki başka ses işitilmiyordu. Bir tüfek patladı.

—Kurtuldu hayvan... diye seslendiler. Bu defa bir insan iniltisi derinden, derinden aksetti. Atın yanından k fundalıklara doğru uzayıp giden bir kan çizgisi bütün kafileyi boyunlarına takılmış bir bağ gibi fundalara doğru çekti sürükledi, götürdü.

Atlıların bir kısmı yolu tuttular. Sekiz on kişi atlarından atladılar. Askerlerin avcıya çıktıkları gibi beşer adım aralıkta fundalar arasından sektiler.

Martinlerin dipçikleri koltuk altında şahadet parmaklar tetikte... Emin de bunların arasında idi, ses gitgide fazlalaştı. Nihayet bir çukurda bir adam buldular. Bu bir adam değil, yere kan pıhtısından bir heykeldi.

Bu yaralı adamın kılığından zaptiye olduğu anlaşılıyordu. Yalnız göz çukurlarına kan dolmuştu. Emin matarasını uzattı. Adam avurtlarını şişire şişire içti. Emin bu adamı su içişinden tanıdı.

— Ulan Mehmet senin burada ne işin var?

— Gönderdiler.

—Ne diye?

— Mengen'i sihirbazlar basacakmış onlara karşı gönderdiler.

Bir dakika içinde darmadağın olduk.

Emin bir başkasının matarasını aldı. Zaptiyenin yüzünü yıkadı: Mehmed'in yüzünü yıkarken eli kan pıhtılarını kaldırdıkça Mehmed'in yüzündeki senelerin nikabını da çıkarıyordu. Nihayet zaptiye çavuşunun oğlunun yüzünü buldu. Bu çocuk Mengen'de vaktiyle çocuklara askerlik oyunlarında onbaşılık eden çocuktu. Bu manzara Emin'in biraz evvel Pazvant'a anlattığı çocukluk hatıralarını tekmeledi.

Emin sordu:

—Şevket ne oldu?

— Kâtibin kızını aldı. Babası tekaüt oldu. Şimdi Sıddıkzadelerin Mengen'deki dükkânında çalışıyor. Onunla ortak oldu, onların tarlalarına bakıyor, tiftik topluyor, aşar mültezimliği ediyor.

Şimdi Mengen'deki gönüllülerin başında.

— Desene ki gene kumandan?

Emin biraz çekildi bir silah patladı.

— Allah taksiratını afetsin.

Kurtuldu, diye bir fısıltı oldu.

***

— Kaçıyorlar..

— Kaçıyorlar..

— Dört nal.

— Rahvan da gitsek yetişiriz.

Boğuk boğuk sesler oğulduyor.

Her sesin üstünde kurşun sesi ıslık çalarak dimdik madeni adımlarla yürüyordu. Bu adamlar kâh yavaşlıyor tak... tak... İlerliyor....

Kâh koşuyor:

— Takırrrrrr.

— Girrrrr.

Diye uzaklara atılıyordu.

Ters yüzüne Mengen kapısından içeri girenlerin arkasından atlılar kasabayı bastılar.

Emin en öndeydi:

Kendi kendine:

— Giderim. Ön alırım.

Diyordu. Atını sürdü. Nahiye kâtibinin evi önüne gelmek için güçlük çekmedi. Kasaba baştan başa ürpermiş tüyleri diken diken olmuş bir beden gibi idi.

Herkes neye uğradığını anlayamamıştı. Her evden heyecanlı heyecanlı sesler işitiliyor süratle dükkân kepenkleri birbirine çarpa çarpa kapanıyordu.

Emin'in atı bu hengâmede kâtibin evinin tam önünde durdu.

Emin'in vaktiyle kızı kaçırmak için atını durduğu yerde yaşlı ve sarkık bıyıklı adam aynı saffetle bağırdı.

— Dürriye.. Dürriye.. Kız Dürriye..

İçerde ses yok...

Seda yok...

Cevap yok...

Tekrar bağırdı. Sanki o eski demirci çırağı bir büyük adam heykelinin içinden sesleniyordu.

— Haydi haydi seni almaya geldim?

Bir ayak pıtırtısı oldu, ince kadın sesi

— Sen kimsin?

— Ben Emin... Emin...

Pencerenin tahta kapağı açıldı, olgun bir kadın bedeni bir hayal gibi geçti..

Bir tabanca boşandı, bir ses işitildi..

— Ay:!..

Emin dut ağacının dibine düştü at gemini takırdatarak ve başını sallıya salaya ilerledi. Emin'i gece devriyeler dut ağacının altında buldular. Ay ışığında baktılar.

Emin'in gözbebeklerinde olgun bedenli bir kadın minyatürü vardı. Bu hayalet yarı açık gözkapaklarının arkasından pırıl pırıl yanıyordu.

***

Mengen fazla mukavemet edemedi ahali kısmen Bolu'ya, kısmen Gerede'ye kaçtı.

Mengene giriş Pazvantoğlu için Devrek'e girişinden farklı değildi. Pazvantoğlu'nun Mengene ilerleyişi Bolu'da ve Kastamonu'da bir yıldırım gibi tesir yaptı. Hele Mengen'den kaçanlar heyecanlı heyecanlı anlattıkları şeyler Bolu'yu baştanbaşa sarstı. Bütün şehir günlerce korktu heyecan içinde ürperdi. Gece gündü şehir kapılarında nöbetçiler bekledi ki...

Dört nala giden bir at, anasının arkasından bir merkep, yavrusu, yüksek sesle bağıran bir tellâl, hızlı, hızlı yürüyen bir delikanlı, yüksek bir yerden yaylayı seyreden bir ihtiyarın telâşlı, telâşlı bakışı şehri altüst etmeğe kâfi geldi. Kaç defa.

— Geliyorlar. Geliyorlar diye halk birbirine girdi.

Hükümet her gün tellâllar çıkardı. Halkı teskin ve etmek için camilerde vaizler tertip ettirdi, bir hafta içinde üç bin gönüllü kaydolundu yeşil cüppeli, beyaz sarıklı, bir omzunda tüfeği, öte taraftan siz hücum ederken öte taraftan İstanbul'dan gelen kuvvetler arkadan çevirecekler. İnsin buna. Hem vallahi hem billahi. Fırsat varken başını kurtar!

Eşkıyalar birkaç gün daha Mengen'de beklediler. Bu vaziyet önünde Pazvantoğlu, kardeşinin söylediklerine pek inanmak istemiyordu.

Nihayet, vaziyeti iyice anlamak için şehirden uzaklaştı.

Pazvantoğlu yüksek bir ağacın üstünden ovayı seyretti.

Bütün ova öbek, öbek çadır ve silâh çatıklarıyla örtülü idi, kara bulut gibi asker kümeleri görünüyordu.

Arabalar, cephane arabaları süvari beygirleri, ve hele koşul-

mağa amade duran kocaman kocaman ağızlı toplar ovaya dehşetli bir hal veriyordu. Kocaman ve yemyeşil bir çiçek denizi halinde uzayıp giden mesafelerin bu kadar heybetli olduğunu kimse bilmez, hiçbir zamanda,. ve hiç bir devirde buraya bu kadar asker ayak atmamıştı.

Pazvantoğlu bu heybetli kalabalığı görünce kardeşinin sözlerini hatırladı, Gerede ve Adaköy'de geçen hadiseleri hatırladı. Esma'yı Dudu'yu bir tarafa, üzerlerine dağ gibi asker gönderen devleti bir tarafa koydu. Esma'yı Dudu'yu idam sehpasına koşa, koşa gelen ve iplerini kendileri boyunlarına takan deliler gibi görüyordu bu hisle ağaçtan indi. Kır atına atladı ve Mengen yolunu tuttu. Arkadaşları Pazvant oğlunu dört gözle bekliyorlardı.

Ertesi sabah Mengen kapılarından çıkan Zülfikar ordusu askerlerini herkes, biraz ilerde, karargâh kurmuş olan devlet kuvvetlerini baskın edecek zannediyordu.

Zülfikar ordusunun önünde sağa, sola selâm vere, vere ilerleyen Pazvantoğlu Zülfikar ordusunun adeta inandığı, kudretine iman getirdiği bir insandı, o adeta Ali'nin istihalesi idi. Onu şahsen de Aliye benzetenler pek çoktu.

Kasabadan uzaklaşırken onu devlerle dövüşmeğe giden, karanlıklar vuruşan esatiri bir kahraman gibi görüyorlar. Esatiri kahramana şarkta verilen şekil şemaili derhal Pazvantoğlu'na yakıştırıyorlardı.

— Affa uğradı.. Diye söyleniyorlardı.

Daha sabahleyin kahraman diye tanılan Pazvantoğlu'nun görünüşü derhal değişti.

O artık bir kahraman,

Bir büyük münci değil.

Bir münafık.

Bir serseri.

Bir casus.

Bir bozguncu idi.

Süvarilerden sonra kasabaya giren işgal kuvvetleri kasaba halkına adeta esir muamelesi ediyorlardı.

Zülfikar muhipleri bir gece içinde tevkif edilerek zindana atıldılar. Ertesi gün zincire vurularak yaya vilayet merkezine gönderildiler.

Halka göre bütün bunlara, bu kötü hadiselere sebep olan ancak bir kişiydi, herkes artık onun adını bir hain diye anıyordu.

— Alçak Pazvantoğlu.

— Namussuz herif, dünyanın kanına girdi.

— Münafık..

— Pazvantoğlu değil! Kâfir Yezit oğlu imiş!

— Yılanı göğsümüzde besliyormuşuz da haberimiz yok!

Pazvant oğluna duyulan kin genişledikçe genişledi.

Zülfikâr ordusunun dağılması haberi Gerede'de de derhal tesirini gösterdi. Çetelerden Deli Bekir, Araçlı Kazım, Pazvantoğlu'nun izine uydular. Esma ile Dudu'yu yalnız bıraktılar. Orada yalnız peygamber kadınlar ve Hızırlar hey'eti kaldı. Bir de kadınlara inanan yetmiş seksen köylü Adaköy yolunu tuttu.

Pazvantoğlu teslim olduktan sonra vaziyet tamamıyla değişmişti. Dudu ve Esma için mücadele gittikçe müşkülleşiyor ve cidal taraftarları günden güne hararetlerini kaybediyor.

Bunların içinde yalınız Hasan hararetli mücadele taraftarı kalmıştı.

O ne olursa olsun, Sıddıkzade'yi Sağ bırakmak istemiyordu Sıddıkzade'nin sağ kalması onun için en büyük cinayetti. Sırf bu maksadını temin için uyuşuk bir ceset halinde Adaköy'e çekilen Zülfikâr ordusu kırıntılarına can veren Hasan onu yeniden harekete getirmek isteyen Hasan'dı. Hasan Adaköy'e döndüğü günden itibaren köyün idaresini eline aldı.

Köylüler yer yer Devlet kuvvetleriyle karşılaşıyor, zaptiyeler kâh dostça yiyorlar içiyorlar ve mürtetliğe dair bir şey bulamadıkları için kendi kendilerine çekilip gidiyorlardı. Fakat bu vazi-

yet müfreze kumandanlarının görüşüne, zihniyetine göre değişiyordu. Meselâ Sarı Hasan köyüne giden kol, akıllıca bir çavuşun emrinde idi onun için bir damla kan bile dökülmedi.

Fakat ötekiler... Ah ötekiler... Her yer muharebe meydanı haline girdi, nice köylerde taş taş üstüne kalmadı, evlerin olduğu yerler sapanla sürülmüş bir tarla halini aldı. Kumaş satmak isteyenlerin kimi birçok köyleri Anibal'ın Kartaca'sı haline koydu. İşgal kuvvetleri dergâhı birden bire bastırmadılar. Kumandan etraftan tarayarak ilerliyor ve Alevi mabedini istinatsız bırakmak istiyordu.

Alevi dergâhında dörtler, Hızırlar, Dudu'nun ve Esma'nın önünde toplandılar, bu içtimaa herkes abdest alarak geldi. Ve son sözler söylendi.

Hasan bağırdı, yüksek sesle haykırdı

İnler gibi bağırdı:

—Arkadaş.. Hey Ölmemek için öldüreceksin! Bizden olmayanı değil, bize dost olmayanı da öldüreceksin!.

Esma Bacı:

— Silâhlar kırılıncaya kadar ateş.. Dedi..

— Ali'nin dergâhını kurtaracaksınız. Haydi bakayım.

Ali'nin evini yıktırmak hiç kimsenin aklıdan geçen bir şey değildi. Köylüler şuna kanidirler ki sağ insan kaldıkça devlet kuvvetleri için bu dergâha adım atmak imkânsızdır. Ve gene biliyorlardı ki, çıkrıklara haciz koydurmadıkları günden beri, köyün etrafında ateşten bir çember.

Aynı gün dörtler mahfilinde şöyle bir müzakere geçti:

— Dört köylü gammazlık etti, öbür tarafa geçti. Esrarımızı sattı.

Hasan cevap verdi:

— Yarın kavak ağaçlarına asılacak. Kararını imzalayalım.

— Haydi, haydi kâğıdı, diviti uzat parmağımı basayım.

Hasan:

— Bu adamları asalım ama bu kâfi değil, sözün kısasını söy-

leyeyim bu başımızdaki belanın nereden geldiği malum hükümeti de kışkırtan odur.. Şu Sıddıkzade yok edilirse ortada bir şey kalmaz.

Gözlerini dikerek söyledi.

— Kararını deftere yazıyorum.

— Yaz.. Yaz!..

Ertesi gün Sıddıkzade'nin evinin önünde dört köylü görüldü. Bunlar, düşman hududunu aşan acemi casuslar gibi korkak, fazla ihtiyatlı kendilerini hissettirmemeğe çalışarak dolaşıyorlar. Sıddıkzade'nin evinin etrafından bir türlü ayrılamıyorlardı.

Sıddıkzade o akşam evine kıratının terkisinde bir orospu ile geldi.

Büyük kapıdan girdikten sonra evvela dördüncü karısı, sonra üçüncü karısı, daha sonra ikinci karısı, en nihayette birinci karısı kendisini ve kapatmasını karşıladılar, hepsi:

— Hoş geldin hanım sana itibar kocamıza itibar sayılır.

Diye, içleri tutuşa tutuşa, kapatmaya yer gösterdiler.

Kimi karının yatağını yaptı, kimi efendi ile kapatmanın rakısını hazırlamağa koştu..

Sıddıkzade, pelteleşen vücudunu sedirden sarkıtarak, ağzını yaya, yaya:

— Rakı getirin, rakı.. Diye bağırıyordu. Sonra kadına:

— Haydi yavrum.. Bir çifte telli..

Diye söylendi Kadın oynamaya başladı, diz çöktü, vücudunun en ince, en şehvetli hatlarını çıkardı.. Sıddıkzade bitkin, Sıddıkzade harap bir halde inledi:

— Gel anam.. Gel! diye kadını yanına çağırdı. Bir hamlede kadının vücudundaki örtüleri attı odanın ötesine berisine düşen kadın çamaşırları yerde yatan erkek hayvan postlarına nazla ve kadın cüretiyle yaslanıyor. Kuduracak zannolunan ayı bitkin bir halde başını bir ipek şalvara yaslıyordu.

Eşyanın bu kadar şehvetle ve bu kadar hararetle birbirine sarıldığı ve bir çıplak vücuttan daha manalı olduğunu insan pek

az görebilir.

Bu hava içinde Sıddıkzade çıldırdı. Çıplak kadın vücudu onu kamçılamağa başladı.. Erkek kadını sıktı, kadını çimdikledi. Geniş omuz başlarını emdi, birdenbire genişlenen sonra yavaş, yavaş incelenen kalçalarını kan çıkarıncaya kadar ısırdı.

— Kadın fıkırdadı, civelekleştikçe civelekleşti. Ta uzaklardan gözleri döngün, iri vücutlu bir kadının ıslak ağız şapırtıları duyuldu. Şehvetle terleyen iki vücudun buharı bütün odayı sardı. Bu, haşhaştan ve ispirtodan daha çok sarhoşluk veren bir şeydi.

Sarıldılar, sarıldılar.. Sarıldılar.. Sımsıkı sarıldılar. Ve bir yamyam gibi gözleri döndü. Erkeğin kızıl kanlı dudakları sert ve kurmuş bir kösele halin almıştı. Kadının dudakları adı belirsiz ve tadı meçhul bir şarabın kadehiydi.

Sıddıkzade artık söz söyleyemiyor, sert kıllı parmakları kadının kaburgaları arasına zehrini akıtmak isteyen bir yılan gibi sokuluyor ve kadın zehirlenmiş gibi kıvranıyor, kıvranıyordu.

Uzaktan, bir paçavra kokusu genizleri yaktı.

Uşaklar ellerinde şişesiz idare kandilleri ile kalktılar, incecik merdivenlerden indiler, ve bir hayalet gibi karanlıkta dolaştılar.. Köşelere baktılar bucaklara baktılar, bir şey bulamadılar. Fakat koku buram buram artıyordu. Sıddıkzade'nin kanları genzini yakan dumanın tesiriyle yataklarından fırladılar..

Sıddıkzade hâlâ baygın, hâlâ neş'e içinde:

— Rakı getirin rakı.. Biraz daha getirin.

Diye bağırıyordu.

Sıddıkzade genzini yakan dumanı duymadı. Uşakların telâşlı telaşlı dolaşmalarını kadınlarının kendisini gözetlediğine hamletti. Pencereden tabancasını çıkardı, ve bağırdı:

— Herkes yerine... Yatağına... .Alimallah kim dolaşırsa beynini yakarım. Bu akşam benim. Ben erkeğim istediğimi yaparım..

Bu sesleri tabanca gürültüsü takip etti.

Sıddıkzade tabancasını kılıfına koydu Bu sefer dışarıdan silah sesleri başladı.

— Bovvvyvv.

— Bovyvvvv.

— Bovvvvvv.

Birden bir alev, bir kocaman aydınlık göklere doğru fışkırdı.

Kızıl bir köpük birden kaynaya, kaynaya zıplaya genişlemeğe başladı. Sanki ortalıkta bir dev, bir ejder, karnını bir mahalle yutmadan şişiremeyen acaip bir mahlûk peyda olmuştu.

Dışarıdan sesler aksediyordu

— Yalnız kadınları kurtarın.. Erkeklerden hiç biri.. Hiç biri kurtulamayacak..

Sıddıkzade konuşulan lafları anlamıyor ve neye uğradığını hâlâ bir türlü kestiremiyordu.

Herkes kendi başının derdine düştü. Uşaklar damdan aşağıya atlamak istediler.. Atlamalar ile silah seslerinin gürüldemesi bir oldu, kanlı vücutları.. Yana yana pat, pat ederek yere yuvarlandı. Kadınlar helecana düştüler, onları kollarından tuttular, omuzlarda dışarı çıkardılar.

Bu zamana kadar alev adam akıllı her tarafı sarmıştı. Sıddıkzade baygın halde, sedirin üstünde kıvrıldı kaldı. Etrafını beyaz bir duman sardı sonra birden tavan çöktü, kıpkızıl alev içinde bir cızırtı duyuldu.. Bir insan eti cızırtısı.

Uzaktaki tepede kızıl alev sütununu seyreden Hasan bağırdı.

— Şimdi herkes silah başına. Çünkü uzaktan uzağa silah sesleri geliyordu. Bu seslere nazaran dergâhın önünde müsademe oluyordu. Başka bir şey değildi. Sıddıkzade'nin evini ateş verenler son süratle dergaha doğru yol aldılar..

Ortalık açılırken onlar dergâhın karşısındaki fundalıkta geceleyin zaptiye müfrezesinin yanından sıvıştılar.

Esma, elinde martin, bir duvarın kenarında nöbet bekliyordu: Anlattı:

— Dün gece buraya geldiler, çattılar, derenin öbür yanında

bir silah sesi duyuldu. Hemen oraya gittiler, biz de sabah olsun hayır olsun diye sustuk..

Onlar konuşurken birden kurşun yağmuru başladı. Karşılıklı silâhlar patladı. Hasan bağırdı:

— Allah, Allah..

Bütün dergâh çınladı.

Allah Allah... Zaptiye karargâhı inledi:

— Allah Allah!

—Ölmemek için öldüreceksin! Arkadaş...

Zaptiye kumandanı neferlerine selendi;

—İslam dini bir uğrunda ya gazi ya şehit olacaksınız...

***

— Of Aman bacağım..

— Ah Çocuklarım...

— Yandım Allah biraz, biraz su..

— Gençliğime doyamadım...

Bu seslerin yanında, sessiz bir avuç kan içinde boğulmuş ölüler vardı.

Dudu son emrini verdi:

— Aslanlar Ali'min evini düşmanlara verecek misiniz?

— Vermeyiz, ölürüz de vermeyiz.

Tek insan ve tek taş kalıncaya kadar ateş

İkindiye kadar ateş böyle devamı etti..

İki taraf ölülerini gömmek için kısa bir mütareke yaptılar.

Babası çıkrık cephesinde, oğlu fabrika tarafında olan bir kaç köylü bir araya geldiler.

Gizlice

—Allah taksiratlarını affetsin!, diye dua ettiler. Bu manzara önünde Dudu'nun gözleri yaşardı.

Esma söylendi:

— Allah günahlarını atfetsin! ama Allah, onların günahını

sizin birer fazla düşman tepelemenizle affeder, haydi, Arkadaşlar.. Aaaateş, ateşşşşş.!!!

İhtiyar köylüler, çocuklarının ahrette mesut olması için silâhlarını düşmanlarına çevirdiler... Ve hedeflerinin yerlere yıkıldığını gördükleri zaman çocuklarının bahtiyarlığını içlerinde duydular.

Zaptiyelere mütareke esnasında yardım gelmişti, bir redif taburu az ilerde ormanda hücum için bekliyordu.

Ateş bütün şiddetiyle başladı, zaptiyeler evin dört tarafını sardılar.. Gerçi bu sarış onlar için bir hayli güç oldu. Yüzden fazla zaptiye saman, yığınları ve odun kütükleri arasında öldü. Fakat bütün yolları subaşlarını tuttular- Adaköy'ün öbür köylerle münasebetini kestiler. Adaköy yalnız başına okyanus ortasında bir küçük kara gibi kaldı. Bu vaziyete göre Ali'nin mezarını ancak Adaköy halkı müdafaa edecekti.

Akşam olunca saydılar. Sağ olarak seksen kişi kalmıştı.

Ay o gün kanlı bir derenin kenarında yüzünü yıkadı.

Ufuk mosmor, topraklar kıpkızıldı.

Beri tarafta boru sesleri işitildi. Bu silâhtan, kurşundan daha korkunç bir şeydi. Gecenin sessizliği içinde madem sesler devlerin homurdanması gibi bir şeydi- Boru sesi herkese dehşet veriyordu.

Vakıa dergâhta kimse teslim olalım demedi. Ve son deme kadar da hiç bir adam teslim olalım sözünü söylemeğe cesaret edemedi. Köylüler mütemadiyen kuvvetlerini hesap ediyorlardı. Her ateşten sonra mevcudu sayıyorlardı:

Bir.. Beş. On.. Yetmiş.

— Bir, beş, on, altmış beş. Yassıya doğru mevcudu saydıkları zaman.. Yekûn:

—Yirmi üç geldi.. Esma yirmi üç yiğide döndü:

—Yirmi üç kişi kaldık..

Sesler geldi:

—Olsun.. Bir tane de kalsak teslim olmayız ateş.. Ateş.. İste-

dikleri gibi ateş devam etti, Ve nihayet altı kişi kaldılar.

Dudu yaralılar içinde idi. Esma elinde martin bir köşeden öbür köşeye sıçrıyor. Hasan kanlar içinde bağırıyordu.

— Arkadaş ölmemek için öldüreceksin!.

Bir an geldi ki; artık dergâhtan ses gelmez, silâh atılmaz oldu. Zaptiyeler, cenazelere basa basa içeri girdiler.

Hâlâ Bolulu at sürücüleri Adaköy yollarından geçerken, emniyet ettikleri insanlara, düz bir tarlanın kenarındaki hafif tümseği gösterirler ve seslenirler:

—Burası der (Peygamber kadınların) mezarıdır. Buraya nur iner.

Son

Çıkrıklar Durunca edebiyatımızda toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazılmış ilk romandır. Bu bağlamda tezli bir eserdir.

Çıkrıklar Durunca hem ekonomi-politik hem Alevî inancı çevresinde Hazret-i Ali kültünü işleyen hem de sömüren-sömürülen bağlamında Osmanlı devletinin sosyal düzeninin gerçekçi bir eleştirisidir. Roman bu bağlamda çok katmanlı bir okumaya ihtiyaç göstermektedir.

Çıkrıklar Osmanlının ekonomik gücünü temsil eder.

Çıkrıklar durunca Osmanlı Devleti'nde üretim de durur. Dışarıya bağımlı bir ithalat rejimine tutsak olan yönetim, sık sık borçlanmak zorunda kalır.

İşte Çıkrıklar Durunca romanı Osmanlı devletinin çöküşünü daha gerçekçi bir noktadan irdeleyen bir eserdir. Ekonomisi, üretimi olmayan bir devlet ayakta kalamaz. Yazar bu eserinde okurları, askeri başarılara bağlı bir tarih tezinin karşısına ekonomi-politiği çıkararak roman kanalıyla yeni bir tarih okumasına davet etmektedir.